
A MAGYARORSZÁGI ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM ÉRTÉKELÉSE, 2010/2011. TANÉV

ORSZÁGOS ÉLELMEZÉS- ÉS TÁPLÁLKOZÁSTUDOMÁNYI INTÉZET

BUDAPEST, 2012. FEBRUÁR

DOKUMENTUM INFORMÁCIÓK

Az értékelést a Vidékfejlesztési Minisztérium megbízásából az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet készítette.

CÍM	A magyarországi iskolagyümölcs-program értékelése, 2010/2011. tanév
SZERZŐK	Martos Éva Bakacs Márta Gódor-Kacsándi Anna Lugasi Andrea Tóth Krisztina Zentai Andrea
DÁTUM	2012. február
ELÉRHETŐSÉGEK	Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet H-1097 Budapest, Gyáli út 3/A +36-1-4766469 titkarsag@oeti.antsz.hu
INTÉZETVEZETŐ	Dr. med. habil. Martos Éva martos.eva@oeti.antsz.hu

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton mondunk köszönetet az értékelés elkészítéséhez nyújtott segítségükért, közreműködésükért a Vidékfejlesztési Minisztérium, a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, az Agrárgazdasági Kutató Intézet munkatársainak, az Általános Iskolai Igazgatók Országos Szövetsége elnökségi tagjainak, a fókuszcsoportos vizsgálat lebonyolításában közreműködő pedagógusoknak, a résztvevő szülőknek és gyerekeknek valamint a beszállítóknak.

A szerzők által az értékelésben megfogalmazott álláspont nem feltétlenül egyezik meg a Vidékfejlesztési Minisztérium álláspontjával.

TARTALOM

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ	4
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	13
BEVEZETÉS	14
AZ ÉRTÉKELÉS CÉLJA	16
A PROGRAM JELLEMZŐI	18
MÓDSZEREK	21
EREDMÉNYEK	27
Vidékfejlesztési Minisztérium, Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal	27
Iskolák	31
Iskolatípusok	33
Társadalmi-gazdasági háttér és a résztvevő iskolák aránya	34
A részvétel indoklása	35
Felelős személy az iskolában	35
A gyümölcs kiosztásának gyakorisága, helye és ideje	36
A kiosztott gyümölcs mennyisége	36
Kísérő intézkedések	37
A kísérő intézkedések tervezett költségei	39
A zöldség-, gyümölcsfogyasztáshoz kapcsolódó egyéb tevékenységek	40
Egyéb élelmiszerek az iskolában	40
Az iskolagyümölcs-program kommunikációja	41
Az iskolagyümölcs-program eredményessége	41
Az iskolagyümölcs-program nehézségei	43
Az iskolák javaslatai	43
Gyerekek	44
Társadalmi-gazdasági háttér és a résztvevő gyerekek aránya	47
Egészségi állapot	48
Táplálkozás, testmozgás	49
Ismeretek	51
Kommunikáció	56
Szülők	57
Tápláltsági állapot, táplálkozás	57
Ismeretek	62
Kommunikáció	63
Beszállítók	64
A részvétel indoklása	64
Az iskolagyümölcs-program eredményessége	65
Az iskolagyümölcs-program nehézségei	66
Kommunikáció	66
A beszállítók javaslatai	67
ÉRTÉKELÉS	68
Az iskolagyümölcs-program végrehajtási folyamatának értékelése	68
Az iskolagyümölcs-program eredményességének értékelése	70
JAVASLATOK	73
Javaslatok az iskolagyümölcs-program folyamatának javítására	74
Országos szinten	74
Európai Unió szinten	74
Javaslatok az iskolagyümölcs-program eredményességének javítására	75
Országos szinten	75
Európai Unió szinten	77
ÁBRÁK, TÁBLÁZATOK ÉS MELLÉKLETEK JEGYZÉKE	78
MELLÉKLETEK	81
IRODALOMJEGYZÉK	100

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

Számos kutatás igazolja, hogy az egészséges táplálkozási szokások, melynek egyik kulcseleme a megfelelő mennyiségű zöldség- és gyümölcsfogyasztás, gyermekkorban alakulnak ki. Az európai uniós iskolagyümölcs-programot egyrészt azzal a céllal hozták létre, hogy tartósan növeljék a gyermekek táplálkozásában a zöldségek és gyümölcsök arányát ösztönözve őket az egészséges étkezési szokások kialakítására hosszú távon. A zöldség-, gyümölcsfogyasztás jövőbeni növekedése hozzájárulna a mezőgazdasági jövedelmek növekedéséhez, a piacok stabilitásához, és mind a jelenlegi, mind pedig a jövőbeli ellátás hozzáférhetőségéhez, eleget téve ezzel a Közösségi Agrárpolitika célkitűzéseinek – ezzel megvalósítva a program másik célját. A programot a tagállamok által kidolgozott oktatási és tudatosító kezdeményezések, valamint a legjobb gyakorlatok megosztását célzó intézkedések segítik. Az iskolagyümölcs-program, melyhez idáig 24 EU tagállam csatlakozott, Magyarországon 2009/2010. tanév I. félévétől indult el.

Az Európai Bizottság rendelete¹ előírja, hogy a 2010/2011. tanévre vonatkozóan a résztvevő tagországoknak értékelni kell iskolagyümölcs-programjukat, annak folyamatát és eredményességét. Az értékelés célja, hogy a tagállamok országos és uniós szinten javaslatokat tegyenek a program hatékonyságának növelésére.

Jelen összefoglalóban röviden ismertetjük az értékelés során alkalmazott vizsgálati módszereket, bemutatjuk a program végrehajtási folyamatának és eredményességének értékelése során tett legfontosabb megállapításokat és a program hazai és uniós hatékonyságának növelését célzó részletes javaslatokat teszünk.

MÓDSZEREK

A 2010/2011. tanév iskolagyümölcs-program során elvégzett monitorozási tevékenység csak az uniós rendeletben kötelezően előírt jelentési adatokra korlátozódott. Így annak érdekében, hogy a DG AGRI által kiadott útmutatóban feltett kérdések a lehető legszélesebb körben megválaszolásra kerüljenek, nemcsak a programmal kapcsolatos információkat, hanem a korábban más célból gyűjtött adatokat és az azokra épülő elemzések eredményeit is felhasználtuk. Az értékelés elkészítéséhez, egyrészt a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal által gyűjtött, az iskolagyümölcs-program végrehajtásához kapcsolódó adatokat (2010/2011. tanév) használtuk, másrészt a korábbi évek vizsgálatainak adatait használtuk fel. Ilyen volt az Agrártudományi Kutató Intézet internetes kutatása (2011), valamint az OÉTI által végrehajtott felmérések, mint az Egészségügyi Világszervezet Európai Régió Gyermekek Tápláltsági Állapot Vizsgálata (COSI 2010), és az Országos Táplálkozás és Tápláltsági Állapot Vizsgálata (OTÁP2009), az iskolai

és óvodai táplálkozás-egészségügyi környezet felmérései (MENZA Körkép 2008, OTEF 2009). Az értékelés elkészítését segítették a kistérségi deprivációt jellemző adatok és az iskola-egészségügyi jelentés adatai (2010/2011. tanév). Célzott fókuszcsoportos vizsgálatokat végeztünk a programban résztvevő és kontroll iskolák vezetői, a 4. osztályos tanulók és szüleik, a VM és MVH munkatársai körében. A beszállítók telefonos interjú kapcsán válaszoltak kérdéseinkre.

Az értékelés során nehézséget jelentett, hogy az iskolagyümölcs-program hazai bevezetésekor nem történt célzott felmérés a kiindulási adatokra vonatkozóan.

A program értékelése során tett legfontosabb megállapításokat az eredmények tükrében mutatjuk be.

ÉRTÉKELÉS

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM VÉGREHAJTÁSI FOLYAMATA

Az iskolagyümölcs-program lebonyolításáért felelős kormányzati szerv a Vidékfejlesztési Minisztérium, mely az egészségügyért és az oktatásért felelős állami szervekkel együttműködve, az ágazat és az érdekelt felek bevonásával a tagállami preferenciákhoz igazodó stratégia kidolgozásával segítette a program végrehajtását. A beszállítókkal történő megállapodásban foglaltak jóváhagyása a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal feladata volt. A magyarországi program, mely egyrészt a gyerekek egészséges táplálkozásának előmozdítását, másrészt a gyümölcs hazai piacának bővítését célozza, mind ágazati mind kormányzati szinten nagyfokú támogatottságot élvezett. A programra fordított uniós és hazai támogatás együttes összege a vizsgálat tanévben 1,645 milliárd forint volt.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAMOT A MAGYAR RENDELETBEN ELŐÍRT MÓDON ÉS A TERVEZETT IDŐBEN HAJTOTTÁK VÉGRE. Az értékelés eredményei alapján megállapítható, hogy a 2010/2011. tanév során az iskolagyümölcs-program az 58/2010. (V.7.) FVM rendeletben előírtak szerint zajlott.

A MAGYARORSZÁGI RÉSZVÉTELI ARÁNY KIEMELKEDŐEN MAGAS VOLT. A program a rendelet által meghatározott célcsoport, azaz az 1-4. osztályos tanulók 77%-át, kb. 385000 tanulót ért el.

A HAZAI PROGRAM KIEMELKEDŐ GYAKORISÁGGAL ÉS IDŐTARTAMMAL BIZTOSÍTOTTA A GYÜMÖLCSÖT A GYEREKEK SZÁMÁRA. Csaknem minden iskolában (98%) a gyerekek hetente négyszer kaptak gyümölcsöt, a kötelező minimum egy helyett. Ez a gyakoriság – figyelemmel az intervenció tartamára is – már hozzájárulhat a rendszeres gyümölcsfogyasztás iránti igény megnövekedéséhez, illetve a kívánatos táplálkozási szokások kialakításához.

AZ ISKOLÁK ÉS A BESZÁLLÍTÓK RÉSZVÉTELÉNEK MOTIVÁCIÓJA JELENTŐS, DE ELTÉRŐ VOLT.

Mind az iskolák, mind a beszállítók jelentős motivációja fontos szerepet játszott az iskolák magas részvételi arányában. A pedagógusok főbb motivációs tényezői az egészséges táplálkozási szokások illetve a rendszeres gyümölcsfogyasztás gyerekek közötti elterjesztése, és a hátrányos helyzetű gyerekek gyümölcsfogyasztásának javítása volt. A beszállítók a programban való részvétel elsődleges okaiként a helyi és környékbeli gyerekek helyben termett gyümölccsel történő ellátását, a biztos értékesítést és árbevételt, és az alma iránti kereslet növekedését jelölték meg.

A RÉSZVÉTELI ARÁNY FÖLDRAJZI ELOSZLÁSA EGYENLŐTLEN VOLT. Mind az iskolák, mind a gyerekek földrajzi egységek (kistérségek, Budapest kerületei) szerinti részvételi arányai nagy változékonyságot mutattak, 0% és 100% között ingadoztak.

A PROGRAM VÉGREHAJTÁSA SORÁN AZ ESÉLYEGYENLŐSÉG SIKERESEN ÉRVÉNYRE JUTOTT. A hátrányos helyzetű gyermekek azonos arányban vettek részt a programban, mint a megfelelő társadalmi-gazdasági környezetben élők. Fontosnak tartjuk, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek számára jelentős részben az iskolagyümölcs-program biztosította a napi gyümölcsfogyasztást. Ezt az iskolák a programhoz történő csatlakozás kiemelt szempontjának tekintették.

A PROGRAM MEGVALÓSÍTÁSÁNAK NEHÉZSÉGEIT A RÉSZTVEVŐK FŐKÉNT A KORLÁTOZOTT FORRÁSOKBAN ÉS AZ ADMINISZTRÁCIÓS TERHEKBEN LÁTTÁK. A program megvalósítását nehezítette a beszállítók és iskolák szerint a programhoz kapcsolódó, a gyümölcsök darabszám és tanulók szerinti nyilvántartásával járó adminisztrációs teher. Az iskolákban problémát okozott továbbá, hogy a felső tagozatosok nem kaphattak gyümölcsöt. Mindezek ellenére a részvételi arány azt bizonyítja, hogy a programhoz való kapcsolódás előnyei messze felülmúlták a várható és a program során jelentkező nehézségeket.

AZ ISKOLÁN BELÜL A PROGRAMÉRT FELELŐS SZEMÉLY MUNKAKÖRE IGEN VÁLTOZATOS KÉPET MUTATOTT. A programban résztvevő iskolákon belül az iskolaigazgatótól a gondnokig terjedően szinte valamennyi, az iskolákban fellelhető munkakörhöz kapcsolható dolgozót megjelöltek felelős személyként. Feltehető, hogy a programmal összefüggő iskolai részfeladatok felelősségi köreinek részletesebb leírása a folyamat nyomon követhetőségén túl, az iskolán belüli és a program többi résztvevője felé történő információáramlást erősíti.

A PROGRAM KOMMUNIKÁCIÓJA NEM VOLT ELÉGSÉGES. A programban szereplők közötti információáramlás nem volt megfelelő. Még a programban résztvevő gyermekek és a szüleik számára sem volt elegendő információ az iskolagyümölcs-programról. Noha az előírt kísérő intézkedés megvalósult az iskolákban, ezt sem a gyerekek, sem a szülők nem kötték a programhoz. A programban nem résztvevő iskolák az elégtelen kommunikációval és az iskolatej-program kapcsán tapasztalt nehézségekkel indokolták döntésüket.

A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEK TARTALMI ÉS HATÉKONYSÁGI ELLENŐRZÉSE NEM TÖRTÉNT MEG. A kísérő intézkedések megállapodás szerinti megtörténtét ellenőrizte ugyan az MVH, de tartalmának és hatékonyságának ellenőrzése nem volt feladata. Ez érthető is, hiszen a kísérő intézkedésekre nem lehetett támogatást igénybe venni, így annak részletes ellenőrzésére sem állt rendelkezésre forrás.

A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEK MEGVÁLASZTÁSA NAGYON EGYSÍKÚ, VÉGREHAJTÁSA A VÁLLALÁS ALAPJÁN NAGYON EGYOLDALÚ VOLT. Az előírt kísérő intézkedések nagy része (69%) verseny, pályázat, jutalom volt. A kísérő intézkedések jelentős részéért (74%) egyedül a beszállító vállalt felelősséget. Csupán az iskolák negyede vállalt a beszállítóval közösen felelősséget a kísérő intézkedések végrehajtásában. Az oktatás csak 5%-ban, míg az oktatási segédanyag készítése 15%-ban szerepelt a kísérő intézkedések között. Az oktatási segédanyag készítéséért a beszállító vállalt felelősséget csaknem teljes mértékben. Mindezek alapján feltételezhető, hogy nem tükröződtek kellő mértékben a program egészségügyi hatásait erősítő célok.

A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEKRE FORDÍTOTT KÖLTSÉGEK ALACSONYAK VOLTAK. A magyarországi iskolagyümölcs-program kísérő intézkedéseire a beszállítók 30 millió Ft-ot fordítottak, mely kevésnek tűnik a program teljes költségvetéséhez illetve a résztvevő gyermekek számához képest.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM EREDMÉNYESSÉGE

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM NÖVELTE A GYEREKEK GYÜMÖLCSFOGYASZTÁSÁT. Az iskolagyümölcs-program szerepe a gyermekek gyümölcsfogyasztásának növelésében nem vitatható. A program keretében elfogyasztott gyümölcs egyértelműen növelte a gyermekek gyümölcsfogyasztását, melyet a kontroll iskolák válaszai is - mely szerint az ő iskolájukban csak hetente 1-2 alkalommal van gyümölcs - alátámasztanak. A szülők otthoni gyümölcsfogyasztása nem változott, de a gyermekek egy részénél kedvező irányú elmozdulás figyelhető meg. Az iskolagyümölcs-program az iskolai közétkeztetés, az iskolai büfé és automaták kínálatát nem befolyásolta, azaz az iskolai táplálkozás-egészségügyi környezet nem változott.

A ZÖLDSÉG-, GYÜMÖLCSFOGYASZTÁS EGÉSZSÉGRE GYAKOROLT KEDVEZŐ HATÁSAI AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAMBAN TÖRTÉNŐ RÉSZVÉTELTŐL FÜGGETLENÜL ISMERTEK, DE AZ AJÁNLOTT MENNYISÉGEK ISMERETE HIÁNYOS. A zöldség-, gyümölcsfogyasztási szokásokra vonatkozó ismereteket illetően egyértelműen megállapítható, hogy az érintettek (gyerek, szülő, pedagógus) ismerik ennek összefüggéseit az egészséggel, azonban nincsenek tisztában a szükséges gyakorisággal és mennyiséggel. Mindezek miatt a vizsgálat eredményei – melyben a szülők általában azt gondolták, hogy elegendő gyümölcsöt fogyasztanak – csak óvatosan, ennek fényében értékelhetők.

AZ ISKOLAI ÉS AZ OTTHONI ZÖLDSÉG-, GYÜMÖLCSFOGYASZTÁS ELÉGTELEN. Az iskolai táplálkozás-egészségügyi környezetre vonatkozó korábbi vizsgálatok eredményei alapján megállapítható, hogy az iskolai zöldség-, gyümölcsfogyasztás (automata, büfé, közétkeztetés) elégtelen. Az otthoni gyümölcsfogyasztás – a hátrányos helyzetű családok kivételével – napi gyakoriságúnak tűnik, a helyzeten jelentősen javít a program által biztosított kínálat.

A RÉSZTVEVŐK SIKERESNEK ÍTÉLIK A PROGRAMOT. Az iskolák, a szülők, a gyermekek és a beszállítók körében is egyértelműen kedvező az iskolagyümölcs-program fogadtatása. Az iskolák azért tartják sikeresnek a programot, mert hozzájárult a gyermekek gyümölcsfogyasztásának növekedéséhez, kialakította a gyümölcsfogyasztás iránti igényt, és javította a hátrányos helyzetű gyermekek táplálkozását. A beszállítók sikeresnek ítélték, hogy a gyümölcsöt helyben tudták értékesíteni, és a program stabil felvevőpiacot biztosított számukra. Mind az iskolák, mind a beszállítók úgy gondolják, hogy minden iskolának részt kellene venni a programban.

A GYERMEKEK ÉS A SZÜLŐK FOGYASZTÁSSAL KAPCSOLATOS ISMERETEI, ATTITÚDJE ÉS SZOKÁSAI NEM HOZHATÓK KÖZVETLEN KAPCSOLATBA AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAMMAL. Ezt magyarázza, hogy az iskolákban az egészséges táplálkozási ismeretek oktatása része a nevelési programnak, a szülők nem voltak tájékozottak az iskolagyümölcs-programról. A program ismeretekre és szokásokra gyakorolt hatásának objektív megítéléséhez célzott prospektív vizsgálat szükséges.

A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEK KÖZÜL AZ OKTATÁS NEM KAPOTT KELLŐ HANGSÚLYT. A választott kísérő intézkedések között a gyermekek (szülők) oktatása alig szerepelt. Az oktatás jelentőségét alátámasztják az OÉTI azon modellprogramjai, ahol az oktatás az egészséges választékkal együtt biztosította a leghatékonyabban az intervenció eredményességét. A szülők bevonása különösen ennél a korosztálynál nélkülözhetetlen a kívánt hatás eléréséhez. Említésre méltó, hogy a szülők is aktívabban bekapcsolódtak volna a programba.

A PROGRAMNAK A TÚLSÚLY ÉS ELHÍZÁS ARÁNYÁRA KIFEJTETT HATÁSA NEM ÍTÉLHETŐ MEG. Ennek oka, hogy az erre irányuló, a túlsúly és elhízás prevalenciáját befolyásoló egyéb tényezők kiküszöbölését lehetővé tevő, célzott vizsgálat nem volt. Ugyanakkor, ha lett is volna, a táplálkozástudományi szakirodalom alapján megállapítható, hogy ez a hatás csak hosszútávon jelentkezik, így az értékelési periódus rövidsége miatt feltehetően nem is lehetett volna igazolni a program ilyen irányú hatását. A program másik kiemelt hosszú távú hatása lehet az egészséges táplálkozási szokások – ezen belül is a gyümölcsfogyasztás – rögzülése gyermekkorban, illetve átvitele („tracking”) a felnőtt korba. Ennek eredményeként a nem-fertőző krónikus betegségek – ezen belül a szív- és érrendszeri valamint

daganatos betegségek – prevalenciája csökkenne. Ezen hosszú távú hatás megerősítése több évtizedes követéses vizsgálatot igényelne.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a 2010/2011. tanévi magyarországi iskolagyümölcs-program a magas részvételi arányokat figyelembe véve jól működik, hozzájárul a gyerekek gyümölcsfogyasztásának növeléséhez. Hosszú távú eredményességének megítéléséhez azonban több év, egységes értékelési szempontrendszer kidolgozása és megvalósítása szükséges.

JAVASLATOK AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM FOLYAMATÁNAK JAVÍTÁSÁRA

ORSZÁGOS SZINTEN JAVASOLJUK

HOSSZABB IDŐKERET BIZTOSÍTÁSÁT a beszállítók és az iskolák közötti szerződések megkötésére, mely a részvételi arány emelésén túl, a kísérő intézkedések előkészítését és az iskolákkal történő egyeztetését is szolgálja.

AZ ISKOLÁN BELÜLI FELELŐSSÉGI KÖRÖK RÉSZLETEZÉSÉT, azaz a program egészéért felelős, a beszállítóval kapcsolatot tartó, a gyümölcs szétosztásáért, a hiányzók regisztrálásáért, és a kísérő intézkedések lebonyolításáért az iskolán belüli felelős személyek elkülönítését.

ISKOLAI AUTOMATÁK FELHASZNÁLÁSÁT AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAMHOZ. Ez csökkentené az iskolai személyzet adminisztrációs terheit.

A BESZÁLLÍTÓK KÖRÉBEN TUDATOSÍTANI A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEK FONTOSSÁGÁT ÉS JELENTŐSÉGÉT, a gyümölcsfogyasztás növelése érdekében.

AZ ISKOLA NAGYOBB SZEREPVÁLLALÁSÁT A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEKBEN. Nem vitatható, hogy az egészséges táplálkozással összefüggő szakmai ismeretek közvetítésére valamint a szülők bevonására az iskola a legalkalmasabb. Az iskoláknak a kísérő-intézkedésekben való nagyobb szerepvállalását biztosító megfelelő motivációs eszközrendszer segítené a program célkitűzéseinek megvalósítását. A beszállítók elsősorban olyan kísérő intézkedések végrehajtásában vállaljanak szerepet, melyek a gyermekek számára a zöldség-, gyümölcsszektor jobb megismerését teszik lehetővé.

A PROGRAM CÉLCSOPORTJÁNAK KITERJESZTÉSÉT A FELSŐ TAGOZATOS TANULÓKRA és az óvodás korosztályra, a helyes táplálkozási szokások tartós rögzülése érdekében, amennyiben az uniós forrás növelése és teljes hozzáférése ezt lehetővé teszi.

EURÓPAI UNIÓS SZINTEN JAVASOLJUK

A PROGRAM CÉLCSOPORTJÁNAK KITERJESZTÉSÉT A PEDAGÓGUSOKRA, mely lehetővé teszi, hogy a gyerekek a gyümölcsöt a pedagógusokkal együtt, szervezett keretek között fogyasszák el. A pedagógusok példamutató magatartása mintaként szolgál a gyerekek számára, különösen a fiatalabb korosztályokban.

AZ ADMINISZTRÁCIÓS TERHEK CSÖKKENTÉSÉT. A darab szerinti szigorú elszámolás felülvizsgálatával és a hosszabb időszakra vonatkozó nyilvántartási kötelezettség bevezetésével.

A PROGRAM HUMÁNERŐFORRÁS RÁFORDÍTÁSÁNAK PÉNZÜGYI TÁMOGATÁSÁT AZ ISKOLÁBAN. A programhoz való csatlakozás, a kísérő intézkedések és az adminisztráció többletfeladatát jelent, mely a pedagógusok illetve az iskolai személyzet számára – a párhuzamosan zajló egyéb programokat is figyelembe véve – már nehézséget okoz. Ez a programhoz való csatlakozás eldöntésénél visszatartó erő lehet. Ezért munkájuk díjazása jelentősen erősítheti motivációjukat és szerepvállalásukat a programban.

A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEK ANYAGI TÁMOGATÁSÁT a jobb ellenőrizhetőség és a program hatékonyságának növelése céljából.

A MAGYARORSZÁGI ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAMRA FORDÍTHATÓ FORRÁSBŐVÍTÉS LEHETŐSÉGEINEK FELÜLVIZSGÁLATÁT a program országos lefedettségének növeléséhez, a programnak az egész iskolára és az óvodás korcsoportot is magába foglaló kiterjesztéséhez. Ehhez eszköz lehet az iskolagyümölcs-programban meghirdetett teljes forrás felhasználásának biztosítása. A tagállamok által a program keretében fel nem használt forrás teljes egészében hozzáférhető legyen az azt igénylő tagállamok számára.

JAVASLATOK AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM EREDMÉNYESSÉGÉNEK JAVÍTÁSÁRA

ORSZÁGOS SZINTEN JAVASOLJUK

A MULTISZEKTORIÁLIS EGYÜTTMŰKÖDÉS ERŐSÍTÉSÉT, az egyes szektorokban megjelenő civil szervezetek erőteljesebb bevonását, az egészségügyi szektoron belüli hálózatok hatékonyabb bevonását, mely nem csak a program kommunikációjának, hanem eredményességének javítását is elősegítheti.

A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEK PALETTÁJÁNAK FEJLESZTÉSÉT, BŐVÍTÉSÉT ÉS MINŐSÉGBIZTOSÍTÁSÁNAK KIÉPÍTÉSÉT. AZ OKTATÁSI JELLEG HANGSÚLYOSABBAN JELENJEN MEG A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEKBEN. A gyerekek megfelelő egészségmagatartásának kialakításához - a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján - az ismeretátadás

megegerősítése mellett az egészséges táplálkozáshoz szükséges készségek, valamint az egészséggel kapcsolatos attitűd és motiváció fejlesztése is a kísérő intézkedések része kell, hogy legyen. Célszerű lenne minden egyes kísérő intézkedés végrehajtását támogató, szakmai alapon elkészített, úgynevezett eszközkészlet kidolgozása. Az eszközkészlet tartalmazná az adott intézkedéssel kapcsolatos háttérinformációkat, útmutatót a végrehajtáshoz és a szükséges segédanyagokat. A résztvevők az így előkészített eszközkészlet felhasználásával választhatják ki maguk számára a kötelező kísérő intézkedést, melyet egységesen, az útmutató szerint hajtának végre.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM SZAKÉRTŐI BIZOTTSÁGÁNAK KIBŐVÍTÉSÉT olyan szakemberekkel, akik az egészség-marketing, kommunikáció és az egészségmonitorozás területén tapasztalatokkal rendelkeznek. E szakterületek speciális ismeretei segítenék a program eredményességét.

A MAGYAR NEMZETI TÁPLÁLKOZÁSPOLITIKÁVAL HARMONIZÁLÓ EGYSÉGES, CÉLCSOPORT SPECIFIKUS ÜZENETEK, AJÁNLÁSOK KIDOLGOZÁSÁT, mely tovább növelné a program eredményességét.

A SZÜLŐK AKTÍV BEVONÁSÁT AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAMBA. A gyerekek táplálkozási szokásainak formálása nem nélkülözheti az otthoni környezet, a család támogatását és adott esetben az otthoni zöldség-, és gyümölcsfogyasztási szokások változását. Ehhez nélkülözhetetlennek tartjuk a szülők tájékoztatásán, ismereteik bővítésén túl a programban, például a kísérő intézkedésekben történő aktív részvételüket.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM ÖSSZEHANGOLÁSÁT MÁS, AZ EGÉSZSÉGES TÁPLÁLKOZÁST ÉS HELYES EGÉSZSÉGMAGATARTÁST CÉLZÓ PROGRAMOKKAL, INTÉZKEDÉSEKKEL. A programok összehangolása egymás hatását erősítheti, kiegészítheti, így hatékonyságuk növekszik. Ezáltal, az iskolagyümölcs-program céljai – az egészséges táplálkozási szokások elterjesztése, a túlsúly és elhízás arányának visszaszorítása az iskolások körében – nagyobb eséllyel teljesülnek.

MEGTEREMTENI ANNAK A LEHETŐSÉGÉT, HOGY A PROGRAMHOZ CSATLAKOZÓ ISKOLA ÉRVÉNYESÍTSESSE AZ EGÉSZSÉGES TÁPLÁLKOZÁS IRÁNYELVEIT SAJÁT TÁPLÁLKOZÁS-EGÉSZSÉGÜGYI KÖRNYEZETÉBEN. Ez azért lényeges, mert az egészségtelen választék alááshatja az iskolagyümölcs-program törekvéseit. Amennyiben az iskolagyümölcs-programhoz történő csatlakozással az iskola kifejezi elkötelezettségét az egészséges táplálkozás mellett, legyen lehetőség arra, hogy az iskolai menza, büfé, étel és ital automata kínálatában is érvényre juttathassa ezt. Ennek megvalósításához az egészséges táplálkozást célzó programok, intézkedések összehangolása, a multiszektoriális együttműködés erősítése és Magyarország Táplálkozáspolitikájának megvalósítását célzó Cselekvési Terv kormányzati szintű jóváhagyása szükséges.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAMHOZ KAPCSOLÓDÓ ORSZÁGSZERTE ISMERT, AZ EGÉSZSÉGES TÁPLÁLKOZÁST MEGJELENÍTŐ MÁRKA FELÉPÍTÉSÉT (egyedi logóval és frappáns megnevezéssel jelzett, saját internetes megjelenésekkel rendelkező „brand”). A program hatását ez nagymértékben növelné, mert a programban való részvétel egy nagyra tartott, vonzó márkát megjelenítő, kitüntető értéket jelentene az iskolák, a tanulók és szüleiik valamint a beszállítók számára is.

A KOMMUNIKÁCIÓ ERŐSÍTÉSÉT, melynek egyik eszköze lehet a minden érintett bevonásával országos illetve regionális konferenciák szervezése, mely a kommunikáció erősítésén túl, a jó gyakorlatok megosztásához is hozzájárul.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM HATÉKONYSÁGÁNAK ÉRTÉKELÉSÉHEZ MEGFELELŐ MONITORING RENDSZER KIÉPÍTÉSÉT, mely lehetővé teszi a hazai program rendszeres értékelését és továbbfejlesztését.

EURÓPAI UNIÓS SZINTEN JAVASOLJUK

A PROGRAM EREDMÉNYESSÉGÉT, SIKERESSÉGÉT FOLYAMATOSAN MONITOROZÓ ÉS ÉRTÉKELŐ RENDSZER KIÉPÍTÉSÉT. Ez segíti a program fejlesztését, a források hatékonyabb felhasználását, végső soron a célkitűzések nagyobb eséllyel történő elérését. Ehhez a program végrehajtásának folyamatát és eredményességét mérő, uniós szinten egységes indikátorrendszer, adatgyűjtés és monitorozási eljárás, valamint értékelési módszertan kifejlesztése és alkalmazása szükséges. Az ötévenkénti uniós értékeléshez, amennyiben ez egységes indikátor- illetve monitoring rendszer alapján történik a tagállamokban, szükséges mihamarabb a prioritások szerinti minimumot meghatározni, mely így alkalmas lesz a program hosszú távú eredményességének értékeléséhez.

A MONITOROZÓ RENDSZER TERJEDJEN KI AZOKRA A MUTATÓKRA, MELYEK ALAPJÁN AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM JELENLEGI CÉLJAI ÉRTÉKELHETŐK. Így ki kellene terjednie a gyerekek és a szülők tápláltsági állapotára, táplálkozási szokásaira, illetve az egészséges táplálkozással kapcsolatos ismereteire, készségeire, attitűdjére, továbbá azokra a környezeti tényezőkre, amelyek a táplálkozási szokásokat jelentősen befolyásolhatják.

MÁS EURÓPAI LEFEDETTSÉGŰ PROGRAMOKKAL TÖRTÉNŐ HARMONIZÁCIÓT. Ezzel a program költséghatékonysága javulhatna, illetve azonos időkereten belül olyan adatok, mérési eredmények állnának rendelkezésre (pl. WHO COSI), melyek jól használhatók az eredményesség megítéléséhez.

AZ EURÓPAI UNIÓS KERETPROGRAMOKON BELÜL KIEMELT TÁMOGATÁST ÉLVEZZENEK AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM EREDMÉNYESSÉGÉNEK ÉS HOSSZÚ TÁVÚ HATÉKONYSÁGÁNAK VIZSGÁLATÁT CÉLZÓ PÁLYÁZATOK. Ez lehetővé teszi, hogy az előírt ötéves értékelési perióduson belül tagállami konzorciumok jöjjenek létre részben az egységes értékelési rendszer kidolgozására, részben az eredményesség értékelésére.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AKI	Agrárgazdasági Kutató Intézet
COSI	European Childhood Obesity Surveillance Initiative
DG AGRI	Directorate-General for Agriculture and Rural Development
ESzCsM	Egészségügyi Szociális és Családvédelmi Minisztérium
EU	Európai Unió
EüM	Egészségügyi Minisztérium
IASO/IOTF	International Association for the Study of Obesity/International Obesity Taskforce
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
MgSzH	Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal
MVH	Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal
NEFMI	Nemzeti Erőforrás Minisztérium
OÉTI	Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet
OTÁP2009	Országos Táplálkozás és Tápláltsági Állapot Vizsgálat 2009
OTEF2009	Országos Óvodai Táplálkozás-egészségügyi Felmérés 2009
VM	Vidékfejlesztési Minisztérium
WHO	Egészségügyi Világszervezet

BEVEZETÉS

Az életmód tényezőknél, köztük a táplálkozásnak kiemelten fontos szerepe van az egészségi állapot alakulásában. A Egészségügyi Világszervezet (WHO) becslései szerint a szív- és érrendszeri betegségek 80%-át, míg a daganatos betegségek közel 40%-át meg lehetne előzni egészséges életmóddal². Az elmúlt három évtizedben drasztikusan emelkedett a túlsúllyal és elhízással küzdők száma az EU-ban, különösen a gyermekek körében, ahol a túlsúlyosak becsült aránya 2006-ban 30%-ra rúgott³. Magyarországon, mint azt a 2009-es Országos Táplálkozás és Tápláltsági Állapot Vizsgálat eredményei mutatták, a felnőtt lakosság harmada túlsúlyos és 28%-a elhízott volt⁴. Az általános iskolásokra vonatkozó hazai vizsgálat szerint minden ötödik 7 éves fiú és minden negyedik lány túlsúlyos vagy elhízott volt⁵.

Az egészséges táplálkozás, ezen belül a megfelelő zöldség-, gyümölcsfogyasztás kulcsszerepet játszik a túlsúly és az elhízás arányának, a szív- és érrendszeri megbetegedések, a 2-es típusú cukorbetegség és egyes daganatos betegségek kockázatának csökkentésében. A WHO napi 400 gramm gyümölcs- és zöldségbevittet ajánl⁶, egyes országok ajánlása ezt is meghaladja⁷. Az európaiak többsége még a WHO ajánlás szintjét sem éri el, sőt csökkenő tendencia figyelhető meg különösen a fiatalok körében^{8,9,10}. A magyar felnőtt lakosság átlagos napi friss zöldség-, gyümölcsfogyasztása ugyan eléri a WHO ajánlás értékét, azonban a felnőttek fele, különösen a fiatal felnőttek, ennél lényegesen kevesebbet fogyasztanak⁵.

Vizsgálatok bizonyítják, hogy az egészséges táplálkozási szokások gyermekkorban alakulnak ki^{11,12}. Akik gyermekkorban sok gyümölcsöt és zöldséget esznek, később is fogyasztók maradnak. Akik viszont keveset, azok általában később sem tudnak változtatni ezen, és szokásaikat továbbadják gyermekeiknek is. A kutatások arra is rámutattak, hogy az alacsonyabb jövedelmű családok általában kevesebb gyümölcsöt és zöldséget fogyasztanak^{13,14,15,16}. A magyar háztartás-statisztikai fogyasztási adatok egyértelműen jelzik, hogy a zöldség-, gyümölcsfogyasztás fordított arányban áll a háztartások jövedelmével. A legszegényebb háztartások egy főre jutó éves gyümölcsfogyasztása csaknem negyede a legmagasabb jövedelműekének és a zöldségfogyasztásban is két és félszeres különbséget lehet kimutatni [1. Melléklet]¹⁷. Az iskolákban az ingyenes gyümölcs biztosítása a gyerekek számára ezért valódi változást hozhat, különösen a hátrányos helyzetű térségekben.

Az uniós iskolagyümölcs-programot azon túl, hogy a megtermelt gyümölcsök számára felvevőpiacot biztosítson, azzal a céllal hozták létre, hogy a helyes

étkezési szokások kialakítására ösztönözze a fiatalokat, ők ugyanis a vizsgálatok szerint többnyire később is kitartanak e szokások mellett. A program nemcsak az iskolás gyermekek célcsoportjának gyümölccsel és zöldséggel történő ellátására irányul, hanem azt is megköveteli a részt vevő tagállamoktól, hogy stratégiákat dolgozzanak ki, többek között oktatási és tudatosító kezdeményezések formájában.

Hazai tapasztalatok is arra utalnak, hogy az iskolagyümölcs-program előnyös hatását növelni lehet, ha a gyümölcsosztást olyan tudatosító és oktató tevékenységek kísérik, melyekkel a gyermekek ismereteiket bővíthetik, készségeiket fejleszthetik, megtudhatják, miért fontos a helyes táplálkozási szokások kialakítása^{18,19}.

Az iskolagyümölcs-program, melyhez idáig 24 EU tagállam csatlakozott, 2009/2010. tanév I. félévétől indult el Magyarországon a hazai Stratégia mentén. A 2010/2011. tanévben az iskolagyümölcs-program keretén belül az általános iskolák 1-4. osztályos tanulói, heti négy alkalommal kaptak egy almát, illetve a beszállítók és az iskolák közösen választották ki a kísérő intézkedéseket.

Az iskolák gyümölccsel és zöldséggel történő ellátásához az Európai Bizottság évente 90 millió eurót bocsát rendelkezésre. A konvergencia régiókhoz tartozó Magyarországon 69/31 arányban egészítik ki nemzeti pénzforrásokból a támogatást. A nemzeti hatóságok az egészségügyért és az oktatásért felelős állami szervekkel együttműködve, az ágazat és az érdekelt felek bevonásával a tagállami preferenciákhoz igazodó stratégia kidolgozásával segítették a program sikeres végrehajtását.

Az Európai Bizottság rendelete előírja, hogy a résztvevő tagországoknak értékelni kell iskolagyümölcs-programjukat, annak folyamatát és eredményességét. Az értékelés célja, hogy a tagállamok országos és uniós szinten javaslatokat tegyenek a program hatékonyságának növelésére.

A Vidékfejlesztési Minisztérium felkérésére az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet, az Európai Bizottság rendeletében meghatározottak, és a DG AGRI által kiadott útmutató²⁰ alapján készítette el az értékelést.

AZ ÉRTÉKELÉS CÉLJA

Jelen értékelés célja az volt, hogy a 2010/2011. tanévben Magyarországon lezajlott iskolagyümölcs-program sikerességét megvizsgálja.

Az értékelés egyrészt a magyar iskolagyümölcs-program lebonyolításának folyamatáról, a gyümölcskiosztás eredményességéről és ezen belül kiemelten a kísérő intézkedések végrehajtásáról, másrészt a programban meghatározott célok megvalósulásáról - gyerekek zöldség-, gyümölcsfogyasztásának és ismereteinek változásáról - ad információt.

Az értékelés során választ kívántunk kapni az következő kérdésekre:

- Melyek a programban résztvevők feladatai, felelőssége?
- Milyen típusú iskolák, milyen indokkal vesznek részt a programban?
- Az iskolában ki az iskolagyümölcs-programért felelős személy?
- Milyen a gyümölcs kiosztásának gyakorisága?
- Mennyi gyümölcsöt osztanak ki a gyerekeknek?
- Milyen kísérőintézkedéseket valósítottak meg az iskolákban?
- Milyen egyéb élelmiszerek állnak rendelkezésre az iskolában (menza, iskolabüfé, automata)?
- Milyen, a zöldség-, gyümölcsfogyasztáshoz kapcsolódó egyéb tevékenységet folytatnak az iskolában?
- Milyen a gyermekek zöldség-, gyümölcsfogyasztása?
- Mely formáját kedvelik a gyerekek a zöldségeknek, gyümölcsöknek?
- Milyen a gyermekek zöldség-, gyümölcsfogyasztás fontosságára és kedvező hatásaira vonatkozó ismeretei?
- Milyen a szülők zöldség-, gyümölcsfogyasztása?
- Milyen a szülők zöldség-, gyümölcsfogyasztás fontosságára és kedvező hatásaira vonatkozó ismeretei?
- Milyenek a zöldség, gyümölcs beszerzési szokások?
- A program végrehajtása növeli-e a gyermekek zöldség-, gyümölcsfogyasztását?
- Milyen mértékben növelte az iskolagyümölcs-program a gyermekek zöldség-, gyümölcsfogyasztását?

- Jól működik-e a magyar iskolagyümölcs-program?
- Hogyan ítélik meg a résztvevők a programot?
- Milyen a program kommunikációja?
- Melyek az értékelési időszak legfontosabb problémái az iskolákban?
- Melyek az értékelési időszak legfontosabb problémái a termelőknél?
- Milyen kutatásokra lenne szükség az iskolagyümölcs-program eredményességének értékeléséhez?
- Milyen javaslatok fogalmazhatók meg az iskolagyümölcs-program továbbfejlesztésére?

Az európai uniós ajánlások szerinti értékelés a problémák feltárásával, a jó gyakorlatok tagállamokkal történő megosztásával hozzájárul a program folyamatos továbbfejlesztéséhez.

Az értékelő tanulmány a programban résztvevők feladatainak, felelősségének bemutatásával kezdődik, majd a program érintettjei – a minisztérium, az iskolák, a gyerekek, a szülők és a beszállítók – szerint ismerteti az eredményeket. Az „Értékelés” fejezet tartalmazza az eredmények alapján, a program egészéről levonható következtetéseket. A program eredményességének, sikerességének előmozdítását célzó javaslatokat külön fejezetben foglaljuk össze.

A PROGRAM JELLEMZŐI

Az iskolagyümölcs-program lebonyolításáért felelős kormányzati szerv a Vidékfejlesztési Minisztérium, mely az egészségügyért és az oktatásért felelős állami szervekkel együttműködve, az ágazat és az érdekelt felek bevonásával a tagállami preferenciákhoz igazodó stratégia kidolgozásával segíti a program eredményes végrehajtását. A beszállítók és az iskolák közötti megállapodások és az abban foglaltak betartásának ellenőrzése a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal feladata. A magyarországi program mind ágazati, mind kormányzati szinten nagyfokú támogatottságot élvez, mely egyrészt a gyerekek egészséges táplálkozásának előmozdítását, másrészt a hazai gyümölcs piacát bővíti.

A magyarországi 2010/2011. tanév iskolagyümölcs-programjának végrehajtását a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium (jogutódja 2010-től a Vidékfejlesztési Minisztérium) által kiadott rendelet szabályozta²¹. Eszerint az iskolagyümölcs-program keretében támogatták az általános iskola 1-4. évfolyamán tanuló gyermekeknek a 2010/2011. tanítási évben, friss almával történő ellátását. A támogatás formája vissza nem térítendő támogatás volt. A támogatás kedvezményezettjei a tanulók, a támogatás jogosultjai az iskolák voltak. A támogatási összeg igénylői azok a zöldség-gyümölcs termelői csoportok, termelői szervezetek, társulások, valamint almatermelők (a továbbiakban beszállítók), melyek rendelkeztek a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (a továbbiakban: MVH) iskolagyümölcs-programban történő részvételre vonatkozó előzetes jóváhagyásával. A jóváhagyás iránti kérelmet 2010. május 14-éig nyújthatták be az MVH Piaci Támogatások és Külkereskedelmi Intézkedések Igazgatóságához. Az MVH azoknak a beszállítóknak a listáját, amelyeknek az iskolagyümölcs-programban történő részvételét előzetesen jóváhagyta, legkésőbb 2010. május 28-áig a honlapján közzétette. A támogatási összeget az a beszállító igényelhetette, aki rendelkezett az MVH előzetes jóváhagyásával és legalább egy iskolával megkötött és az MVH által jóváhagyott megállapodással. A beszállítónak a megállapodások jóváhagyása iránti kérelmet 2010. június 21-ig kellett benyújtania az MVH Piaci Támogatások és Külkereskedelmi Intézkedések Igazgatóságához. A megállapodások jóváhagyásakor az MVH tanítási félévekre külön-külön meghatározta a szállítható termékmennyiséget. Az MVH a megállapodás jóváhagyására irányuló kérelemről hozott döntését a beszállítóval 2010. augusztus 16-ig volt köteles közölni. Az MVH a jóváhagyott megállapodások alapján az iskolákba szállítható almamennyiségek listáját is közzétette a honlapján.

A támogatott termék fogyasztásra közvetlenül alkalmas, minőségi és élelmiszer-biztonsági feltételeknek megfelelő²², az Európai Unióban megtermelt friss étkezési alma lehetett. A támogatott termék elszámolási egysége darab volt.

A beszállító 2010. május 28-tól 2010. június 20-ig egy vagy több iskolával köthetett iskolánként egy megállapodást a gyümölcsnek a tanulók számára történő kiszállítására. Egy iskola az adott időszakra csak egy kérelmezővel köthetett megállapodást. Tagintézmény megállapodás megkötésére nem volt jogosult.

A jogosultak számát a megállapodás megkötésekor fennálló tanulói létszám alapulvételével kellett meghatározni. A tanulónként kiosztásra kerülő alma mennyisége hetente legfeljebb négy darab, foglalkozási naponként legfeljebb egy darab alma lehetett. Ha a tanulói létszám csökkenése vagy a tanuló távolléte miatt nem került kiosztásra a megállapodásban meghatározott mennyiség, az a tanulók között a heti gyakoriság növelésével a hét egy további, fennmaradó napján, vagy a féléven belül az almával való ellátás időtartamának növelésével volt kiosztható. Az iskolának a jogosult tanulók számáról és a kiosztott alma mennyiségéről naprakész nyilvántartást kellett vezetnie, valamint a támogatott terméket a tanulók részére a közétkeztetéstől eltérő időpontban kiosztania. A beszállító a megállapodás jóváhagyásáról, valamint a megállapodásra vonatkozóan a részére kifizetett támogatás összegéről az iskolát tájékoztatta. Az iskola köteles volt alávetni magát az MVH által hivatalból indított ellenőrzésnek. A támogatás igénybevételének feltétele volt, hogy a beszállító és az iskola között a rendeletben meghatározott tartalommal megállapodás jöjjön létre. A termékkel való ellátás időtartamának legalább 2 hónapnak kellett lennie az első és a második félévben egyaránt.

A támogatás igénybevételének feltétele volt, hogy a beszállító és az iskola közötti megállapodás tartalma kiterjedjen az alábbiakra is:

- a beszállító megnevezését, címét, adószámát, regisztrációs számát
- az iskola nevét, székhelyét, adószámát, OM azonosító számát
- a teljesítés helyszínét vagy helyszíneit
- a gyümölccsel történő ellátás időtartamát, a szállítások ütemezését, amely legalább heti gyakoriságú lehetett
- a jogosult tanulók létszámát
- a gyümölcs darabszámát
- a termék eredetét, a magas minőségű termékek mennyiségét (pl. integrált, ökológiai termesztésből származó termék mennyisége)
- a gyümölcs átvételének, kiosztásának módját, idejét
- a rendeletben meghatározott hat kísérő intézkedés közül [2. Melléklet] legalább egyet, annak tervezett költségeit, földrajzi kiterjedését (országos, regionális, helyi), az érintett tanulók létszámát, és a megvalósításáért felelő személyét (beszállító, iskola vagy mindkettő együttesen).

A beszállítók által igénybe venni kívánt támogatás összege meghaladta a támogatási keretet, így az MVH a megállapodás alapján félévente szállítható almamennyiséget a rendelkezésre álló keret és a jóváhagyható megállapodásokban foglalt mennyiségre jutó összes támogatási összeg arányának és az adott félévre a megállapodás alapján a jóváhagyható mennyiség szorzataként állapította meg. A visszaosztás a kiosztási gyakoriságot és a jogosult tanulók számát nem érintette. Tekintettel arra, hogy a vizsgált tanévben a támogatás összege meghaladta a támogatási keretet, így az MVH 96,4%-os visszaosztási rátát állapított meg.

A beszállítók a támogatási összeg kifizetése iránt kérelmet nyújtottak be az MVH-hoz. Az MVH a támogatás kifizetéséről a kifizetési kérelem hiánytalan beérkezésének napját követő három hónapon belül gondoskodott.

A beszállító köteles volt azon iskolák részére, amelyekkel az MVH által jóváhagyott megállapodással rendelkezik, a bizottsági rendelet 14. cikkében foglalt előírásoknak és a bizottsági rendelet III. mellékletében meghatározott minimumfeltételeknek megfelelő plakátot a szállítások kezdetét követő tizenöt napon belül az iskoláknak átadni. Az iskola az átvett plakátokat köteles volt a program teljes időtartama alatt a székhelye és az iskolagyümölcs-programban részt vevő tagintézményei főbejáratánál elhelyezni.

Az MVH a beszállítók által, a rendeletben meghatározott határidő előtti illetve azon túl benyújtott megállapodásokat elutasította. Minden iskola az adott finanszírozási időszakra csak egy megállapodás megkötésére volt jogosult, amennyiben több beszállítóval kötött megállapodást, az MVH valamennyit elutasította. A beszállító és az iskola közötti megállapodás teljesülésének adminisztratív és helyszíni ellenőrzését az MVH végezte. Ha az MVH az ellenőrzés során azt állapította meg, hogy a beszállító akár az európai uniós, akár a magyar jogszabályokban, illetve a megállapodásban előírt bármely feltételt nem teljesítette, akkor a támogatási összeg kifizetése iránti kérelmet elutasította, vagy elrendelte a már kifizetett támogatás visszafizetését. Ha az MVH az ellenőrzés során megállapította, hogy az iskola a megállapodásban rögzítettől eltérő gyakorisággal osztotta ki az almát, mert a tanulók megállapodásban meghatározott száma meghaladta a megállapodás megkötésekor fennálló létszámot, az így kiosztott gyümölcs ellenértéke az iskolánál jogosulatlanul igénybe vett támogatásnak minősült. Ha az iskola nem helyezte ki az iskolagyümölcs plakátot, az iskolába kiszállított alma ellenértékének 5%-a, ha a vállalt kísérő intézkedést nem hajtotta végre, az alma ellenértékének 20%-a az iskolánál jogosulatlanul igénybe vett támogatásnak minősült.

MÓDSZEREK

A 2010/2011. tanév iskolagyümölcs-program során elvégzett monitorozási tevékenység csak az uniós rendeletben kötelezően előírt jelentési adatokra korlátozódott. Így annak érdekében, hogy a DG AGRI által kiadott útmutatóban feltett kérdések a lehető legszélesebb körben megválaszolásra kerüljenek, nemcsak a programmal kapcsolatos információkat, hanem a korábban más célból gyűjtött adatokat és az azokra épülő elemzések eredményeit is felhasználtuk. Az értékelés elkészítéséhez, egyrészt a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal által gyűjtött, az iskolagyümölcs-program végrehajtásához kapcsolódó adatokat (2010/2011. tanév), másrészt korábbi évek vizsgálatainak adatait használtuk fel. Ilyen volt az Agrártudományi Kutató Intézet internetes kutatása (2011), valamint az OÉTI által végrehajtott felmérések, mint az Egészségügyi Világszervezet Európai Régió Gyermek Tápláltsági Állapot Vizsgálat (2010), és az Országos Táplálkozás és Tápláltsági Állapot Vizsgálat (OTÁP2009). Az értékelés elkészítését segítették a kistérségi deprivációt jellemző adatok és az iskola-egészségügyi jelentés adatai (2010/2011. tanév). Célzott fókuszcsoportos vizsgálatokat végeztünk a programban résztvevő és kontroll iskolák vezetői, a 4. osztályos tanulók és szüleik, a VM és az MVH munkatársai körében. A beszállítók telefonos interjúban válaszoltak kérdéseinkre.

Itt jegyezzük meg, hogy az értékelés során nehézséget jelentett, hogy az iskolagyümölcs-program hazai bevezetésekor nem történt célzott felmérés a kiindulási adatokra vonatkozóan. Az is problémát jelentett, hogy az értékeléshez elvégzett vizsgálatkor már zajlott a következő tanévi program, lényegesen nagyobb termékkínálattal. Ez a fókuszcsoportos vizsgálat értékelését nehezítette.

Az eredmények egyes fejezeteihez felhasznált adatforrásokat a 3. Mellékletben foglaltuk össze, a vizsgálatok részletes módszertanát a következőkben ismertetjük.

1. MEZŐGAZDASÁGI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI HIVATAL ADATGYŰJTÉSE AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAMBAN RÉSZTVEVŐ BESZÁLLÍTÓKRÓL ÉS ISKOLÁKRÓL

Az MVH feladata egyrészt a támogatást igénylő beszállítók programba történő felvételének, másrészt a beszállító és az iskola közötti megállapodás jóváhagyása, valamint a program végrehajtásának ellenőrzése volt. Ennek megfelelően az MVH nyilvántartja az adott tanévben jóváhagyással rendelkező beszállítókat és adatbázissal rendelkezik a beszállítóknak az iskolákkal kötött megállapodások adattartalmáról. Az MVH az értékelés elkészítéséhez az OÉTI rendelkezésére bocsátotta a 2010/2011. tanévre vonatkozó adatokat.

2. EGÉSZSÉGÜGYI VILÁGSZERVEZET EURÓPAI GYERMEK TÁPLÁLTSÁGI ÁLLAPOT VIZSGÁLAT

A WHO/EURO kialakított, egy az európai gyermekkori elhízást monitorizáló rendszert (European Childhood Obesity Surveillance System), melynek célja egységes vizsgálati protokoll szerint elvégzett tápláltsági állapot felmérés alapján feltárni és leírni az európai régióban a túlsúlyra és elhízásra vonatkozó tendenciákat általános iskolás gyermekeknél, mely egyrészt lehetővé teszi a résztvevő országok közötti összehasonlításokat, másrészt segítséget nyújt egy közös európai elhízás ellenes stratégia kialakításához. Magyarországon az első felmérésre a 2009/2010-es tanévben került sor. A vizsgálat célpopulációja a 7,0-7,9 éves általános iskolai tanulók voltak. A tervezett minta 2800 fő volt, mely kialakítása kétlépcsős, rétegzett csoportos mintavétellel történt. A felmérés antropometriai mérésekből (testsúly, testmagasság), valamint táplálkozási és aktivitási szokásokat felmérő kérdőívből állt az iskola, a tanulók és szüleik számára. A megvalósult minta esetszáma 1227 volt. A lemorzsolódásból adódó torzítást utólagos súlyozással korrigáltuk, valamint a mintavételi elrendezéshez illeszkedő (*design-based*) elemzést alkalmaztunk. Az antropometriai méréseket képzést követően az iskolavédőnők végezték, azonos kalibrált mérőeszközökkel, egységes protokoll alapján. A kérdőívekkel az iskola táplálkozás-egészségügyi környezetét, a gyerekek táplálkozási szokásait, fizikai aktivitását, televíziózásra és számítógépezésre fordított idejét mértük fel. A vizsgálatra 2010. április és június között került sor.

3. FÓKUSZCSOORTOS INTERJÚ A VIDÉKFEJLESZTÉSI MINISZTERIUM ÉS A MEZŐGAZDASÁGI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI HIVATAL KÉPVISELŐIVEL

A VM és az MVH képviselőivel fókuszcsoportos beszélgetésre került sor 2012. január 25-én az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézetben. A csoportos interjú előre összeállított kérdések alapján készült, így félig strukturált interjúnak felelt meg [4. Melléklet]. A fókuszcsoport létszáma 3 fő, a fókuszcsoport időtartama 1,5 óra volt. A fókuszcsoportos vizsgálatról írásos összefoglaló készült.

4. FÓKUSZCSOORTOS INTERJÚ AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI IGAZGATÓK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE ELNÖKSÉGI TAGJAIVAL

Az Általános Iskolai Igazgatók Országos Szövetségének 2012. január 5-i megbeszélésén részt vettek az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet munkatársai, ahol lehetőség nyílt a 14 tagú elnökségből nyolc fővel fókuszcsoportos interjú készítésére. A résztvevők az ország különböző területeiről (Budapest, Pest, Baranya, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Nógrád, és Csongrád megye) érkeztek, napi kapcsolatban állnak számos iskolával, és maguk is egy-egy iskola vezetői. Az általuk képviselt iskolákban 1 kivétellel jelenleg is zajlik az iskolagyümölcs-program. A fókuszcsoportos megbeszélés előre összeállított

kérdőív [5. Melléklet] használatával, félig strukturált interjúnak felelt meg. A fókuszcsoporthoz jegyzőkönyv készült.

5. AGRÁRTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZET INTERNETES FELMÉRÉSE A BESZÁLLÍTÓK ÉS AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAMBAN RÉSZTVEVŐ ISKOLÁK KÖRÉBEN

Az Agrártudományi Kutató Intézet (AKI) internetes kérdőívfelvételt végzett 2012-ben a 2010/2011-es tanév során az iskolatej és az iskolagyümölcs-programban résztvevő beszállítók és az iskolák körében. A felmérés célja az volt, hogy egyrészt megtudják, milyen okok motiválják az iskolákat és a beszállítókat a programban való részvételre, miben látják az eredményességét, illetve a program kísérőintézkedései mennyire valósultak meg. A 2010/2011-es tanévben 33 beszállító vett részt az iskolagyümölcs-programban. A kérdőívet 21 beszállító töltötte ki (63%). Az 1727 iskola közül, akik részt vettek az iskolagyümölcs-programban, 743 küldte vissza az online kérdőívet (43%), a ténylegesen kitöltött, értékelhető kérdőívek száma 688 volt (40%). Az értékelés során a válaszadóknak az előre meghatározott állításokat 1-7 skálán kellett értékelni aszerint, hogy mennyire értenek egyet az állítással. Ha kevésbé értett egyet, akkor 1-hez közeli számot, ha jobban egyetértett az állítással, akkor 7-hez közeli számot kellett megadni. Az értékeléshez az egyes állításokra adott pontszámok átlagértékét adtuk meg, mely alapján rangsoroltunk. Az értékelés kérdéseit a 6. Melléklet és 7. Melléklet tartalmazza.

6. ORSZÁGOS TÁPLÁLKOZÁS ÉS TÁPLÁLTSÁGI ÁLLAPOT VIZSGÁLAT 2009 (OTÁP2009)

Az OTÁP2009 vizsgálat célja a magyar felnőtt lakosság tápláltsági állapotának, táplálkozási szokásainak, energia- és tápanyagbevitelének becslése, valamint táplálkozási kockázati tényezőinek azonosítása volt. A tápláltsági állapot meghatározása a testmagasság, a testsúly és a derékkörfogat mérésével, az energia- és tápanyagbevitel becslése önkitöltős 3 napos táplálkozási naplóval, a különböző egyéni befolyásoló tényezők felmérése kérdőíves adatfelvétellel valósult meg. Az OTÁP2009 keresztmetszeti vizsgálat szorosan kapcsolódott a Központi Statisztikai Hivatal által lebonyolított Európai lakossági egészségfelméréshez (ELEF). Az ELEF mintájának egy kisebb csoportján (alminta: 3356 fő) terveztük a vizsgálatot. A megvalósulási arány 36% volt. A megvalósult minta életkor és nem szerint reprezentálja a magyar felnőtt (18+ éves), nem intézményben élő lakosságot. Az adatgyűjtés 2009. szeptember 20. és november 30. között zajlott. Az antropometriai méréseket a vizsgálati személyek otthonában, európai uniós ajánlások és mérési protokoll [23] alapján végezték a Magyar Egészségügyi Szakdolgozói Kamara által toborzott védőnők és szakápolók. Az antropometriai mérések azonos típusú kalibrált eszközökkel történtek. A 3 napos táplálkozási naplók kitöltöttségét a mérőszemélyzet még a helyszínen, a továbbiakban dietetikusok ellenőrizték. A táplálkozási naplók feldolgozásához a

NutriComp szoftvert [24] használtuk. Az adatok statisztikai feldolgozása során a mintavételi és válaszhiányból eredő hibák csökkentésére utólagos súlyozást, valamint a mintavételi elrendezéshez illeszkedő (*design-based*) elemzést alkalmaztunk.

7. FÓKUSZCSOPORTOKRA TÁMASZKODÓ VIZSGÁLAT TÍZ MAGYARORSZÁGI ÁLTALÁNOS ISKOLA TANULÓI ÉS SZÜLEI KÖRÉBEN

A gyerekek és a szülők körében a zöldség-, gyümölcsfogyasztási szokások, az ismeretek és attitűd felmérésére fókuszcsoporthoz módszerrel gyűjtöttünk adatokat, mivel korábbi vizsgálatok nem álltak rendelkezésre a Bizottság egyes kérdéseinek megválaszolásához. A fókuszcsoporthoz módszer, mellyel a megcélzott témában a meglévő ismeretekről, azok hiányáról, a résztvevők attitűdjéről nyerhetünk információt, csak kvalitatív értékelést tesz lehetővé. Az egyes megállapítások kvantitatív (pl. százalékos megoszlás) jellemzésére a módszer nem alkalmas.

Az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet megbízásából az S. Fact Alkalmazott Társadalomtudományi Kutatások Intézete Kft. fókuszcsoporthoz vizsgálatot végzett tíz magyarországi általános iskolában, melyek között halmozottan hátrányos helyzetű és jó társadalmi-gazdasági helyzetben lévő iskola egyaránt szerepelt [8. Melléklet]. A vizsgálatba a kiválasztott iskolákból egy-egy 4. osztály tanulói, és ezen osztályok tanulóinak szülei közül 8-8 fő került. A kutatás által érintett iskolákat az OÉTI jelölte ki. A kijelölt iskolák közül hat a 2010/2011. tanévben részt vett az iskolagyümölcs-programban, négy iskola pedig kontrollcsoporthoz szerepelt.

Az adatfelvételre 2012. január 16. és január 25. között került sor. A vizsgálat során alkalmazott adatfelvétel fókuszcsoporthoz támaszkodva valósult meg. A fókuszok vezérfonalát a 8. Melléklet tartalmazza. A 4. osztályos tanulók körében szervezett fókuszcsoporthoz az adatfelvétel napján a kiválasztott osztályok iskolában megjelent tanulói alkották. A tanulói csoportok létszáma 16 és 25 fő között alakult. A fókuszcsoporthoz átlagos időtartama – figyelemmel a tanulók koncentrációs képességeire is – kb. 30 perc volt. A tanulók szüleiből szervezett fókuszcsoporthoz ugyanazokra a napokra szervezték, amikor gyermekeikkel is találkoztak. A szülők csoportjainak átlagos létszáma 8-8 fő volt, a csoportok átlagos időtartama 60 perc volt. Valamennyi fókuszcsoporthoz – a résztvevők beleegyezésével - hangfelvétel készült. Az elemzés a hangfelvételekből készült kivonatos jegyzőkönyvekre, illetve magára a hanganyagra támaszkodik. Az elkészült elemzés a kvalitatív vizsgálatok sajátosságaiból adódóan mennyiségi ismérvek meghatározására csak kevésbé alkalmas, így a tanulmány megállapításai nem számszerűsíthetőek. A vizsgálat sajátosságaiból adódik, hogy a megállapítások egy része feltehetően a valóságnál kedvezőbbnek írja le a helyzetet.

A tapasztalatok szerint a szülők számára szervezett fókuszcsoporthoz tartozó egyes kérdések „kényes témának” bizonyultak. E kérdések esetében a szülők feltehetően szégyelltek volna gyermekeik osztálytársainak szülei előtt bizonyos dolgokat nyilvánosan megfogalmazni (pl. hogy anyagi okok miatt nincs lehetőségük gyermekeik számára megfelelő gyakorisággal, megfelelő mennyiségű és minőségű ételmezést biztosítani). A tanuló-csoportok esetében ugyancsak számolni kell bizonyos mértékű torzító hatásokkal. Ezek az iskolai osztályok, mint csoportok működési sajátosságainak következményei. Az első néhány megszólaló tanuló az adott kérdésben véleményvezéreként hatott az osztályra, és válaszával orientálta a többieket. (Pl. ha valaki a kedvenc gyümölcsök felsorolását a déligyümölcsökkel kezdte, a többiek további déligyümölcsök felsorolásával folytatták, korrekciós beavatkozást igényelt adott kérdésben a „látókör” bővítése.) Hasonlóan hatott az osztályok véleménykorrigáló szerepe is, ami azt jelenti, hogy a többség által helytelennek tartott válaszokat kórusban korrigálták. Az említett csoportdinamikai hatások elkerülhetetlen következményei azonban a kutatás lényegét nem érintették, megállapításait alapvetően nem befolyásolták.

8. TELEFONOS INTERJÚ A BESZÁLLÍTÓKKAL

Az Országos Étellemezés- és Táplálkozástudományi Intézet az iskolagyümölcs-programban résztvevő 33 szállító körében 2012. január 5-15. között telefonos kérdezési módszerrel felmérte a szállítók véleményét, javaslatát az iskolagyümölcs-programról. A telefonos kérdezést az OÉTI munkatársai végezték. A kérdezés kb. 6-8 percet vett igénybe. A kérdőívet 22 szállítóval sikerült felvenni (67%). A kérdőívfejlesztés során az AKI által lebonyolított internetes felmérésben használt kérdések szerkezetét tartottuk irányadónak. Célunk az volt, hogy a szállítók kommunikációs tevékenységéről és a program végrehajtása során tapasztalt nehézségekről kapjunk információt. A kérdőívet a 10. Melléklet tartalmazza.

9. A KISTÉRSÉGI RÉSZVÉTELI ARÁNYOK EGYENLŐTLENSÉGE

A módszertani ajánlások alapján kistérségi részvételi arányok egyenlőtlenségeinek jellemzésére a Gini együtthatót és a Lorenz-görbét használtuk az elemzés során. A Gini együtthatóként ismert szóródás-mutatót leggyakrabban jövedelmi vagy más típusú egyenlőtlenség mérésére használják, főként közgazdasági területeken (gazdaság-szociológia, egészség-közgazdaságtan). Az index az eloszlás teljes terjedelmét figyelembe veszi – szemben a percentilis-típusú indexekkel (mint az interkvartilis terjedelem vagy a debilis-hányados). A Gini értékkészlete a $[0; 1]$ intervallum. 0 az értéke, ha a kistérségek mindegyikében azonos a részvételi arány, tehát tökéletes az egyenlőség. Értéke 1, ha az iskolagyümölcs-programban résztvevők valamennyien egyetlen kistérségből kerülnének ki, azaz teljes egyenlőtlenség esetén. A 0,4 körüli Ginit már viszonylag erős egyenlőtlenségként interpretálhatjuk. A Gini együttható

szemléletesen bemutatható a Lorenz-görbe segítségével, ugyanakkor a görbe maga is az egyenlőtlenség leírásának – a Gini együtthatónál komplexebb – eszköze. Elemzésünkben, mivel nem az egyén, hanem a kistérség képezi az elemzési egységet, a szokásos Lorenz-görbének és Gini együtthatónak egy csoportos megfigyelésekre általánosított változata szerepel.

10. KISTÉRSÉGI DEPRIVÁCIÓ ÉS A KISTÉRSÉGI RÉSZVÉTELI ARÁNY

A kutatás során megvizsgáltuk az egyes kistérségek depriváltságának, azaz társadalmi-gazdasági helyzetének, valamint az iskolák és a gyerekek kistérségi részvételi arányai közötti összefüggéseket. A kistérségi deprivációt a társadalmi-gazdasági helyzetet leíró mutatókból (munkanélküliség, alacsony iskolázottság, jövedelmi viszonyok, személygépkocsik száma, nagycsaládosok aránya, csonka családok aránya, lakósűrűség) település szintre képzett összetett index populációval súlyozott átlagaként jellemeztük. Az egyes faktorok alapadatai az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer adatbázisából – döntő részben a 2001. évi népszámlálás adataiból származnak. A depriváció pozitív értékei az országos átlagnál kedvezőtlenebb (depriváltabb), negatív értékei az országos átlagnál kedvezőbb társadalmi-gazdasági helyzetű (kevésbé deprivált) kistérségeket jellemeznék^{25,26}. A kistérségekre számított deprivációs értékeket Juhász Attila és Nagy Csilla, a Budapest Főváros Kormányhivatal Népegészségügyi Szakigazgatási Szerve kutatói bocsátották rendelkezésünkre. Az összefüggések erősségét Pearson-féle korrelációs együtthatóval jellemeztük.

11. JELENTÉS AZ ISKOLA-EGÉSZSÉGÜGYI MUNKÁRÓL

A 19/2005. (VI. 7.) EüM rendelettel módosított 76/2004. (VIII. 19.) ESzCsM rendelet (nyilvántartási szám: 1002/05) írja elő a „Jelentés az Iskola-egészségügyi munkáról” c. adatgyűjtés és adatszolgáltatás rendjét. Az orvosok és iskolai védőnők évente szolgáltatnak adatokat, melyet az Országos Szakfelügyeleti Módszertani Központ összesít, és honlapján közzétesz¹. Az iskola-egészségügyi jelentés adatainak köre: jelentést szolgáltató intézmények típusa és száma, iskola-egészségügyi ellátásban dolgozó orvosok és védőnők, iskolaorvosok tevékenységi mutatói, iskolavédőnők tevékenységi mutatói, védőnők által végzett szűrő vizsgálatok adatai, testnevelési kategóriákba tartozó gyermekek száma, tanulók morbiditási adatai. A morbiditási adatok 34 betegség, illetve elváltozásra vonatkozóan, a 2009/2010. tanévtől a 2., 4., 6., 8., 10. és 12. osztályos gyermekekről kerülnek jelentésre.

---

¹ http://193.225.50.35/ujhonlap/control.php?eventId=vmenu_817

EREDMÉNYEK

Az eredményeket, a Bizottság által feltett kérdésekre a lehető legszélesebb körben megválaszolva – a VM, az MVH, az iskolák, a gyerekek és szüleik, valamint a beszállítók szerinti csoportosításban ismertetjük.

VIDÉKFEJLESZTÉSI MINISZTERIUM, MEZŐGAZDASÁGI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI HIVATAL

Az iskolagyümölcs-stratégia kialakításához szükséges erőfeszítés. A magyarországi stratégia kialakítását megelőzően a VM és az MVH munkatársai megismerkedtek a külföldi (nem csak európai) iskolagyümölcs-programokkal, főként internetes forrásokra támaszkodva. Ehhez nagy segítség volt az Európai Bizottság által 2008-ban szervezett iskolagyümölcs-konferencia is. Áttekintették a programok tartalmát (elosztási rendszer - centralizált v. decentralizált -, irányítás, közreműködők, célcsoport, termékek, kísérő intézkedések, stb.), a már zajló programok tapasztalatait, eredményét és azokat az ötleteket/elemeket keresték, amelyek a magyar feltételek között is megvalósíthatók.

A VM 2008-ban szakértői munkabizottságot hozott létre, melynek célja volt a nemzeti stratégia megfelelő kialakítása a jól működő program érdekében. Nagy erőfeszítést igényelt a VM részéről a szakértői munkabizottság létrehozása, azonban ezt tekintik a jól működő iskolagyümölcs program alapjának (Az iskolagyümölcs szakértői munkabizottság tagjait a 11. Melléklet tartalmazza). A VM és az MVH munkatársai fontosnak tartják, hogy minden érintett magáévá tegye a program céljait, kellően elkötelezett legyen. Lényeges eleme a programnak, hogy friss gyümölcsöt biztosítsanak a gyerekeknek, a helyi termelők bevonásával. A program sikerességét nagyban meghatározza a beszállítónak az iskolával kialakított kapcsolata. A szakértői munkabizottság létrehozása a folyamatos monitoring részének is tekinthető, hiszen állandó a visszajelzés az érintettektől.

Az ágazatnak az iskolagyümölcs-programmal kapcsolatos álláspontja és a program megítélése. A VM és az MVH munkatársai az iskolagyümölcs-program magyarországi megvalósítását jónak ítélik a közel 80%-os elérés alapján. A program által biztosított gyümölcs egészségre gyakorolt kedvező hatása mellett a másik fontos szempont, hogy biztos piacot jelent a termelők számára és az ágazat jelen van az iskolában. Ágazati szinten fontosnak tartják a program folytatását és továbbfejlesztését, a lehetőségek szerint a célcsoport kibővítését. A program minden iskola és beszállító számára elérhető. A VM és az MVH munkatársainak

véleménye szerint az iskolákat és a beszállítókat terhelő adminisztrációs terhek nem jelentősek.

A jól működő iskolagyümölcs-programhoz szükséges források. Alapvetően az uniós források határozzák meg, hogy mekkora összeg fordítható a programra. Az iskolagyümölcs-program végrehajtásának részletes feltételeit ennek ismeretében, és ennek megfelelően lehet elkészíteni. A rendelkezésre álló keretet (1,645 milliárd Ft) Magyarország a 2010/2011. tanévre teljes mértékben ki tudta használni. Nehezíti a tervezést, hogy nem tudható előre, hány iskola fog csatlakozni a programhoz, és hogy az uniós források és a hazai költségvetés jóváhagyásáról eltérő időpontban születik döntés. Álláspontjuk szerint szükséges lenne a kísérő intézkedések uniós forrásból történő támogatása. Az uniós források növelésével – melyet követne a hazai források növekedése is – kiterjeszthető lenne a program az 5-8. évfolyamos tanulókra vagy akár az óvodás korosztályra is.

Több tagállam lényegesen magasabb uniós támogatási összeget igényelt, mint amit ténylegesen fel is használt. Az általuk fel nem használt uniós forrás elveszett az iskolagyümölcs-program szempontjából, ugyanakkor Magyarország és néhány más tagállam is kész lett volna többet is felhasználni a program kiterjedtebb végrehajtására.

A program megfelelő kormányzati támogatottsággal bír, amit az is jelez, hogy mindig biztosított volt a költségvetési támogatás az iskolagyümölcs-programra, melyet az EU-s támogatás mértékének ismeretében kérnek meg a program számára. A hazai hozzájárulás a kötelező 31%-ot meghaladta a 2010/2011. tanévben.

A program működésének ellenőrzési folyamata. Az MVH az iskolagyümölcs-programmal összefüggő végrehajtási feladatait 288/2009/EK bizottsági rendelet és az 58/2010. (V. 7.) FVM rendelet alapján látja el. Ennek során elvégzi a támogatási kérelmek és az ahhoz kapcsolódó dokumentumok ellenőrzését (teljes körű adminisztratív ellenőrzés), illetve a beszállítók és a közoktatási intézmények helyszíni ellenőrzését. Mivel Magyarországon a beszállítók száma kevesebb, mint 100 volt a 2010/2011. tanévben, így a bizottsági rendelet értelmében 5 beszállítót köteles ellenőrizni az MVH. Az adott beszállítónál elvégzett helyszíni vizsgálatot legalább két oktatási intézményben, vagy a beszállító nyilvántartásában szereplő oktatási intézmények legalább 1%-ában végzendő helyszíni vizsgálatokkal kell kiegészíteni. Összességében 20 beszállító és 40 iskola ellenőrzésére került sor az adott tanévben, mely a rendeletben meghatározottnál nagyobb ellenőrzés-számot jelentett. Néhány esetben, amikor az iskolák visszajelzései és az MVH korábbi ellenőrzési alapján minőségi kifogás merült fel, további ellenőrzésekre került sor.

A VM és az MVH munkatársai szerint fontos lenne az iskolák részéről több visszajelzést kapni, ami lehetőséget nyújtana akár az azonnali beavatkozásra, ellenőrzésre.

Jól működő iskolagyümölcs-programot hoztak-e létre? A magas részvételi arány alapján jónak ítéltető a magyar iskolagyümölcs-program. Azonban ezen felül is fontos lenne a résztvevők számának növelése, a célcsoport kibővítése, a kísérő intézkedések finanszírozásának uniós forrásból történő támogatása és a kommunikáció erősítése főként az iskolák felé. Bár a program céljai jelentősen kapcsolódnak az egészségpolitikához, de ennek kommunikációja nem elég markáns.

A kísérő intézkedések megvalósítása érdekében tett erőfeszítések. Az 58/2010. (V.7.) FVM rendelet pontosan leírja milyen kísérő intézkedéseket lehet fogantatosítani. A kísérő intézkedések megállapodás szerinti megtörténtét ellenőrzi az MVH, azonban tartalmi és hatékonysági ellenőrzésére nincs lehetősége. Ennek egyik oka, hogy azok sok esetben egyszeri időpontra korlátozódnak, részletes dokumentációs kötelezettség nincs. Ha uniós forrás támogatná a kísérő intézkedéseket, akkor annak ellenőrzése is könnyebb lenne.

Az iskolagyümölcs-programra vonatkozó kommunikációs és tájékoztatási gyakorlat. Az adott évi program kezdetekor, a rendelet megjelenése előtt országos szintű kommunikációs kampányt indítanak, újságcikkek, televíziós megjelenések, rádiós interjúk formájában. Számos esetben helyi, önkormányzati lapok is hírt adnak a programról. A rendelet megjelenésekor az MVH e-mailben tájékoztatta a beszállítókat, a VM az összes iskolának tájékoztató kiadványt küldött [12. Melléklet], melyet az Önkormányzati Tájékoztatóban is közzé tett, így az iskolafenntartók is értesülhettek a programról. A program előrehaladásával az MVH folyamatosan információkat küld a beszállítóknak (pl. jogszabályok változása, tájékoztatók, honlap tartalmának frissítése, stb.). Az iskolák a VM-hez és az MVH-hoz is fordultak a nyilvántartási kötelezettséggel, a hiányzások kezelésével vagy a könyveléssel kapcsolatos kérdéseikkel.

A 2010/2011. tanév iskolagyümölcs plakátját a FruitVeb Magyar Zöldség-Gyümölcs Szakmaközi Szervezet készítette [13. Melléklet], melyet a beszállítók juttattak el az iskolákba.

Az ágazat képviselői részt vettek a beszállítók szakmai szervezeteinek konferenciáin, ahol előadásokat tartottak a program indítása előtt²⁷ és a program időszakában is^{28,29}.

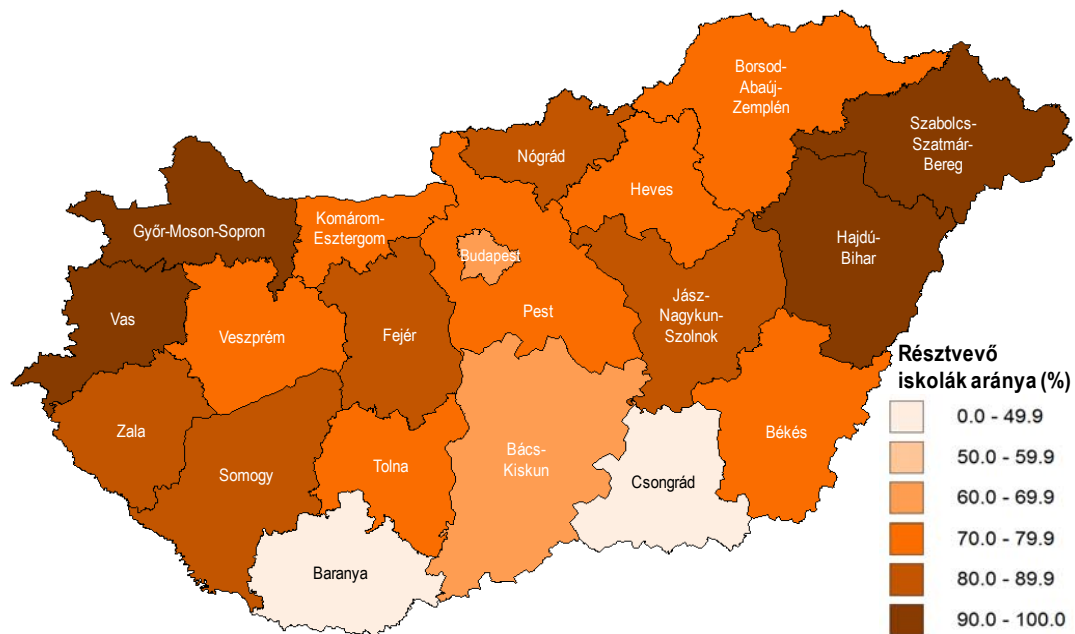
A következő időszakra vonatkozó feladatok. Az adminisztráció – a bővülő termékkör miatt – változni fog. A termékkör újragondolása a tapasztalatok alapján szükséges lehet épp úgy, mint a minőségi előírások felülvizsgálata. A jelenlegi, 2011/2012. tanévben zajló iskolagyümölcs-program tapasztalatai alapján úgy tűnik, hogy a zöldségek fogadtatása a gyermekek részéről jóval kevésbé kedvező, mint az almáé, ezért felvetődik, hogy a zöldségeket saláta jelleggel kellene biztosítani. Uniós szinten a teljes forrás felhasználásnak biztosítása lehetővé tenné, hogy a tagállamok, ahol igény van rá, megkapják a többi ország által fel nem használt keretet.

Javaslatok az iskolagyümölcs-program sikerességének további növeléséhez. A program rövid távú eredményeit megfelelőnek ítélik a hivatal munkatársai. Az érintettek számára elérhető a program, azonban az eredményesség tovább lenne növelhető a célcsoport bővítésével (felső tagozatos tanulók vagy óvodások), melyhez az uniós támogatási keret növelésére lenne szükség. Fontosnak ítélik az ágazat és az iskolák közötti kommunikáció erősítését. Egyrészt az ágazat intenzívebb kommunikációjával a résztvevő iskolák számát lehetne növelni, másrészt az iskolák rendszeres visszajelzései segítenék feltárni a problémákat illetve megismertetni és elterjeszteni a jó gyakorlatokat. Mind az iskolák, mind a beszállítók visszajelzései alapján látszik, hogy a termékválaszték bővítése hozzájárulna a program sikerességének növeléséhez. A program hosszú távú eredményessége a kísérő intézkedések finanszírozásával és ezzel a hatékonyabb ellenőrzés megvalósításával lenne javítható.

ISKOLÁK

A 2010/2011. tanévben az iskolagyümölcs programban 1725 iskola vett részt, mely 77%-os részvételi arálynak felelt meg [14. Melléklet]. Kiemelendő, hogy Győr-Moson-Sopron, Vas, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye iskoláinak több mint 90%-a vett részt a programban [1. Ábra]. A legkedvezőtlenebb részvételi arányokat Csongrád megyében (49%) és Baranya megyében (47%) lehetett megfigyelni. Budapesten átlagosan az iskolák 63%-a vett részt az iskolagyümölcs-programban.

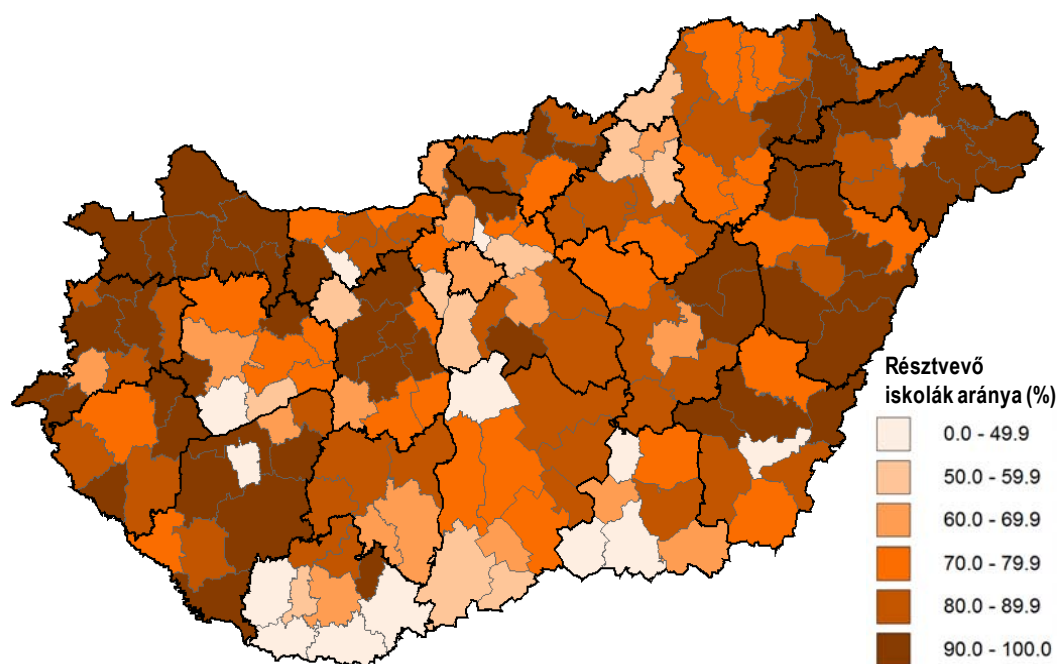
1. Ábra: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő iskolák aránya megyék szerint, 2010/2011. tanév

A részvételben lévő különbségeket kisebb földrajzi egység, azaz kistérségi szinten vizsgálva megállapítható, hogy a 168 kistérség negyedében (25%), valamennyi iskola részt vett az iskolagyümölcs programban [2. Ábra]. A kistérségek kétharmadában (67%) az iskolák részvételi aránya 50% felett volt. Ugyanakkor a kistérségek 7%-ában az iskolák kevesebb mint fele csatlakozott a programhoz. A Csongrádi és a Siklósi kistérségből egy iskola sem vett részt a programban. Levonhatjuk azt a következtetést tehát, hogy a 168 kistérség részvételi arányában különbségek figyelhetők meg.

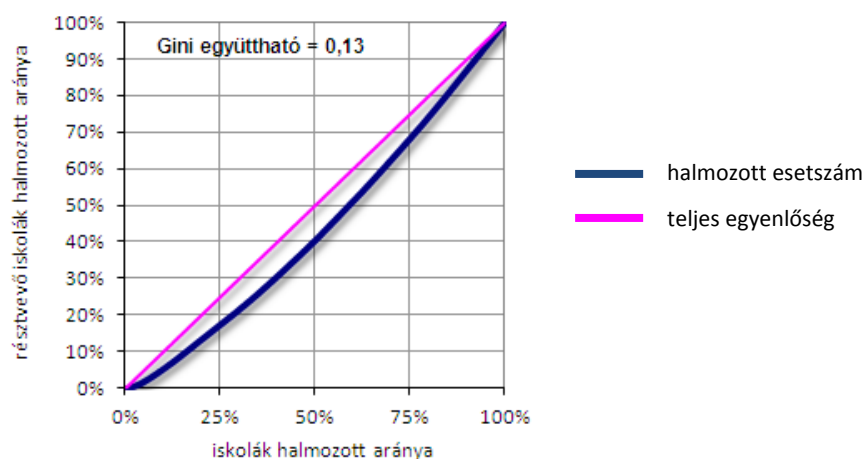

2. Ábra: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő iskolák aránya kistérségek szerint, 2010/2011. tanév

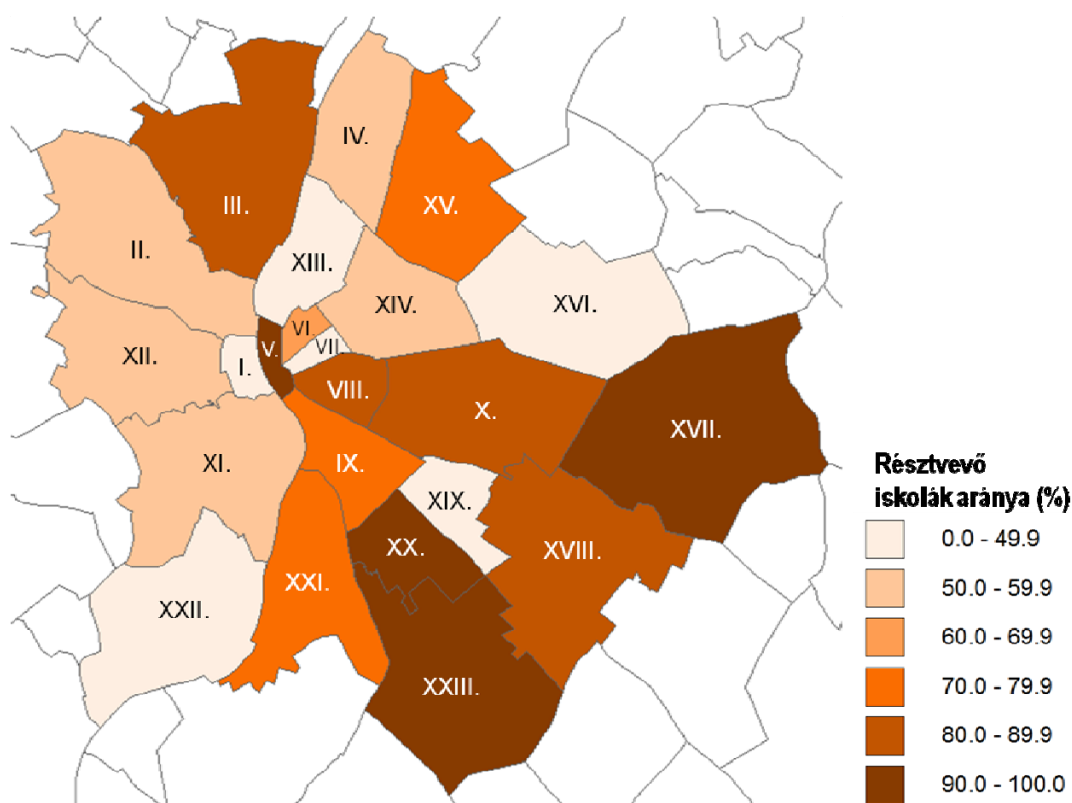
Az iskolagyümölcs-program kistérségi részvételi arányai közötti egyenlőtlenség statisztikai jellemzésére a Gini együtthatót és a Lorenz-görbét használtuk, melyek eredményei igazolták a kistérségi részvételi arány különbségeit [3. Ábra]. [Az iskolagyümölcs-programban résztvevő iskolák kistérségi aránya a Gini együttható alapján (0,13) számottevő egyenlőtlenséget mutatott. Amint az a Lorenz-görbén is megfigyelhető, az iskolák feléből került ki a programban részt vevő iskolák 40%-a. A Lorenz-görbe készítésénél a részvételi arány növekvő sorrendjében vontuk össze a kistérségeket és ábrázoltuk a már bevont területek részvételi arányát az összes iskolához képest. Teljes egyenlőség esetén az iskolák 50%-át adó kistérségekre jutna a résztvevő iskolák 50%-a - ezt a diagramon a lila átló jelöli.]

3. Ábra: Az iskolák kistérségi részvételi arányainak egyenlőtlensége, 2010/2011. tanév

A fővárosban, kisebb területi egységenként (kerületenként) vizsgálva a részvételi arányt, szembetűnő, hogy itt is jelentős eltérések mutatkoztak [15. Melléklet]. Míg átlagosan a budapesti iskolák 63%-a vett részt a programban, addig az V., a XVII. és a XXIII. kerületben minden iskola. Három pesti (VIII., X., XVIII.) és egy budai kerületben (III.) is igen magas arányban, az iskolák 80-90%-a vett részt a programban. A XIX. és a XIII. kerületben az iskolák kevesebb, mint 10%-a csatlakozott a programhoz [4. Ábra].

4. Ábra: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő iskolák aránya Budapest kerületei szerint, 2010/2011. tanév

A területi különbségek magyarázatául szolgálhatnak a személyi okokon túl esetleg az iskolatej-programból adódó, korábbi kedvezőtlen tapasztalatok vagy a beszállító és az iskola közötti elhúzódó kapcsolatfelvétel is.

ISKOLATÍPUSOK

A magyarországi általános iskolák 87%-a önkormányzati, állami, csupán 8%-a egyházi és 4%-a alapítványi fenntartású. Az önkormányzati iskolák iskolagyümölcs-programban való részvételi aránya a legmagasabb, 78%, az egyházi és az alapítványi iskolák részvételi aránya ennél átlagosan 10%-kal kevesebb volt [1. Táblázat].

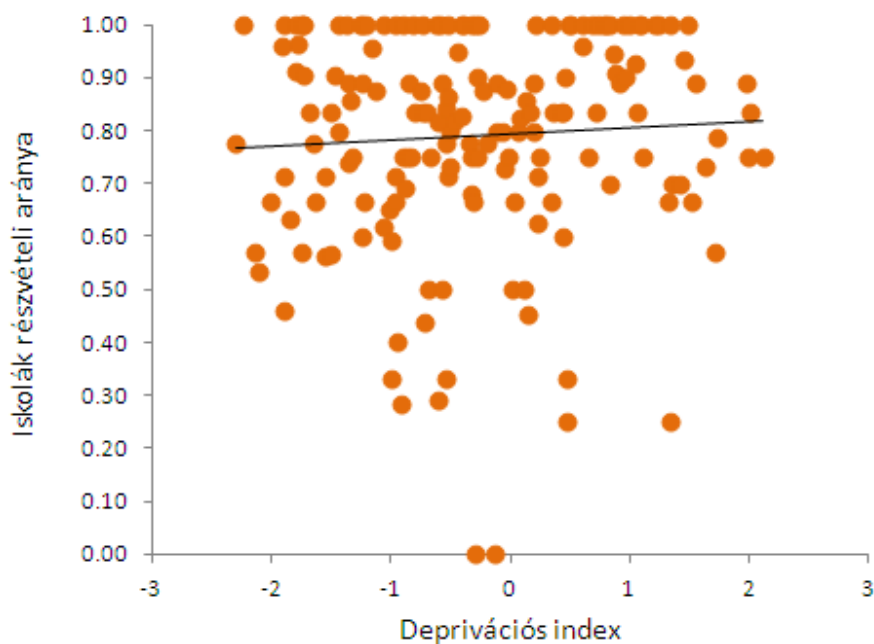
1. Táblázat: Az iskolák fenntartó szerinti megoszlása, 2010/2011. tanév

Fenntartó	Iskolák száma	Iskolagyümölcs-programban résztvevő iskolák	
		száma	aránya
Önkormányzat, állam	1957	1531	78%
Egyház	188	131	70%
Alapítvány	92	63	68%
Összesen	2237	1725	77%

TÁRSADALMI-GAZDASÁGI HÁTTÉR ÉS A RÉSZTVEVŐ ISKOLÁK ARÁNYA

Megvizsgáltuk, hogy az iskolák iskolagyümölcs-programban való részvétele összefüggést mutat-e az iskolák társadalmi-gazdasági környezetével. A társadalmi-gazdasági környezet jellemzésére a kistérségre számolt deprivációs indexet használtuk, melyről részletesen a Módszerek fejezetben írunk. Megállapíthatjuk, hogy nincs összefüggés a kistérségekre számolt részvételi arányok és a kistérségre jellemző depriváció között. Az összefüggés hiányát jól demonstrálja az 5. Ábra, hiszen a kedvező (negatív érték) társadalmi-gazdasági helyzetű illetve a hátrányos helyzetű (pozitív érték) kistérségekben egyaránt volt alacsony illetve magas részvételi arány.

5. Ábra: Az iskolagyümölcs-programban kistérségenként résztvevő iskolák aránya és a kistérségi deprivációs index összefüggése*

*Pearson korrelációs koefficiens $r=0,0607$; $p=0,4343$

A RÉSZVÉTEL INDOKLÁSA

Az iskolák a programhoz való csatlakozásuk legfontosabb indokának – a legmagasabb pontszámmal értékelve – első helyen azt tekintették, hogy a program elősegíti a gyerekek rendszeres gyümölcsfogyasztását és segíthet az egészségesebb táplálkozási szokások kialakításában [2. Táblázat]. Valamivel kevesebb, de még mindig az átlag feletti pontszámmal értékelték a hátrányos helyzetű gyerekek arányát az iskolában (4,7), a program által a családok számára nyújtott segítséget (4,7). A túlsúlyosság és elhízás elleni küzdelmem (4,5) szintén átlag feletti pontszámot kapott. Átlaghoz közeli pontszámot kapott az az elvárás, hogy a program hatására a gyerekek kevesebbet fogják látogatni az étel és ital automatákat és a büfét (3,8). Az átlag alatt értékelték a kísérőintézkedések tudásra gyakorolt hatását (3,6). A legkevésbé az iskola és a szülők kapcsolatának erősítéséről (2,9) gondolták, hogy szerepet játszott az iskola programhoz való csatlakozásában.

2. Táblázat: Az iskolagyümölcs-programba való belépés indokai, 2010/2011. tanév

Indok	Az iskolák által adott pontok átlaga*
Elősegíti a gyerekek rendszeres gyümölcsfogyasztását	6,67
Egészségesebb táplálkozási szokásokat alakíthat ki	6,55
Hátrányos helyzetű gyerekek aránya	4,73
Segítséget jelenthet a családoknak	4,72
Segíti a túlsúlyosság, elhízás elleni küzdelmet	4,52
Az iskolagyümölcs-program hatására a gyerekek kevesebbet fogják látogatni az étel, ital automatákat, büféket	3,78
A kísérő intézkedések (pl. plakátverseny, termelők meglátogatása) hozzájárulnak a gyerekek érdeklődési körének bővítéséhez	3,55
Erősíti az iskola és a szülők közötti kapcsolatot	2,85

*A maximálisan adható pontszám 7 volt. 1-es ha kevésbé, 7-es ha teljes mértékben egyetért az állítással.

FELELŐS SZEMÉLY AZ ISKOLÁBAN

Az iskolák 37%-ában a program lebonyolításáért felelős személy beosztása a pedagógusi munkakörhöz volt köthető [3. Táblázat], ezek az iskolavezető, a pedagógus és a pedagógiai asszisztens voltak. Jóval kisebb arányban (18%) az ételmezéshez kapcsolódó dolgozó, az ételmezésvezető vagy az ételmezési ügyintéző volt felelős személyként megnevezve. A legtöbb iskolában (45%) felelős személyként valamilyen adminisztratív vagy műszaki munkakörben dolgozó munkatárs volt megjelölve.

3. Táblázat: Az iskolagyümölcs-program iskolán belüli felelőseinek beosztás szerinti megoszlása, 2010/2011. tanév

Felelős személy beosztása	Iskolák	
	száma	aránya
Iskolavezető	386	22%
Pedagógus	199	12%
Pedagógiai asszisztens	57	3%
Élelmezésvezető	215	12%
Élelmezési ügyintéző	96	6%
Titkár, gondnok, ügyintéző	450	26%
Gazdasági/műszaki alkalmazott	322	19%
Összesen	1725	100%

A GYÜMÖLCS KIOSZTÁSÁNAK GYAKORISÁGA, HELYE ÉS IDEJE

A gyümölcsöt az iskolák többségében (87%) a tízórai szünetben, illetve az órák közötti szünetekben osztották ki [4. Táblázat]. Az első tanítási óra előtt az iskolák 9%-ában, további 3%-ában a napköziben és 1-1%-ban a tanórán és egyéb időpontban kapták meg a gyerekek az almát. A kiosztás helye az iskolák 92%-ában a tanterem volt.

4. Táblázat: A gyümölcs kiosztásának ideje, 2010/2011. tanév

Gyümölcs kiosztásának ideje	Iskolák	
	száma	aránya
Első tanóra előtt	149	9%
Tízórai szünetben	558	32%
Tanórák közti szünetben	952	55%
Tanórán	9	1%
Napköziben	44	3%
Egyéb	13	1%
Összesen	1725	100%

A KIOSZTOTT GYÜMÖLCS MENNYISÉGE

Mind az I., mind a II. tanítási félévben az iskolák 98%-ában a maximális, 4 darab alma/hét mennyiséget osztottak ki [5. Táblázat] átlagosan 22 illetve 19 héten keresztül. A gyümölcsök ilyen gyakoriságú és ilyen időtartamú biztosítása hozzájárulhat, hogy a gyerekek mindennapi táplálkozásának részévé, szokássá váljon a rendszeres gyümölcsfogyasztás.

5. Táblázat: A tanulónként kiosztott termék heti mennyisége, 2010/2011. tanév

Gyümölcs mennyisége	I. félév		II. félév	
	Iskolák			
	száma	aránya	száma	aránya
1 db/hét	7	0%	7	0%
2 db/hét	24	1%	24	1%
3 db/hét	12	1%	11	1%
4 db/hét	1682	98%	1683	98%
Összesen	1725	100%	1725	100%

KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEK

Az iskolagyümölcs-program kötelező eleme volt legalább egy kísérő intézkedés foganatosítása, melyet a beszállító és az iskola közösen választottak ki. Az iskolák többségében (82%) egy kísérő intézkedést valósítottak meg, de voltak olyan iskolák is (6%), ahol négy valósult meg [6. Táblázat].

6. Táblázat: A kísérő intézkedések száma, 2010/2011. tanév

Kísérőintézkedések száma	Iskolák	
	száma	aránya
1	1411	82%
2	192	11%
3	11	1%
4	111	6%
Összesen	1725	100%

Az iskolagyümölcs-programhoz csatlakozó, a rendeletben meghatározott lehetséges kísérő intézkedéseket a 7. Táblázat tartalmazza. Az iskolák jelentős részében (69%) versenyt, pályázatot szerveztek, jutalmat osztottak a tanulók számára. A többi kísérő intézkedést lényegesen kisebb arányban választották. Csak 17%-ban szerepelt a tanulmányút, illetve a honlap készítés. Az iskolák 15%-ában készítettek oktatási segédanyagokat és kevesebb, mint 10%-ukban volt kóstoltatás. Különösen alacsony arányú volt az egészséges táplálkozási szokásokat és a gyümölcs- és zöldségágazatot érintő ismeretek bővítését szolgáló oktatás az 1-4. osztályos tanulók számára legalább három foglalkozási alkalommal. Feltételezzük, hogy az oktatás alacsony arányának egyik oka lehet, hogy az egészséges életmódra, táplálkozásra vonatkozó ismeretek oktatása része a Nemzeti Alaptantervnek, illetve az iskolák helyi pedagógiai programjának, ezért nem vállalta több iskola a programban előírt plusz három oktatási foglalkozás megtartását.

7. Táblázat: A kísérő intézkedések típusa, 2010/2011. tanév

Kísérőintézkedés formái	Iskolák	
	száma	aránya
Verseny, pályázat, jutalom	1184	69%
Tanulmányút	300	17%
Honlap	285	17%
Oktatási segédanyag	264	15%
Kóstoltatás	160	9%
Oktatás	79	5%

A kísérő intézkedések megvalósításáért 74%-ban a beszállítók, 26%-ban közösen, az iskola és a beszállító vállalt kötelezettséget. Az iskola önállóan egy esetben sem vállalta a kísérő intézkedések végrehajtásának felelősségét.

Az egyes kísérő intézkedéseket elemezve aszerint, hogy a megvalósításáért ki vállalt felelősséget, megállapítható, hogy a verseny, pályázat és a jutalom valamint az oktatási segédanyag készítéséért jelentős mértékben, több mint 80%-os arányban csak a beszállító vállalt felelősséget [8. Táblázat]. Feltételezhető, hogy a beszállítók által biztosított oktatási segédanyag, illetve oktatás a zöldség- és gyümölcssektort érintő ismeretek fejlesztését szolgálta.

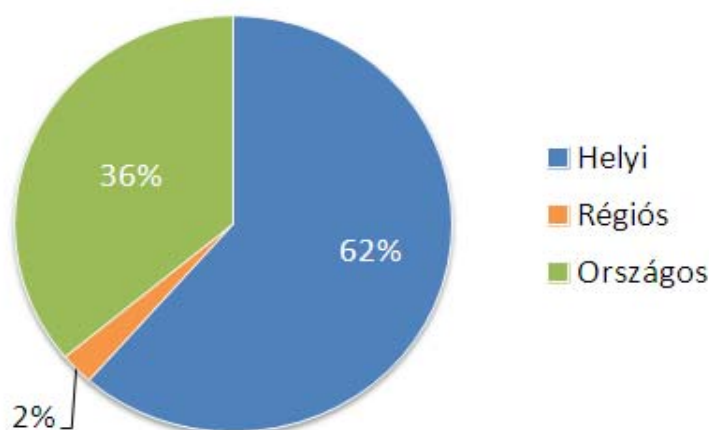
8. Táblázat: Az egyes kísérő intézkedésekért vállalt felelősség megoszlása a beszállítók és az iskolák között, 2010/2011. tanév

A kísérőintézkedések	A kísérő intézkedésekért felelős	
	a beszállító	az iskola és a beszállító közösen
Verseny, pályázat, jutalom	83%	17%
Tanulmányút	5%	95%
Honlap	50%	50%
Oktatási segédanyag	97%	3%
Kóstoltatás	0%	100%
Oktatás	39%	61%

A kísérő intézkedések csaknem kétharmada (62%) helyi szinten valósult meg, 2%-a regionális és 36%-a országos szintű volt [6. Ábra].

6. Ábra: A kísérő intézkedések megvalósítási formái, 2010/2011. tanév

Megvizsgálva a kísérő intézkedések lebonyolításáért felelősök szerint a kísérő intézkedések megvalósítási szintjeit, megállapítható, hogy a helyi és a régiós szintű kísérő intézkedésekért főleg a beszállítók vállaltak felelősséget. Az országos szintű intézkedéseknél a beszállítók illetve a közös felelősség vállalása csak kissé tért el egymástól [9. Táblázat].

9. Táblázat: A kísérő intézkedések megvalósítási szintjei a felelősök szerint, 2010/2011. tanév

A kísérőintézkedések megvalósítási szintjei	A kísérő intézkedésekért felelős	
	a beszállító	az iskola és a beszállító közösen
Helyi	83%	17%
Régiós	95%	5%
Országos	57%	43%
Együtt	74%	26%

A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEK TERVEZETT KÖLTSÉGEI

A magyarországi iskolagyümölcs-program kísérő intézkedéseinek tervezett költségeiről a beszállítók tettek nyilatkozatot az iskolával kötött megállapodásban. A 33 beszállító átlagosan 800 ezer Ft-ot tervezett a kísérő intézkedések megvalósítására, a legkevesebb 0 Ft, a legtöbb 5,3 millió Ft volt. A 33 beszállító közül 8 tervezett országos szintű kísérő intézkedést, átlagosan 1 millió forintos összeggel (minimum: 0 Ft, maximum: 5,3 millió Ft) [10. Táblázat]. E nyolc beszállító közül kettő 1 millió Ft feletti költséggel számolt, egy beszállító 150-500 ezer Ft közötti, kettő beszállító 50-100 ezer Ft, és három 50 ezer Ft alatti kiadást tervezett az országos szintű intézkedésekre. Regionális szintű intézkedésekre 2 beszállító, átlagosan 300 ezer Ft költséggel számolt (minimum: 200 ezer Ft, maximum: 400 ezer Ft). Helyi szintű intézkedésekre a beszállítók többsége (23 beszállító) átlagosan 35 ezer Ft összeget tervezett (minimum: 0 Ft, maximum: 150

ezer Ft). A helyi szintű kísérő intézkedéseket tervező beszállítók többsége 50 ezer Ft-nál kisebb költséggel számolt. A beszállítók által a megállapodásban vállalt összeg 30 millió forintot tettek ki, mely a teljes iskolagyümölcs-program költségvetéséhez viszonyítva 1,8% volt.

10. Táblázat: A beszállítók száma a kísérő intézkedések költségei és a megvalósítási szintek szerint, 2010/2011. tanév

Kísérő intézkedések tervezett költség kategóriái	A kísérő intézkedések megvalósítási szintjei			
	Országos	Regionális	Helyi	Együtt
> 1 millió Ft	2	0	0	2
100-500 ezer Ft	1	2	1	4
50-100 ezer Ft	2	0	3	5
< 50 ezer Ft	3	0	19	22
Összesen	8	2	23	33

A ZÖLDSÉG-, GYÜMÖLCSFOGYASZTÁSHOZ KAPCSOLÓDÓ EGYÉB TEVÉKENYSÉGEK

A 2010-ben végzett felmérés szerint (WHO COSI) az iskolák 85%-ában az iskolai tantervben minden évfolyamon megjelenik a táplálkozással kapcsolatos ismeretek oktatása, míg 14%-ban csak bizonyos évfolyamok – többségében a felső tagozatosok – tantervében szerepel.

Az iskolákban egyre gyakrabban szerveznek úgynevezett egészségnapokat, melyen az egészséges táplálkozás hangsúlyosan megjelenik, azok egyik kiemelt témája.

EGYÉB ÉLELMISZEREK AZ ISKOLÁBAN

Egy 2008-ban végzett felmérés szerint (Menza Körkép), az iskolák 43%-ában volt büfé, a budapesti iskolákban ez az arány 70% volt³⁰. Italautomaták az iskolák harmadában működtek, melynek aránya, 2010-ben végzett felmérés (WHO COSI) szerint sem változott. A közétkeztetésen kívül – vagyis büfében, illetve automatában vagy az iskolagyümölcs-program keretében – az iskolák 82%-ában volt az 1-4. osztályos tanulók számára hozzáférhető a friss gyümölcs, 63%-ban az ivóvíz (a mellékhelyiségen kívül) [11. Táblázat]. Az iskolák felében az alacsony gyümölcstartalmú italok, a cukorka, csokoládé és a cukrozott üdítőitalok is hozzáférhetőek voltak. Az iskolák harmadában burgonyaszirmot, ízesített tejkecszitményeket is árultak. Ugyanakkor a natúr joghurt, a zöldségek az iskolák kevesebb, mint harmadában szerepeltek a büfék kínálatában.

11. Táblázat: Az iskolában a közétkeztetésen kívül hozzáférhető italok és ételek, 2010

Italok, ételek	Iskolák aránya
Friss gyümölcs	82%*
Víz	63%
12%, 25%, 50%-os gyümölcslé	52%
Cukorka, csoki	51%
Hideg cukrozott üdítő	48%
Cukrozott forró ital	40%
Tej	38%
Burgonyaszirom	36%
Ízesített tejkészítmény	32%
100%-os gyümölcslé	30%
Hideg cukormentes üdítő	29%
Joghurt	29%
Zöldség	24%
Diétás, light ital	21%
Cukormentes forró ital	16%
Energiaital	2%

*Megjegyezzük, hogy a WHO COSI felmérésben résztvevő iskolák 89%-ában a 2009/2010. tanévben zajlott az iskolagyümölcs-program, ezzel magyarázható, hogy a friss gyümölcs biztosításának aránya ilyen magas volt.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM KOMMUNIKÁCIÓJA

Az iskolák a gyerekeket és a szülőket egyaránt tájékoztatták az iskolagyümölcs-programról. Többségükben ennek formája az iskolagyümölcs plakát kihelyezése volt. Emellett a tanórákon, a szülői értekezleteken, az évnyitón és az iskola által szervezett egészségnapon ismertették a programot. Néhány iskolában az iskola honlapján² is olvasható tájékoztató.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM EREDMÉNYESSÉGE

Az iskolagyümölcs-program értékelése során, az iskolák magasan az átlag feletti pontszámmal (6,4), a legfőbb eredménynek a gyerekek rendszeresebb gyümölcsfogyasztását tartották [12. Táblázat]. Egyöntetű volt az iskolák véleménye abban is, hogy a programban minden iskolának részt kellene vennie (6,3). Még mindig magas pontszámmal értékelték az iskolák, hogy a program egészséges táplálkozási szokásokat alakított ki a gyerekeknél (5,7), és hozzájárult a hátrányos helyzetű gyerekek táplálkozásának javításához (5,2). Az iskolák,

²Néhány iskola honlapja:

<http://www.bartokiskola.hu/>; <http://gyakorlo.ejf.hu/hirek/node/376>;
<http://iskola.felsopakony.hu/>; <http://www.korostetetlen.reformatusiskola.hu/>;
<http://www.zentai.hu/tree.php?dir=kezd%F5lap/Iskol%E1nkr%F3l>;
<http://zoldiskola.hupont.hu/3/egeszseges-életmod> (Letöltés: 2012. január 27.)

pedagógusok véleménye szerint a program segítséget jelentett a családoknak (4,7) és hozzájárult a túlsúly és elhízás elleni küzdelemhez is (4,1). A pedagógusok a kísérő intézkedések szerepét (3,5) átlag alattinak tekintették, és azt is, hogy a gyerekek a program hatására kevesebbet látogatják a büfét vagy az automatákat (3,4), ami talán azzal is magyarázható, hogy az alsó tagozatos tanulók még viszonylag ritkán veszik igénybe ezeket a szolgáltatásokat, ha egyáltalán van büfé vagy automata az iskolában. A pedagógusok a legkevésbé a szülők és az iskola közötti kapcsolat javulását tartották a program eredményének, és átlagosan csupán 2,9 pontszámot kapott ez a megállapítás. Itt utalnánk vissza arra, hogy ez a szempont az iskolák programhoz való csatlakozásának indokai között is a legkisebb szerepet játszotta.

12. Táblázat: Az iskolák véleménye az iskolagyümölcs-program eredményességéről, 2010/2011. tanév

Az iskolagyümölcs-program eredménye	Az iskolák által adott pontok átlaga*
A gyerekek rendszeresebben fogyasztanak gyümölcsöt	6,40
Minden iskolának részt kellene vennie az iskolagyümölcs-programban	6,27
Egészségesebb táplálkozási szokásokat alakított ki	5,74
A hátrányos helyzetű gyerekek táplálkozása javult	5,15
Segítséget jelent a családoknak	4,70
Hozzájárult a túlsúlyosság, elhízás elleni küzdelemhez	4,06
A kísérő programok (pl. plakátverseny, termelők meglátogatása) bővítették a gyerekek érdeklődési körét	3,51
Az iskolában lévő étel és ital automatákat, büféket kevesebbet látogatják a gyerekek	3,38
Javult az iskola és a szülők kapcsolata	2,94

*A maximálisan adható pontszám 7 volt. 1-es ha kevésbé, 7-es ha teljes mértékben egyetért az állítással.

Az iskolák véleménye szerint az iskolagyümölcs-program az iskolában biztosított egyéb étkezési lehetőségekre, mint a menza, a büfé vagy az étel és ital automaták kínálatára nem volt jelentős hatással.

Az iskolák egyöntetű véleménye, hogy sikeresnek tekinthető az iskolagyümölcs-program. A program lényegét abban látják, hogy a gyerekek napi rendszerességgel esznek gyümölcsöt, ami beépül a mindennapjaikba és a későbbiekben is igénylik a gyümölcsfogyasztást. Úgy látják, a szülők is ismerik a programot, fontosnak tartják, hogy a gyerekek kapjanak gyümölcsöt az iskolában. A program kiemelkedő eredménye, hogy eléri a hátrányos helyzetű gyerekek nagy tömegét, akik sokszor csak az iskolában, a program keretében kapnak naponta friss gyümölcsöt. Fontosnak tartják a program sikerességéhez a pedagógusok támogató hozzáállását, akik tudatában vannak a helyes táplálkozási szokások kialakításának fontosságának. Ötleteikkel (pl. almaszeletelő az osztályteremben, alma-automata a

felső tagozatos tanulók számára), a program kapcsán végzett többletmunkájukkal hozzájárulnak a program céljainak eléréséhez. Fontosnak tartják, hogy a gyerekek Magyarországon megtermelt gyümölcsöt kapjanak, amire a beszállítóval kötött szerződés nyújthat garanciát.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM NEHÉZSÉGEI

Az iskolagyümölcs-programmal kapcsolatos legnagyobb nehézséget az iskolák számára az adminisztrációs terhek növekedése jelentette, valamint a konyhai személyzettől igényelt többletmunkát a gyümölcs előkészítése, kiosztása. Azokban az iskolákban, ahol nem volt még iskolagyümölcs-program, több információt szeretnének kapni a programról. Úgy gondolják, hogy a gyümölcs tárolásának és kiosztásának nincsenek meg az ideális feltételei, visszatartó ereje van a megnövekedő adminisztrációs terheknek és a leterhelt pedagógusokra háruló többletfeladatoknak. A pedagógusok problémásnak ítélik, hogy csak az alsó tagozatos gyerekek számára hozzáférhető a program, és a gyerekek is, a felső tagozatba lépve, hiányolják az iskolagyümölcs-program által biztosított gyümölcsöt.

AZ ISKOLÁK JAVASLATAI

Az iskolák fontos előrelépésnek tartanak a program kiterjesztését a felső tagozatos tanulók számára is. Ezzel feloldható lenne az iskolán belüli megkülönböztető jellegű hozzáállásból fakadó probléma. Mindemellett, véleményük szerint a kisiskolás korban megtanult és gyakorolt helyes táplálkozási szokás fenntartása erősebben rögzülhetne. Ez a segítség főként a hátrányos helyzetű tanulók esélyeit növeli az egészségtudatos magatartás kialakítására.

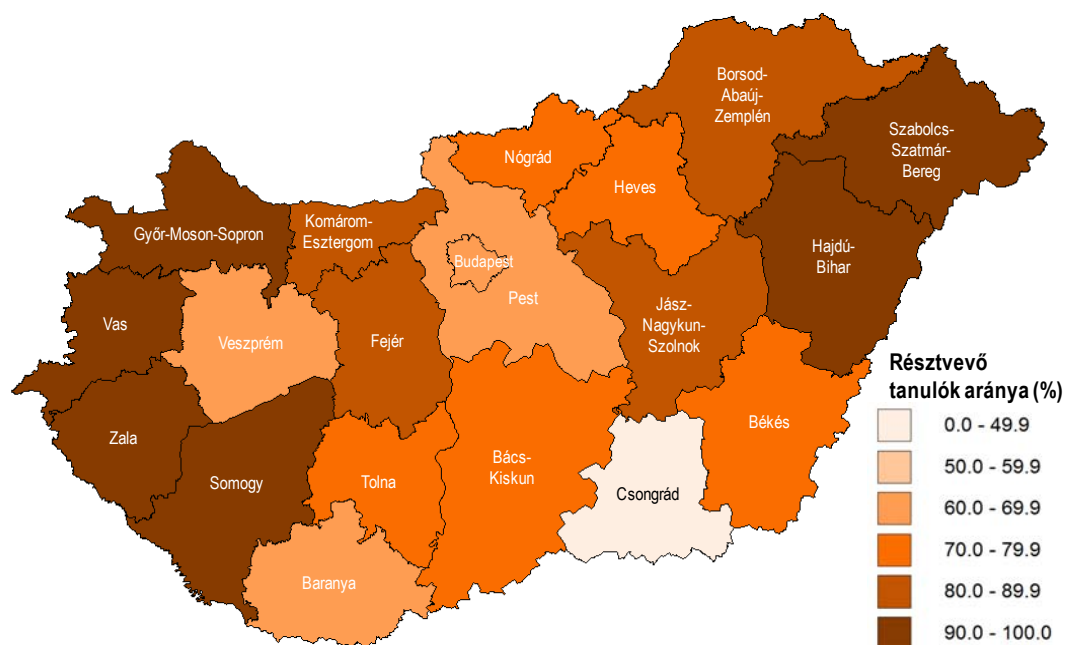
Az iskolák részvételi hajlandóságát nagyban elősegítené, ha az adminisztrációs terhek csökkennének, pl. a darab szerinti szigorú elszámolást felülvizsgálnák, vagy a nyilvántartási kötelezettségeket nem heti, hanem havi vagy negyedéves időszakra vonnák össze.

A beszállítóval történő szerződéskötéshez rendelkezésre álló hosszabb időtartam segítené a több beszállítói ajánlat közül a kedvezőbb kiválasztását.

GYEREKEK

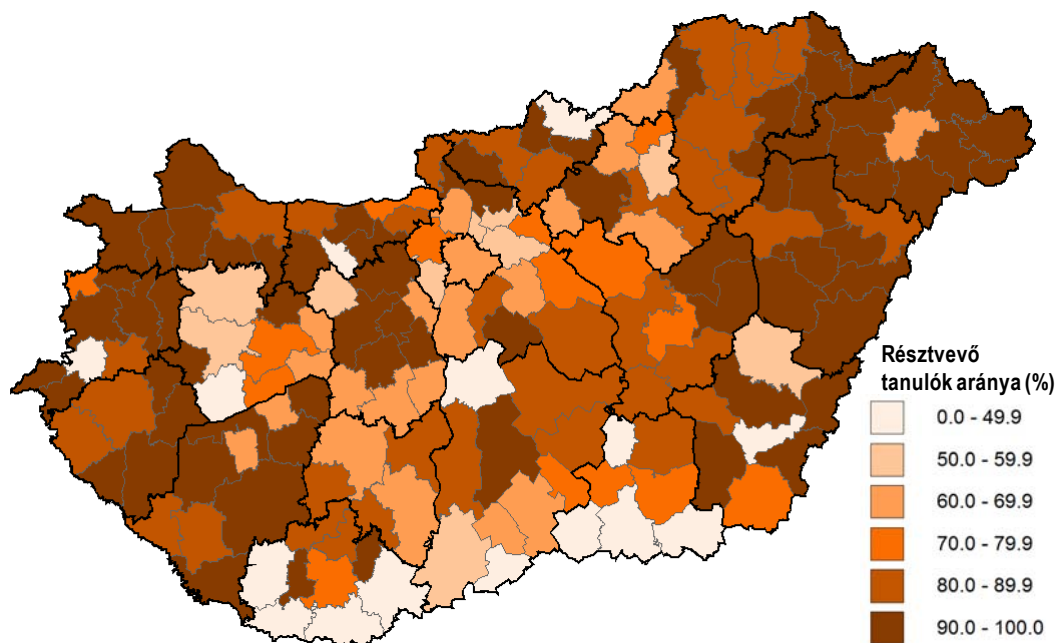
A több mint 385 000 1-4. osztályos tanuló 77%-a kapott az iskolagyümölcs-program keretében almát a 2010/2011. tanévben [16. Melléklet]. A legnagyobb, több mint 90%-os arányban a nyugat-magyarországi és a kelet-magyarországi megyékben élő gyerekek részesültek a program által biztosított gyümölcsből [7. Ábra]. A Csongrád megyében élő gyerekek mindössze 39%-a kapott a program keretében gyümölcsöt. A programban résztvevő gyerekek megyei arányában hasonló eltérés volt megfigyelhető, mint az iskolák esetében.

7. Ábra: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő tanulók aránya megyék szerint, 2010/2011. tanév

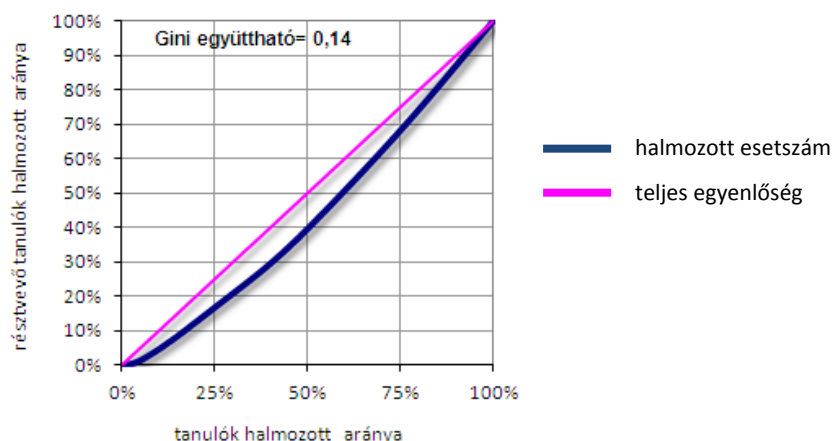
A gyerekek részvételi arányainak területi különbségeit kistérségi szinten vizsgálva megállapítható, hogy egyezően az iskolák kistérségi részvételével, a 168 kistérség negyedében (25%) az összes tanuló, a kistérségek 1%-ában, a Csongrádi és a Siklói kistérségben egy tanuló sem vett részt a programban. A kistérségek kétharmadában (66%) a gyerekek több mint fele, a kistérségek 8%-ában a gyerekek kevesebb mint fele részesült az iskolagyümölcs-program által biztosított gyümölcsből [8. Ábra].

8. Ábra: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő tanulók aránya kistérségek szerint, 2010/2011. tanév

Az iskolagyümölcs-program kistérségi részvételi arányai közötti egyenlőtlenség statisztikai jellemzésére a Gini együtthatót és a Lorenz-görbét használtuk, melyek eredményei igazolták a kistérségi részvételi arány különbségeit [9. Ábra]. Az iskolagyümölcs-programban résztvevő gyerekek kistérségi aránya a Gini együttható alapján (0,14) számottevő egyenlőtlenséget mutatott. (Amint az a Lorenz-görbén is megfigyelhető, az 1-4. osztályos korosztály feléből került ki a programban részt vevő gyerekek 40%-a. A Lorenz-görbe készítésénél a részvételi arány növekvő sorrendjében vontuk össze a kistérségeket és ábrázoltuk a már bevont területek részvételi arányát az összes gyerekhez képest. Teljes egyenlőség esetén a gyerekek 50%-át adó kistérségekre jutna a résztvevő gyerekek 50%-a - ezt a diagramon a lila átló jelöli.)

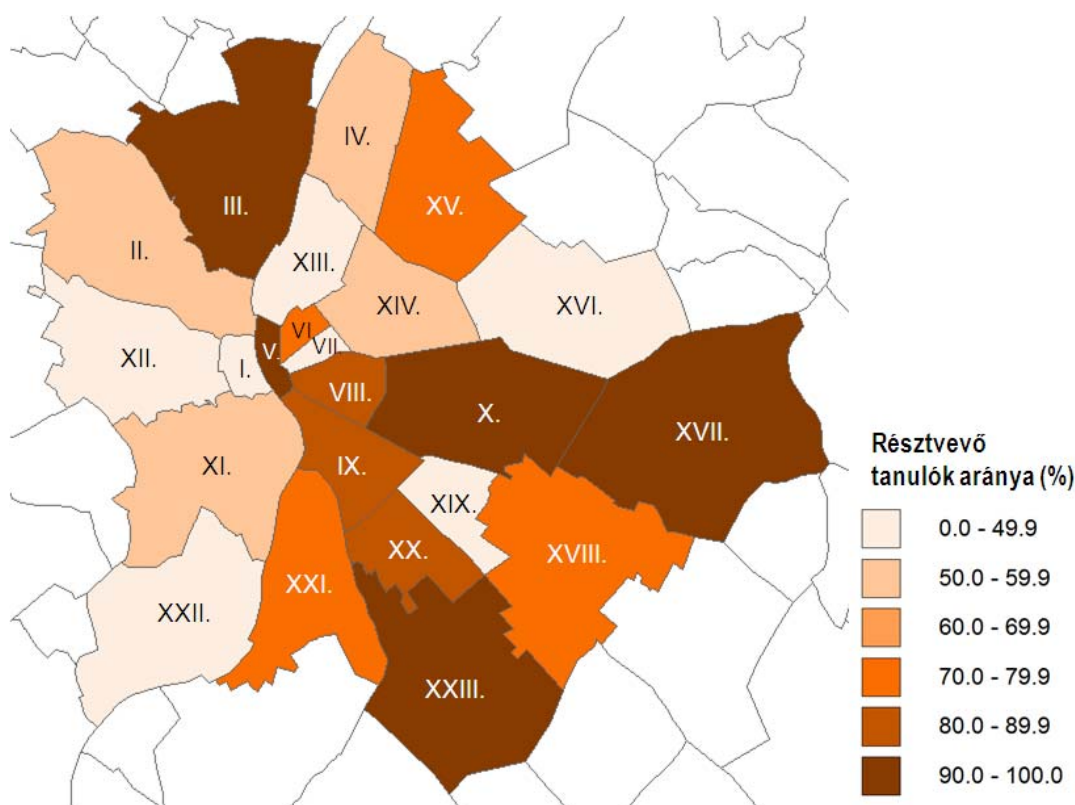
9. Ábra: A tanulók kistérségi részvételi arányainak egyenlőtlensége, 2010/2011. tanév

A területi egyenlőtlenséget megvizsgálva a fővárosban látható, hogy a budai kerületek közül a III. kerületben a gyerekek 95%-a, míg a többi budai kerületben 40-50%-a kapott az iskolagyümölcs-program keretében almát [10. Ábra]. A pesti kerületek közül az V., XVII. és XXIII. kerületben valamennyi, és a X. kerületben is a gyerekek 95%-a kapott gyümölcsöt [17. Melléklet]. A dél-pesti kerületek közül a XIX. kerületben volt a legalacsonyabb, kevesebb, mint 10%-os a részvételi arány. 50% alatti volt a gyerekek részvételi aránya még a VII., a XIII. és a XVI. kerületben is.

10. Ábra: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő tanulók aránya Budapest kerületei szerint, 2010/2011. tanév

Az iskolák és a gyerekek területenkénti részvételi arányai nagyon hasonló képet mutatnak, melyből arra következtethetünk, hogy az iskolákban tanuló gyerekek létszáma – vagyis hogy „kicsi” vagy „nagy” egy iskola – szerint sem különbözhet a részvételi arány. Ez azt jelenti, hogy a kisebb településeken lévő, kis létszámú iskolák részvételi aránya hasonló, mint a nagyobb lélekszámú településeken lévő nagy iskolák részvételi aránya. Ezt igazolja a 13. Táblázat, azaz a 100 tanuló alatti, a 100-200 tanuló közötti illetve a 200 tanuló feletti iskolák részvételi aránya megegyezett.

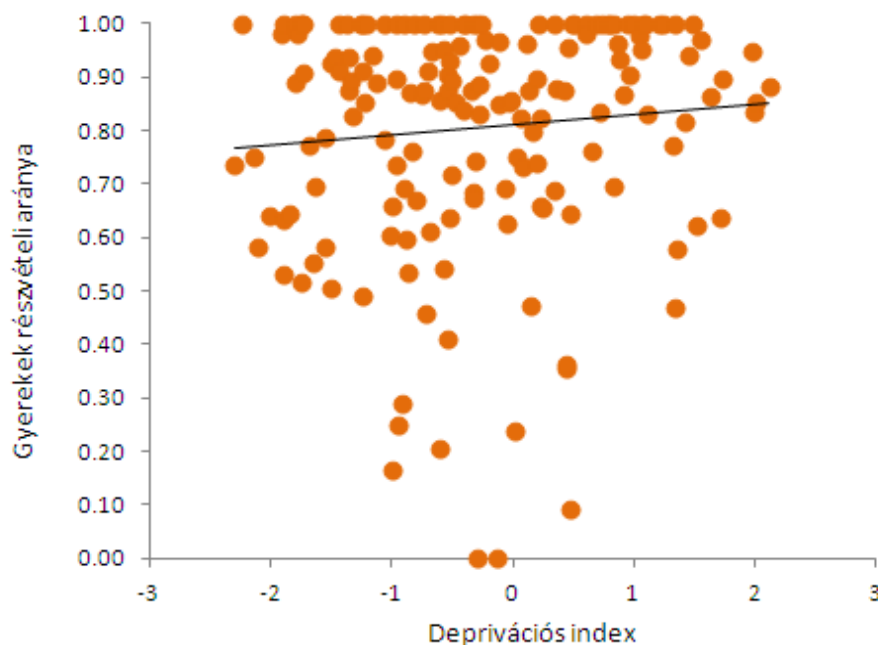
13. Táblázat: Az iskolák részvételi aránya az iskola mérete (létszám) szerint, 2010/2011. tanév

Az iskolák mérete (1-4. osztályos gyerekek létszáma)	Résztevő iskolák	
	száma	aránya
<100 tanuló	644	78%
100-200 tanuló	537	77%
>200 tanuló	544	76%
Együtt	1725	77%

TÁRSADALMI-GAZDASÁGI HÁTTÉR ÉS A RÉSZTVEVŐ GYEREKEK ARÁNYA

Korábban megállapítottuk, hogy az iskolagyümölcs-programban kistérségenként részttevő iskolák arányát a társadalmi-gazdasági háttér nem befolyásolja [5. Ábra]. A gyerekek iskolagyümölcs-programban való részvétele és a kistérség deprivációját elemezve megállapítható, hogy nincs kapcsolat a két tényező között. Az összefüggés hiányát jól mutatja a 11. Ábra, hiszen a kedvező (negatív érték) társadalmi-gazdasági helyzetű illetve a hátrányos helyzetű (pozitív érték) kistérségekben egyaránt volt alacsony illetve magas részvételi arány.

11. Ábra: Az iskolagyümölcs-programban kistérségenként részttevő gyermekek aránya és a kistérségi deprivációs index összefüggése*

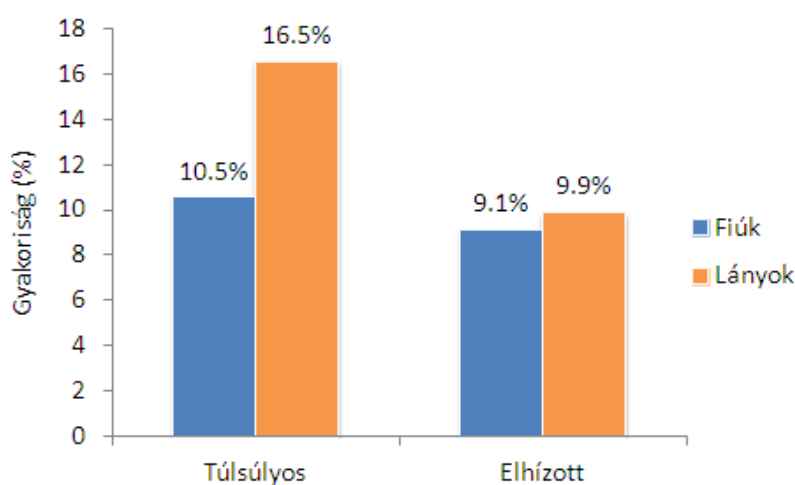
*Pearson korrelációs koefficiens $r=0,094$; $p=0,2266$

EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT

A gyerekek egészségi állapotát részben a 7 évesek tápláltsági állapotára vonatkozó antropometriai mérésen alapuló vizsgálat (WHO COSI), részben az iskola-egészségügyi hálózat jelentése alapján mutatjuk be.

A 2010-ben, az OÉTI mérésre alapozott vizsgálata (WHO COSI) szerint a 7 éves korosztályban a fiúk 10,5%-a, a lányok 16,5%-a túlsúlyos, és csaknem 10%-uk elhízott volt [12. Ábra]. Azaz minden 4. lány és minden 5. fiú esetében számolnunk kell a túlsúlyból és az elhízásból eredő szövődményekkel.

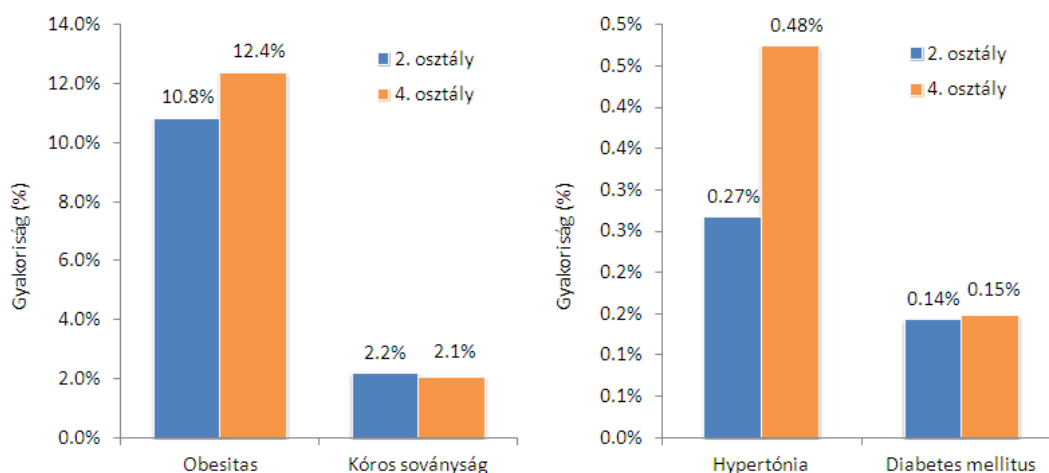
12. Ábra: A túlsúly és elhízás* gyakorisága 7 éves iskolás gyerekek körében, 2010

*A gyerekek tápláltsági állapotának meghatározását az IASO/IOTF ajánlás alapján Cole³¹ szerint végeztük.

Az iskolavédőnők által, 2010/2011. tanévben, a 2. és 4. osztályosok körében végzett egészségi állapot felmérés szerint 1000 gyerekből 3-5 magasvérnyomásban, 1,5 cukorbetegségben szenvedett [13. Ábra]. A kövér gyerekek aránya 10,9-12,4% volt. A túlsúly és az elhízás mellett azonban az alultápláltsággal is számolni kell, 2%-os volt a kórosan soványak aránya. (A tápláltsági állapot megítélése a hazai korosztályos standard percentilis értékek alapján történik.)

13. Ábra: Egyes kórképek gyakorisága 2. és 4. osztályos gyerekek körében, 2010/2011. tanév

TÁPLÁLKOZÁS, TESTMOZGÁS

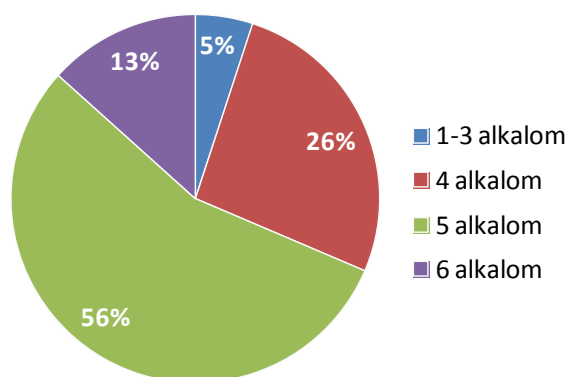
Az iskolagyümölcs-programban érintett, legfiatalabb korosztály táplálkozási szokásairól és fizikai aktivitásáról országos reprezentatív, a 2010. évre vonatkozó adatok a WHO COSI vizsgálat részeként állnak rendelkezésre.

Eszerint a 7 éves iskolások csupán 69%-a reggelizik minden nap, 14%-uk heti 4-6 alkalommal, 16%-uk heti 1-3 alkalommal és 1 % soha [14. Táblázat]. A gyerekek 69%-a naponta 5 vagy több alkalommal, 26%-a négyszer, és 5% aki naponta csak 1-3 alkalommal étkezik [14. Ábra].

14. Táblázat: A 7 éves iskolások reggelizési szokásai, 2010

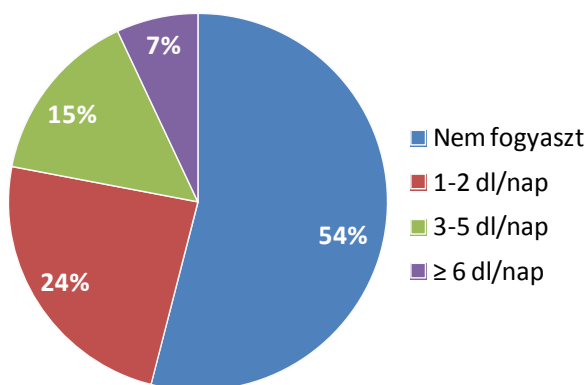
Egy átlagos héten gyermeke milyen gyakran reggelizik?	Gyakoriság (%)
Legtöbbször (4-6 alkalom)	14%
Néhányszor (1-3 alkalom)	16%
Minden nap	69%
Soha	1%

14. Ábra: A napi étkezések száma a 7 éves iskolások körében, 2010

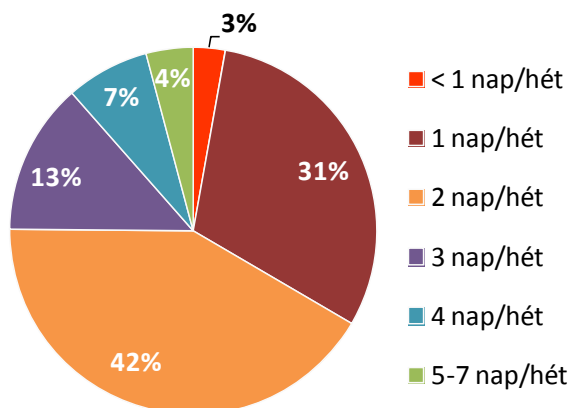
A szülők válaszai alapján a 7 éves iskolás gyerekek 85%-a naponta legalább egyszer eszik zöldséget vagy gyümölcsöt, ugyanakkor a gyerekek közel fele naponta fogyaszt cukros szénsavas üdítőitalokat [15. Ábra]. A gyerekek csaknem negyede naponta 1-2 dl-t míg további 22%-a naponta 3 dl-nél több szénsavas, cukrozott üdítőitalt fogyaszt.

15. Ábra: A 7 éves iskolások cukros szénsavas üdítőital fogyasztása, 2010

A vizsgálatban résztvevő tanulók mindössze 55%-a sportol rendszeresen az iskolai testnevelés órákon kívül (pl.: futball, atlétika, jégkorong, úszás, tenisz, kosárlabda, torna, balett, fitness vagy tánc, stb.). A sportoló gyerekek többsége (73%) heti 1-2 alkalommal vesz részt a szervezett foglalkozásokon. 3%-uknál azonban a sportolás gyakorisága kevesebb a heti 1 alkalomnál.

16. Ábra: A testnevelés órán kívül sportoló gyerekek sportolási gyakorisága (nap/ hét), 2010

ISMERETEK

A TANULÓK KEDVENC GYÜMÖLCSEI

A fókuszcsoportokban részt vevő 4. osztályos tanulók kedvenc gyümölcssei szinte teljes egészében visszatükrözik a Magyarországon jellemző, szinte mindenhol elérhető gyümölcskínálatot. A vizsgált csoportokban a tanulók által kedvencként említett gyümölcsök két csoportba sorolhatóak: az országban is termesztett gyümölcsök, illetve az importált déligyümölcsök.

Az országban is termesztett gyümölcsök közül a legkedveltebbnek az alma, a barack (őszibarack, kopasz barack), a málna, a dinnye (görögdinnye), a körte, az eper, a cseresznye, a meggy (cigánymeggy), és a szőlő bizonyult. Egyes csoportokban említették még a sárgadinnyét, a szedret, a ribizlit és néhány más gyümölcsöt is, ez utóbbiak említése azonban szórványos volt.

A déligyümölcsök közül legkedveltebbnek a narancs, a mandarin és a banán bizonyult. Viszonylag kedvelt déligyümölcs ezek mellett a kivi is. Említések szintjén előfordult még a gránátalma, a mangó, a grapefruit, az ananász, a citrom, a füge, a licsi és néhány, csak nagyon kevésbé ismert más déligyümölcs is.

Szinte minden csoportban voltak olyan tanulók, akik a kedvenc gyümölcsök megnevezésére vonatkozó kérdésre a „mindegyik a kedvencem” választ adták.

A diákok által kedveltként leggyakrabban megnevezett gyümölcsök – az előző felsorolást tekintve – relatíve könnyen, és kedvező áron elérhetőek.

A kedvenc gyümölcsök megnevezésére vonatkozó kérdés kapcsán néhány csoportban spontán módon szóba került az is, melyek azok a gyümölcsök, amelyeket a gyermekek nem szeretnek. Ilyen „nem szeretett” gyümölcsök pl. az ananász, a sárgadinnye, a grapefruit, a kivi.

MIKOR FOGYASZTOTTÁK UTOLJÁRA KEDVENC GYÜMÖLCSÜKET?

Tekintve, hogy a vizsgálatba bevont tanulóknak több kedvelt gyümölcsük is van, így az egyes gyümölcsök szezonális elérhetősége gyakorlatilag nem befolyásolja a gyermekek gyümölcsfogyasztását. Ezt a helyzetet magyarázza az is, hogy legkönnyebben elérhető gyümölcsök, mint pl. a Magyarországon is termesztett alma, körte, illetve a legelterjedtebb déligyümölcsök, mint pl. a narancs, mandarin, banán a legtöbb tanuló esetében egyúttal kedvelt gyümölcs is, így – legalábbis kínálati oldalról – e gyümölcsök fogyasztásának nincs akadálya.

A vizsgált tanulói csoportok tagjainak többsége az adatfelvételt megelőző napokban – „tegnap”, „tegnapelőtt” – fogyasztott kedvenc gyümölcséből. Ettől eltérő említéseket olyan gyümölcsök esetében fogalmaztak meg, amelyek szezonális jellegűek, és vagy egyáltalán nem elérhetőek a magyar piacon, vagy elérhetőek ugyan, de nagyon drágák.

Olyan tanuló, aki a vizsgálatot megelőző napokban, vagy héten egyáltalán nem fogyasztott kedvenc gyümölcséből, nem akadt egyik csoportban sem.

A KEDVENC ZÖLDSÉGEK

A vizsgálatba bevont tanulók körében a legkedveltebbnek mondott zöldségek a magyar konyha hagyományosnak tekinthető zöldségféléi közül a sárgarépa, paradicsom, paprika és az uborka.

Relatíve gyakran említették még a csoportokban kedvelt zöldségféléként a krumplit, a hagymát (póréhagyma, lilahagyma is) és a borsót. Szórványszerűen említett zöldségek voltak pl. a retek, a saláta, a cékla, a karalábé, a kukorica, a karfiol, a kelbimbó, a káposzta, a brokkoli stb.

A kedvenc zöldségre vonatkozó kérdés megbeszélése kapcsán egy-két csoportban a tanulók kisebb hányada spontán megnevezte azokat a zöldségféléket is, amelyeket nem szeret. Ezek a nem szeretettként említett zöldségfélék a következők voltak: saláta, káposzta, karfiol, retek, hagyma, fokhagyma, karalábé, fehérrépa, erős paprika.

Miként azt a gyümölcsök esetében tapasztaltuk, a vizsgálatba bevont 4. osztályos tanulók körében leginkább kedveltnek bizonyuló zöldségek a Magyarországon is honos, termesztett, a kereskedelembe könnyen és viszonylag megfizethető áron elérhető termékek.

A legkedveltebb, illetve relatíve gyakran kedveltként említett zöldségfélék közül néhány esetében a gyermekek külön is kiemelték, hogy ezeket a zöldségféléket nyersen is, feldolgozott (pl. főtt) formában is szeretik. Ilyenek voltak pl. a sárgarépa, a karalábé, vagy a hagyma. A paradicsom, a paprika, az uborka vagy a retek esetében a „normális” fogyasztási mód a nyersen történő fogyasztás. Savanyított formában történő fogyasztásra mindössze két esetben hallhattunk

utalást, ezek az utalások a savanyú uborkára, illetve a savanyú káposztára vonatkoztak.

MIKOR FOGYASZTOTTAK UTOLJÁRA KEDVENC ZÖLDSÉGÜKBŐL?

A vizsgált tanulók döntő többsége a vizsgálatot megelőző napokban fogyasztott kedvenc zöldségféléjéből. Ha nem is voltak gyakoriak, de szinte minden csoportban előfordultak olyan említések, amelyek arra vonatkoztak, hogy néhány tanuló a vizsgálat napjának reggelén is fogyasztott otthon, vagy délelőtt az iskolában olyan zöldségfélét, amit kedvel. Ezek pl. a nyers sárgarépa, az uborka, vagy az otthon elkészített szendvicsben található zöldségfélék.

ZÖLDSÉG AZ ISKOLÁKBAN

A vizsgált iskolákban – a tanulók szerint – a közétkeztetés keretében (tízórai, ebéd, uzsonna) biztosított étkezések során hetente többször is (akár minden nap) kapnak az étkeztetésben részesülő gyermekek valamilyen zöldséget.

A tanulók által elmondottak alapján zöldségfélét nem csupán feldolgozott formában (elsősorban pl. levesbe főzve, köretként vagy főzelékként), de ritkábban nyers formában is (salátaként, illetve az uzsonna részeként) kapnak.

A vizsgált tíz iskola közül négyben van iskolai büfé. Az iskolai büfékben kapható szendvicsekben, melegszendvicsekben is szokott lenni némi zöldség, a tanulók említései szerint többnyire salátalevél. (A tanulók közlése, de különösen a szüleiktől származó információk szerint a 4. osztályos tanulók zsebpénz hiányában nem, vagy csak elvétele vásárolnak az iskolai büfében.)

Összefoglalva: Az iskolai étkezések során elfogyasztható zöldségfélék fogyasztási gyakoriságát, a zöldségfélék jellegét tekintve az iskolagyümölcs-programban részt vevő iskolák, illetve a kontroll-iskolák között nincs kimutatható különbség. A tanulók által közölt információk azonban nem elegendőek arra, hogy az étkezések során kapott zöldségfélék változatosságát, mennyiségét megítéljük.

GYÜMÖLCS AZ ISKOLÁKBAN

Az iskolagyümölcs-programban részt vevő tanulók véleménye szerint az iskolájukban gyakorlatilag naponta kapnak gyümölcsöt, ami tipikusan alma. A kontroll iskolák tanulói nem kapnak naponta gyümölcsöt, itt a gyerekek a hetente többszöri gyakoriságot jelölték meg. Ennek jellemző forrása a közétkeztetés (tízórai, ebéd és uzsonna), mely tekintetben a kontroll és az iskolagyümölcs-programban résztvevők között nincs különbség.

Volt olyan kontroll iskola, ahol a tanulók egyöntetű véleménye szerint hetente egy alkalommal az ebédhez, illetve néha az uzsonnához is kapnak gyümölcsöt.

Így az iskolagyümölcs-programban biztosított alma az iskolai gyümölcsfogyasztás gyakoriságát napi vagy akár napi többszöri szintre növeli.

Mint korábban említettük, a vizsgált iskolák közül négy iskolában van büfé is. A tanulók véleménye szerint a büfék kínálatában szereplő alma iránt gyakorlatilag nincs kereslet, a diákok gyümölcsöt nem, inkább mást vásárolnak a büfékben.

Összefoglalva megállapítható, hogy az iskolagyümölcs-programban részt vevő iskolák, a program előnyeit élvezve szinte minden nap (a közétkeztetést is beleszámítva, akár naponta többször), míg a kontroll iskolák tanulói kisebb gyakorisággal kapnak gyümölcsöt.

ZÖLDSÉGFogyasztás otthon

Az otthoni zöldségfogyasztás nem annyira a gyakoriságot, mint inkább a választékot, a feldolgozottság jellegét illetően mutat jelentős eltéréseket az iskolai zöldségfogyasztás esetében tapasztaltakhoz képest. A vizsgálatba bevont tanulók többsége naponta, kisebb része csak hetente többször fogyaszt zöldségfélét otthon is. Olyan tanuló, aki legalább hetente egy-két alkalommal ne fogyasztott volna otthon zöldséget, a tíz csoport egyikében sem akadt.

A tanulók döntő többségének állítása szerint otthon mindig vannak zöldségfélék, vagy ha nincsenek, akkor hiányuk vásárlással könnyen pótolható.

A feldolgozottságot illetően a csoportokban nyert információk alapján úgy tűnik, az otthoni fogyasztásban valamivel nagyobb a nyersen fogyasztott zöldségfélék súlya, szemben az iskolai étkezések során fogyasztott főtt zöldségekkel.

A csoportokban részt vevő tanulók döntő többségének véleménye szerint otthon többször és több zöldségfélét fogyasztanak, mint az iskolában.

E kérdés megítélését illetően nincs különbség az iskolagyümölcs-programban részt vevő iskolák, illetve a kontroll iskolák tanulói között.

Gyümölcsfogyasztás otthon

A vizsgált diákok arra a kérdésre, hogy ha hazamennek az iskolából, szoktak-e gyümölcsöt fogyasztani, kivétel nélkül minden osztályban igennel válaszoltak. E kérdés tekintetében sem mutatkozik értékelhető különbség a programban részt vevő és a kontroll iskolák tanulói állításai között.

A vizsgált tanulók úgy gondolják, hogy általában van otthon valamilyen kedvelt gyümölcs, a többségük esetében többféle is.

A vizsgált osztályok tanulói között azonban akadtak olyan gyermekek, akik esetében az otthoni gyümölcsfogyasztás problémát jelent.

Az otthon általában megtalálható gyümölcsökkel kapcsolatos kérdésre néhány gyermek már befőtteket, kompótokat, lekvárokat is említett: birsalmabefőtt, illetve birsalma-lekvár, körtebefőtt, szilvabefőtt, ugyanis ezek a gyümölcsök náluk otthon megteremnek.

Az otthoni gyümölcsfogyasztás gyakoriságát illetően a gyermekek döntő többsége a napi fogyasztási gyakoriságot említette.

A ZÖLDSÉG ÉS GYÜMÖLCSFOGYASZTÁS ÉS AZ EGÉSZSÉG KAPCSOLATA

A vizsgálatba bevont tanulók a zöldség és gyümölcsfogyasztás fontosságát elsősorban ezeknek az élelmiszereknek az egészség megőrzésére gyakorolt kedvező hatásaival, a közérzet, az aktivitás javulásával indokolták. (Ezek az indoklások természetesen erősen leegyszerűsítettek, egy 4. osztályos általános iskolai tanulótól elvárható „érveket” tartalmaznak.)

A tanulók által megfogalmazott, a zöldség- és gyümölcsfogyasztás mellett szóló más érvek a betegségek elkerülésére, a teljesítményre, a közérzetre gyakorolt kedvező hatásra utaltak.

Néhány tanuló említette az elhízás megelőzését is.

„Igen, mert hogy egészségesek legyünk, és ne hízzunk el.”

„Ha sokat eszünk, akkor nem leszünk betegek, meg elhízás, mintha ilyen chipseket eszünk, meg ilyenek.”

Az egészségre, a közérzetre, az aktivitásra stb. gyakorolt kedvező hatások mellett szinte minden csoportban elhangzott az is, hogy a zöldségek, gyümölcsök fogyasztásának élvezeti értéke is van.

A zöldség- és gyümölcsfogyasztás más következményekkel is járt, mint azt a következő idézet illusztrálja.

„Hát nem, az édességről nem szoktat le, csak nagyjából, de most gyakrabban eszek gyümölcsöket, meg zöldségeket, mint ilyen édességeket.”

A zöldség- és gyümölcsfogyasztás gyakoriságát illetően a vizsgálatba bevont tanulók döntő többsége a naponta történő zöldség- és gyümölcsfogyasztást tartotta fontosnak.

Az egyes vizsgált csoportokban a zöldség- és gyümölcsfogyasztás fontosságára, annak kíváncsú gyakoriságára vonatkozó ismeretekben az iskolagyümölcs-programban részt vevő és a kontroll-iskolákban tanuló gyermekek véleménye között érdemi különbségek nem mutathatóak ki.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM HATÁSA A FOGYASZTÁSI SZOKÁSOKRA

A program eredményeként – ezt állítja a diákok relatív többsége – otthon is több zöldséget, illetve gyümölcsöt eszik, mint korábban.

Az iskolagyümölcs-program hatására a gyermekek többsége állítja, hogy változtak táplálkozási szokásai, vagyis kevesebb édességet, illetve egészségtelen élelmiszert (chips stb.) fogyaszt. Az iskolagyümölcs-programmal összefüggő kérdések

kapcsán a tanulók megjegyzései, spontán közlései azonban arra utalnak, hogy ez az állítás kevésbé felel meg a valóságnak.

Az iskolagyümölcs-program hatására a gyermekek többsége – állításuk szerint – általában több gyümölcsöt fogyaszt, mint amennyit korábban fogyasztott. Ez alól kivételt jelent az az iskola, amely olyan területen található, ahol a megélhetés fő forrása a mezőgazdaság, ezen belül is jelentős súlyú a gyümölcsstermesztés.

KOMMUNIKÁCIÓ

Az iskolagyümölcs-programról a programban érintett, és a vizsgálatba bevont hat iskolából négyben tudták, hogy az iskola részt vesz az iskolagyümölcs-programban. Itt a vizsgálatba bevont osztályok tanulóinak döntő többsége hallott a programról, azaz tudta, hogy az iskolagyümölcs-program keretében kapják a gyümölcsöt. Az iskolagyümölcs-program egyéb elemeit (kísérő intézkedések) azonban még ezekben az iskolákban sem ismerték vagy nem kötötték a programhoz.

Egy iskolában gyakorlatilag semmit nem tudtak a tanulók a programról, egy további iskolában pedig erősen bizonytalanok voltak abban a tekintetben, hogy részesei-e a programnak vagy sem. Ez utóbbi iskolában ugyan tudták a gyermekek, hogy kapnak gyümölcsöt, de arról nem rendelkeztek információval, hogy ez az iskolagyümölcs-program része lenne.

Ahol a gyerekek tudtak az iskolagyümölcs-programról, a gyermekek nagyobb része szokott otthon mesélni a szüleinek. A gyermekek véleménye szerint az iskolagyümölcs-programot (a gyümölcs-osztást) a szülők kedvezően fogadták.

A kérdés kapcsán, hogy mit szoktak otthon mesélni a programmal kapcsolatban, a kapott válaszok arra utalnak, hogy a közvetített információ-tartalom meglehetősen szegényes lehet.

Arra a kérdésre, hogy az iskolából „hazavitt” információk szüleikre vajon hatottak-e (pl. hogy ők is több zöldséget, gyümölcsöt fogyasztanak-e), erősen megoszlott a tanulók véleménye. A gyerekek egy része úgy vélte, hogy volt ilyen hatása annak, amit a programról otthon elmesélt, más része szerint semmiféle változás nem történt az elmondottak hatására az otthoni környezetükben.

A kontroll iskolákban a program nem volt ismert a tanulók körében.

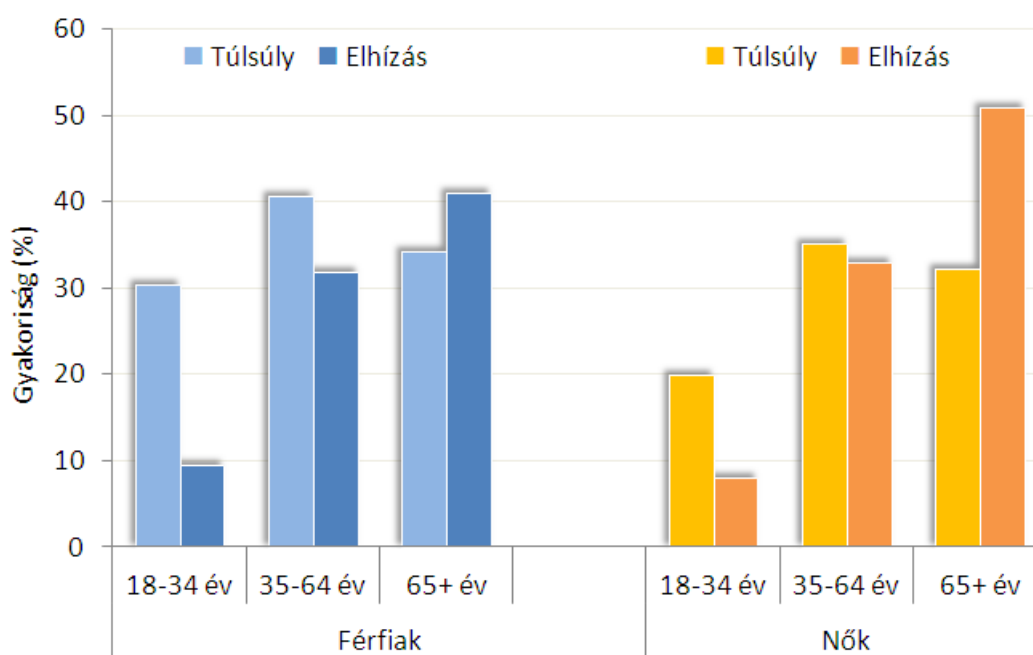
SZÜLŐK

A szülők tápláltsági állapotát, táplálkozási szokásait és az iskolagyümölcs-programra vonatkozó ismereteit egyrészt közvetve, az OÉTI antropometriai mérésen alapuló vizsgálata (OTÁP2009), másrészt közvetlenül a szülők körében végzett fókuszcsoportos vizsgálat eredményei alapján mutatjuk be.

TÁPLÁLTSÁGI ÁLLAPOT, TÁPLÁLKOZÁS

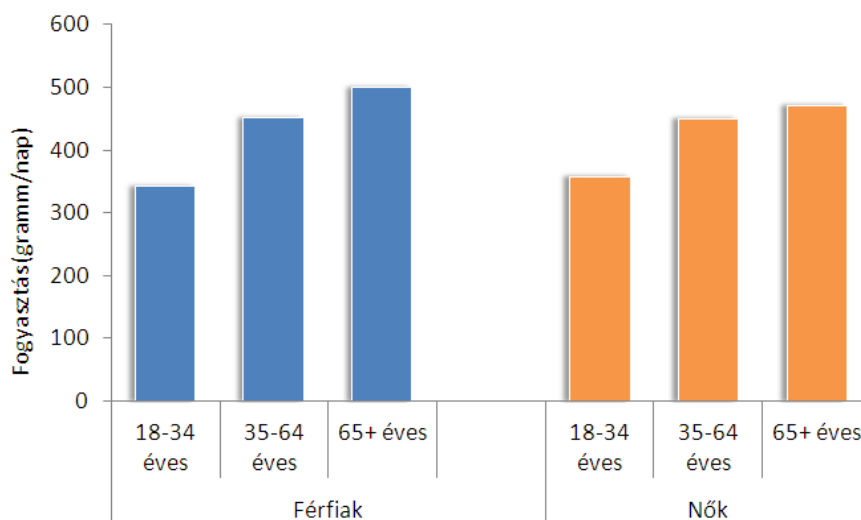
A magyar felnőtt (18 éves és idősebb) lakosság csaknem kétharmada túlsúlyos vagy elhízott [17. Ábra]. Az átlagos energiabevitel a férfiak esetében több mint 2800 kcal, a nők esetében 2000 kcal. Ha figyelembe vesszük, hogy a magyar felnőtt lakosság csupán 5%-a sportol rendszeresen, 53%-a soha és 24%-a csak havonta 1-3 alkalommal³², megállapíthatjuk, hogy a magyar felnőttek energiaegyensúlya az energiabevitel felé tolódott el, ami az igen magas túlsúly és elhízás arányaiban nyilvánul meg.

17. Ábra: A túlsúly és elhízás gyakorisága a felnőtt lakosság körében, OTÁP2009

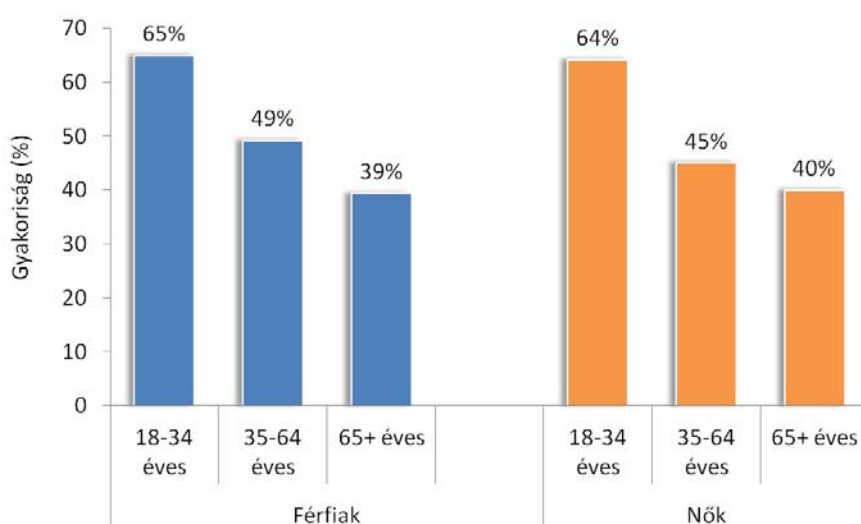
A felnőttek napi zöldség és gyümölcs fogyasztása 430 g, melyből a zöldség és gyümölcs aránya férfiaknál 52% és 48%, a nőknél 46% és 54% volt. A legfiatalabb korcsoportban az átlagfogyasztás mindössze 343 és 358 gramm (férfi, nő) volt. Az életkor előre haladtával mindkét nemnél növekszik a fogyasztás [18. Ábra].

18. Ábra: A felnőtt lakosság friss zöldség-, és gyümölcsfogyasztása, OTÁP2009

Fontos kiemelni, hogy bár az egy főre jutó átlagos zöldség-, gyümölcsfogyasztás eléri a WHO 400 grammos ajánlását, azonban megállapítható, hogy a felnőttek fele – korcsoportonként jelentős eltérésekkel – ennél kevesebb zöldséget és gyümölcsöt fogyaszt. [19. Ábra]. A fiatal felnőttek kétharmadának zöldség-, gyümölcsfogyasztása nem éri el a WHO 400 grammos ajánlását. Ennek különös jelentőséget ad, hogy feltételezhetően az iskolagyümölcs-programban résztvevő korosztály szülei fiatal felnőttek.

19. Ábra: A napi 400 grammnál kevesebb friss zöldséget, gyümölcsöt fogyasztók aránya, OTÁP2009

A ZÖLDSÉG- ÉS GYÜMÖLCSFOGYASZTÁST JELLEMZŐ SZOKÁSOK

A fókuszcsoporthoz bevont szülők zöldség- és gyümölcsfogyasztási szokásai nagyon eltérő képet mutatnak.

Zöldség- és gyümölcsfogyasztását a szülők döntő többsége átlagosnak, míg kisebb hányada – különösen a gyümölcsfogyasztást tekintve – átlag felettinek tartotta.

A szülők többsége azt állította, hogy a családban naponta fogyasztanak zöldséget és gyümölcsöt. Ezt sokan kiegészítették azzal, hogy ez inkább a gyerekekre igaz, néhányan pedig hozzátették, törekednek arra, hogy a gyermekek naponta kapjanak zöldséget, gyümölcsöt. A szülők döntő többsége szerint a család zöldségfogyasztása a főétkezésekhez kapcsolódik, leggyakrabban feldolgozott formában fogyasztják. A zöldségfélék közül néhány esetében (sárgarépa, karalábé) előfordul a nassolás jellegű fogyasztás, de ez inkább a gyerekekre jellemző.

A gyümölcs akár nyers, akár feldolgozott formában része a családok étkezésének. A gyümölcs fogyasztásának nincsenek jellemző „alkalmi”, azt éppen úgy fogyasztják főétkezésekhez kapcsolódóan, mint önmagában, gyakran „nassolásképpen”.

A napi szintű zöldség- és gyümölcsfogyasztást befolyásolja a szezonális is. Sokan megfogalmazták, hogy nyári időszakban a gyermekek sokkal gyakrabban és több zöldséget és gyümölcsöt fogyasztanak, mint télen.

A szülők úgy vélik, hogy a családok zöldség- és gyümölcsfogyasztási szokásai nagymértékben függenek anyagi lehetőségeiktől.

A KEDVELT ZÖLDSÉG- ÉS GYÜMÖLCSFÉLÉK

A vizsgálat eredményei azt tükrözik, hogy a szülők által kedvelt és a nem kedvelt zöldségek és gyümölcsök megegyeznek a gyerekek által említettekkel.

A gyümölcsféléket a családokban elsősorban nyersen fogyasztják. Viszonylag gyakori még a lefagyasztott gyümölcs illetve a kompót, befőtt fogyasztása. A csoportok tagjainak egy része szokott eltenni gyümölcsöt „télire” befőtt formájában, néhány esetben gyümölcs-sajtként (pl. birsalmasajt), vagy lekvárként.

ZÖLDSÉG- ÉS GYÜMÖLCSVÁSÁRLÁSI SZOKÁSOK

A szülői fókuszcsoporthoz bevont szülők zöldség- és gyümölcsvásárlási szokásokra vonatkozó kérdések alapján úgy tűnik, hogy az elsődleges vagy legalábbis preferált beszerzési forrásuk a piac. Kivételt képeznek azok a szülők, akik olyan településen élnek ahol a mezőgazdaság a fő megélhetési forrás. Itt a zöldség- és gyümölcsfogyasztást nagyobb mértékben a háztartások által megtermelt terményekből fedezik. A nyári-őszi időszakban elraktározott élelmiszer fogyasztása mellett, azok kiegészítéseként vásárolnak csak zöldséget és gyümölcsöt, főleg szomszédos termelőktől.

A zöldség és gyümölcs vásárlása esetén a piacok előnyben részesítésének indokaként több csoportban is megfogalmazták, hogy kevésbé bíznak a nagyobb bevásárlóközpontokban kapható zöldség és gyümölcs minőségében. Alapvetően a termékek bizonytalan származása, a hosszú szállítási idő illetve a szermaradvány

a bizalmatlanság forrása. Ezzel szemben az ismerőstől, a közeli termelőtől származó termékek teljes bizalmat élveznek.

A zöldség- és gyümölcsvásárlás gyakorisága jelentősen eltér. A zöldséget és gyümölcsöt a családok többsége heti két-három alkalommal vásárol, de többen említették a napi, illetve a heti vásárlást is. Akik hetente többször is vásárolnak zöldséget, gyümölcsöt, ők a piacon történő vásárlás mellett gyakran említették a zöldségboltokat is

Bár a vizsgálatba bevont iskolák többsége vagy olyan településen (községben), vagy olyan városi övezetben (családi házas környék) található, ahol az elvi lehetősége megvan a kiskertekben történő zöldség- és gyümölcstermesztésnek, ezzel a lehetőséggel a vizsgálatba bevont családok többsége nem, vagy csak kevéssé él. Ennek oka elsősorban a munkahelyi és egyéb elfoglaltságokban, az otthoni zöldség- és gyümölcstermesztés költségességében, időigényességében rejlik.

ZÖLDSÉG- ÉS GYÜMÖLCSFOGYASZTÁS OTTHON ÉS AZ ISKOLÁBAN

A szülők többsége úgy vélte, hogy a gyermekek otthon több zöldséget, illetve gyümölcsöt fogyasztanak, mint az iskolában. Sokan azonban hozzátették azt is, hogy a gyerekek ritkán számolnak be részletesen arról, hogy mit ettek, emiatt nehéz pontosan megítélni a zöldség és gyümölcs mennyiségét.

Kevesen vannak azok a szülők, akik a gyermekek zöldség- és gyümölcsfogyasztásának növelésére otthon különösen odafigyelnek és több időt is szánnak rá. Ők elmondják, hogy különféle praktikákat alkalmaznak, például a család közösen készíti el az ételeket, a gyümölcsöket meghámozzák, felkockázzák, és ezzel teszik vonzóbbá. A gyümölcsöket együtt, közösen fogyasztják. „Trükkös tálalással” teszik vonzóbbá, pl. gyümölcs-chips-et, salátát készítenek, vagy úgymond „kéz alá” készítik a zöldségeket, gyümölcsöket, pl. az esti számítógépezés mellé.

Gyakran elhangzó vélemény volt, hogy az iskolai étkeztetés során biztosított zöldségmennyiség nem mindig hasznosul, mivel a gyermekek nem mindig fogyasztják el a menzai ételeket, mert az otthonitól eltérő ízvilág miatt az nem, vagy csak kevéssé ízletes a számukra. Emiatt ezt otthon kell pótolni.

Sokan képviselték azt a véleményt, hogy otthon és az iskolában elfogyasztott zöldség- és gyümölcs mennyisége összességében már elegendő a gyermekek számára.

A szülők azt is megfogalmazták, hogy nem is az a fontos, hogy a gyerekek mennyi zöldséget, vagy gyümölcsöt kapnak, hanem az iskolai gyümölcsfogyasztás előnye éppen az, hogy a “kortárs-csoport” környezetben történő táplálkozás motiváló hatású, illetve hatékonyan alakítja a gyermekeknek az egyes zöldségekkel, gyümölcsökkel kapcsolatos véleményét, elősegíti azok “ízletesként történő” elfogadását.

Minden iskolában úgy vélték a vizsgálatba bevont szülők, hogy az iskolában (a közétkeztetésben vagy bármilyen programban) kapott zöldség-gyümölcs mennyisége az egészséges táplálkozás szempontjából nem elegendő a gyermekek számára, azt otthon ki kell egészíteni. E tekintetben nem volt semmi különbség a

program által érintett és a kontroll iskolák között. A válaszokat nem befolyásolta a lakóhely városi vagy falusi jellege sem.

Abban a kérdésben, hogy a gyermekek számára tudja-e biztosítani a család a szükséges mennyiségű zöldséget, gyümölcsöt, a csoportok többsége fenntartásokkal élt. Kisebbségben voltak azok, akik egyértelműen állították, náluk a családban mindig biztosított a gyermekek számára a megfelelő mennyiségű zöldség és gyümölcs. A többség lehetőségeihez mérten törekszik a gyermekeik számára szükséges zöldség- és gyümölcs-mennyiség biztosítására. A családok igen jelentős részének folyamatosan mérlegelnie kell, hogy mit vásárolhat meg, illetve miről kell lemondania. A valóban változatos és egészséges étrend kialakítása, finanszírozása nagy anyagi erőfeszítésekkel jár. Ebbe – mint azt néhányan megfogalmazták – nem, vagy csak ritkán férnek bele a primőr, illetve a szezonon kívüli zöldségek, gyümölcsök.

EGÉSZSÉGES – EGÉSZSÉGTLEN ÉTELEK AZ ISKOLÁBAN

A szülők döntő többsége szerint a közétkeztetésben érzékelhető módon törekszenek arra, hogy a gyermekek számára egészséges, és változatos étkeztetést biztosítsanak, így az iskolai zöldség- és gyümölcsfogyasztással kapcsolatos véleményüket nem kritikaként kell felfogni.

Ennek a törekvésnek azonban – mint azt több csoportban is megfogalmazták – gátat szabnak a rendelkezésre álló anyagi források. Más esetben a gyermekek szokásai miatt vall kudarcot az otthon nem fogyasztott élelmiszerek iskolai bevezetésére irányuló szándék.

A közétkeztetéssel kapcsolatban negatív és pozitív véleményeket egyaránt megfogalmaztak a szülők. Akadtak olyanok, akik szerint komoly kifogások vethetőek fel a menzára szállított ételek minőségével, elkészítésének módjával kapcsolatban (túl zsíros, túlsült vagy éppen nyers ételek), illetve az ételek szegényes tartalmát illetően (pl. alig akad zöldség a levesekben.) Néhány esetben a fagyasztott alapanyagok, élelmiszerek magas arányát említették, vagy a tízóráira, uzsonnára adott szendvicsek silány minőségét.

„Én ezekkel a péksüteményekkel nem voltam kibékülve. Ez a tízórai, meg uzsonna sokszor hazakerült, és én sem ettem meg, mert annyira sós volt”

„Szerintem itt azért egy kicsit változatosabb is nekik (az étkezés) mert pl. mi halat nem olyan sűrűn veszünk meg, itt azért megkapják a halat is, vagy több főzelékféle van, mint amit otthon megfőzünk”.

A szülők egy része úgy vélte hogy konkrét kifogásokat nem tudnak megfogalmazni, mivel gyermekeiktől nem kapnak elegendő információt ehhez.

Mindent összevetve a szülők többsége úgy vélte, hogy az igazán egészségtelen élelmiszerekhez a gyermekek vagy otthon, vagy az iskolai büfében juthatnak hozzá. (A vizsgált iskolák közül négyben található büfé, míg automata egyik iskolában sem volt.)

A szülők többségének véleménye szerint a büfében található egészségtelen élelmiszerek a 4. osztályos diákokra még nem jelentenek igazán veszélyt, mivel közülük csak kevesen kapnak zsebpénzt, így igény esetén sem tudnak vásárolni. A zsebpénz azonban már „kockázati tényező.”

ISMERETEK

A ZÖLDSÉG- ÉS GYÜMÖLCSFOGYASZTÁS SZEREPE AZ EGÉSZSÉGES TÁPLÁLKOZÁSBAN

A zöldség- és gyümölcsfogyasztás fontosságáról, szükségességéről, kívánatos gyakoriságáról a szülők döntő többsége általános, sztereotip jellegű ismeretekkel rendelkezik.

A zöldség- és gyümölcsfogyasztás előnyei mellett azonban az egyik fókuszcsoportban a szülők kételyeiknek is hangot adtak: a mostanában vásárolható, nagyüzemileg termesztett zöldségek, egyes gyümölcsök esetében a termékek tartalmi értelemben vett minősége romlott, ezért kétséges, hogy azok biztosítják-e fogyasztóik számára a szükséges vitaminokat, ásványi anyagokat.

Néhány esetben említették, hogy a zöldség- és gyümölcsfogyasztás segít megelőzni a gyermekkori elhízást és „jót tesz a vérnyomásnak”.

A zöldség- és gyümölcsfogyasztás gyakoriságát illetően a leggyakoribb válaszok a napi gyakoriságú fogyasztásra vonatkoztak. A napi gyakoriságon belül széles skálán szóródtak a vélemények: minden nap, naponta többször, étkezések alkalmával, naponta kétszer-háromszor, naponta háromszor vagy annál többször, nagyon ritkán említették, hogy akár négy-öt alkalommal is kell zöldséget-gyümölcsöt fogyasztani.

Hasonló eltérések mutatkoztak a kívánatos mennyiségek meghatározásában is. Voltak, akik szerint a gyermekek számára kívánatos mennyiség 25 dekagramm, mások egy kilogramm zöldségben, gyümölcsben határozták meg azt. Akadtak olyanok is, akik szerint a szükséges mennyiséget egy alma, vagy 2-4 szem közötti más gyümölcs fogyasztása biztosítja.

A GYERMEKEK TÁJÉKOZOTTSÁGA A ZÖLDSÉG- ÉS GYÜMÖLCSFOGYASZTÁS FONTOSSÁGÁRÓL

A szülők véleményét nyilvánítottak arról a kérdésről is, hogy megítélésük szerint gyermekeik elegendő ismerettel rendelkeznek-e a zöldség- és gyümölcsfogyasztás fontosságáról, annak előnyeiről.

A szülők döntő többsége úgy vélte, hogy gyermeke a korának megfelelő ismeretekkel rendelkezik a zöldség- és gyümölcsfogyasztás fontosságáról, annak előnyeiről.

A szülők közül néhányan azonban úgy vélték, hogy a zöldség- és gyümölcsfogyasztás fontosságára vonatkozó ismeretek elméleti ismeretek, ezért ezt a tudást nem biztos, hogy minden esetben alkalmazzák is. Mások annak a fontosságát is hangsúlyozták, hogy az elméletben meglévő tudást a gyakorlatban is alkalmazni kell, hogy az rögzüljön a gyermekekben. Több fókuszcsoportban is utaltak a szülők arra, hogy a zöldség- és gyümölcsfogyasztás fontosságára már az óvodában is tanították gyermekeiket, és ezeket az ismereteket – pl. környezetismeret órán, iskolai egészségnapon stb. – az iskola tovább gyarapította.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM HATÁSAI

A szülők döntő többsége szerint gyermeke zöldség- és gyümölcsfogyasztási szokásaiban nem észlelt változásokat. Mindössze néhányan említették, hogy gyermekük talán a program hatására olyan ételt is elfogyasztott, amelyet korábban nem, olyan gyümölcsöt kért otthon, amelyről az iskolában hallott, több zöldséget és gyümölcsöt fogyasztott otthon, megkedvelte a répát, a savanyú káposztát, illetve csökkent gyermeke édesség-igénye.

Az iskolagyümölcs-programban érintett iskolák tanulóinak szülei közül senki nem állította, hogy a család táplálkozási szokásaiban bármilyen lényeges változás történt volna.

Az egészséges táplálkozási szokások kialakítását célzó programok hosszú távú hatásait jónak ítélték a szülők, mivel pozitív irányba befolyásolhatja a gyermekek egészséges életmóddal kapcsolatos ismereteit, segíti a gyermekek egészségi állapotának megóvását, és a gyermekkori elhízás megelőzését. A hatékony programok feltétele azonban az iskola és a családok/szülők jobb együttműködése, melynek jelentőségét a szülők többsége külön is kiemelte.

KOMMUNIKÁCIÓ

A hat érintett iskola közül egy esetben ismerték a szülők a programot. Ezt jól tükrözik az alábbi idézetek:

„Persze hallottunk róla. Eszik az almát, legalább így. Közösségben jobban fogy, sokkal jobban esznek így, mint otthon. Jobb, mint a tejprogram szerintem, mert tejet otthon is iszik.”

„Igen, hallottunk. Minden nap megpróbálnak a gyerekeknek valamelyik étkezéshez gyümölcsöt biztosítani. Leginkább almát. Ki is van plakátozva az ebédlőben, hogy az iskola részt vett ebben a programban.”

További négy, a programban részt vevő iskola esetében néhány szülő rendelkezett bizonytalan részinformációkkal, egy iskolában pedig nem rendelkeztek semmilyen információval a programról.

„Mintha láttam volna egy ilyen plakátot, de nem vagyok benne biztos, hogy az. Ilyen gyümölcsös plakátra gondoltam.”

„Úgy emlékszem, tavaly, de ez nem tudom, hogy ugyanaz-e, kaptak egy egyoldalas írást, hogy naponta hányszor kell fogyasztani gyümölcsöt, zöldséget. És akkor fel voltak sorolva.”

A programhoz kapcsolódó kísérő intézkedések gyakorlatilag nem ismertek, illetve nem voltak beazonosíthatók a szülők számára.

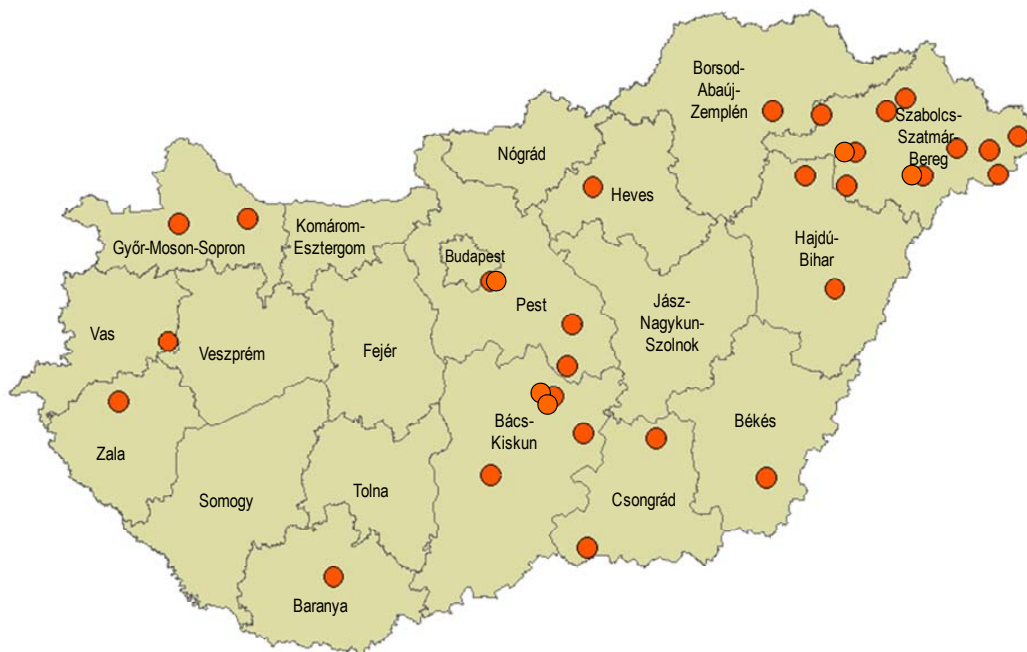
Mivel az iskolákban az elmúlt időszakban voltak más, az egészséggel kapcsolatos rendezvények, pl. „egészség-nap”, „egészség-hét” stb., gyakori volt, hogy a szülők az iskolagyümölcs-programra való kérdés nyomán ezeket említették.

A kontroll iskolákban tanuló diákok szülei egyáltalán nem hallottak az iskolagyümölcs-programról.

BESZÁLLÍTÓK

A 2010/2011. tanévben 33 beszállító csatlakozott az iskolagyümölcs-programhoz. A beszállítók - melyek székhelyét mutatja a 20. Ábra - többsége termelői csoport, termelői szervezet illetve ezek társulásai voltak. Látható, hogy székhely szerint az ország területét lefedi a beszállítók köre. Jól megfigyelhető az is, hogy a beszállítók harmada a hagyományosan gyümölcstermelő vidékről, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből csatlakozott a programhoz. Valójában a gyümölcs szállítása nem csak a szervezetek székhelyéről, hanem közvetlenül a tagjaiktól is történt, lerövidítve az iskola és a beszállító közti távolságot, erről azonban részletesebb információval nem rendelkezünk.

20. Ábra: A beszállítók székhely szerinti területi elhelyezkedése, 2010/2011. tanév

A RÉSZVÉTEL INDOKLÁSA

A beszállítók a programhoz való csatlakozás indokai között első helyen, kiemelkedően fontosnak (6,8) ítélték meg, hogy a helyi és környékbeli gyerekeket helyben termesztett gyümölcsökkel lássák el [15. Táblázat]. A beszállítók csaknem teljes mértékben egyetértettek azzal is, hogy számukra a program biztos piacot, kedvező árbevételt jelent (6,2). Többségük úgy ítélte meg, hogy az elvárt minőséget tudják biztosítani (5,8) és a program növeli majd az alma iránti keresletet (5,6) valamint a termelők, beszállítók ismertségét (5,1). Tisztában voltak azzal, hogy a program végrehajtása adminisztrációs terhekkel jár, azonban ez a szempont nem játszott szerepet a programba való belépéskor (2,9).

15. Táblázat: A beszállítók iskolagyümölcs-programba való belépésének indokai, 2010/2011. tanév

Az iskolagyümölcs-programba való belépés okai	A beszállítók által adott pontok átlaga*
Helyi és környékbeli gyerekek ellátása helyben termett gyümölccsel	6,81
Biztos értékesítést jelent	6,24
Az elvárt minőség rendszeresen biztosítható	5,81
Kedvező árbevételt biztosít	5,57
Növeli az alma iránti keresletet	5,57
A kiszállítás könnyen megoldható	5,38
Szívesen veszek részt a kísérő programokban	5,29
Növeli a termelői csoport/termelői szervezet/társulás/termelő ismertségét	5,05
Hozzájárulhat a felesleg levezetéséhez	4,43
Nem növeli jelentősen az adminisztrációs terheket	2,90

*A maximálisan adható pontszám 7 volt. 1-es ha kevésbé, 7-es ha teljes mértékben egyetért az állítással.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM EREDMÉNYESSÉGE

Szinte egyöntetű volt a beszállítók véleménye a tekintetben, hogy minden iskolának csatlakoznia kellene a programhoz [16. Táblázat]. Egyhangúan eredményként könyvelték el, hogy véleményük szerint a kiszállítás problémamentes (6,5) volt és az alma minősége is az elvártaknak megfelelt (6,0). Viszonylag magas, 5,5 körüli átlagpontszámmal értékelték, hogy javult az értékesítés biztonsága, nőtt a termelők, beszállítók ismertsége és szívesen vettek részt a kísérő intézkedésekben. Valamivel kisebb hangsúlyt kapott az árbevétel és az alma iránti kereslet növekedése, és hogy a program hozzájárult a „felesleg” levezetéséhez. Az adminisztrációs terhekre vonatkozó átlagpontszám alapján megállapítható, hogy a beszállítók adminisztrációs terheit növelte a program.

16. Táblázat: Az iskolagyümölcs-program eredményei a beszállítók véleménye alapján, 2010/2011. tanév

Az iskolagyümölcs-program eredménye	A beszállítók által adott pontok átlaga*
Minden iskolának részt kellene vennie az iskolagyümölcs-programban	6,52
A kiszállítás problémamentes volt	6,48
Az elvárt minőséget rendszeresen biztosítottuk	6,00
Javult az értékesítés biztonsága	5,67
Szívesen vettünk részt a kísérő programokban	5,62
A termelői csoport/termelői szervezet/társulás/termelő ismertsége nőtt	5,29
Nőtt az árbevétel	4,81
Nőtt az alma iránti kereslet	4,71
Hozzájárult a felesleg csökkentéséhez	4,48
Nem növelte jelentősen az adminisztrációs terheket	3,10

*A maximálisan adható pontszám 7 volt. 1-es ha kevésbé, 7-es ha teljes mértékben egyetért az állítással.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM NEHÉZSÉGEI

Ugyan a program kezdetén az adminisztrációs terheket nem gondolták megterhelőnek, és az eredményességi mutatók között is kisebb súllyal szerepelt, azonban a program nehézségei közül első helyen az adminisztrációs terhek növekedése jelent meg, az 1-7 értékskálán az átlag feletti pontszámmal. Azonban sem a pedagógusok hozzáállása nem okozott nehézséget, sem a kísérőintézkedések végrehajtása nem ütközött akadályba a beszállítók részéről [17. Táblázat]. Túlnyomó részt elegendőnek tartották a programhoz való csatlakozáshoz kapott információkat, és nem jelentett nagyobb nehézséget a gyümölcs kiszállítása, tárolása, és az iskolákkal való kapcsolatfelvétel sem.

17. Táblázat: Az iskolagyümölcs-program nehézségei a beszállítók véleménye alapján, 2010/2011. tanév

Az iskolagyümölcs-program nehézségei a 2010/2011-es tanévben	A beszállítók által adott pontok átlaga*
Jelentősek az adminisztrációs terhek	4,86
A pedagógusok nem támogatják az iskolagyümölcs-programban való részvételt	2,73
A kísérőintézkedések végrehajtása jelentős többletfeladattal jár	2,50
Nem állt rendelkezésre elegendő információ az iskolagyümölcs-programról	2,41
A gyerekek nem eszik meg a gyümölcsöt	2,00
A gyümölcs kiszállítása nehézséget jelentett	1,86
A gyümölcs tárolása nehézséget jelentett	1,64
Nem sikerült kapcsolatot kiépíteni iskolákkal	1,45

*A maximálisan adható pontszám 7 volt. 1-es ha kevésbé, 7-es ha teljes mértékben egyetért az állítással.

KOMMUNIKÁCIÓ

A beszállítók kommunikációját az iskolák felé a szóbeli tájékoztatás, a gyerekek felé inkább az írásos tájékoztatás jellemezte [18. Táblázat]. A beszállítók legnagyobb arányban az iskolák és a gyerekek számára juttattak el ismereteket a programról. Csak igen kis hányaduk gondolta úgy, hogy a szülők felé is kommunikálni szükséges.

Az internetes kommunikáció lehetőségeit több beszállító is kihasználta az iskolagyümölcs-programot népszerűsítő, a pedagógusok, a szülők, a gyerekek és a média számára is információt tartalmazó honlap készítésével³.

³ Néhány beszállító honlapja: <http://www.iskolagyumolcs-program.hu/>; <http://iskola-alma.hu/iskolagyumolcsprogram> <http://fruitmarketing.hu/iskolagyumolcs/> <http://www.nyirfruct.hu/>; <http://www.fruitveb.hu/> (Letöltés: 2012. január 27.)

18. Táblázat: A beszállítók kommunikációs eszközei, 2010/2011. tanév

Kommunikációs eszközök	Iskolák felé	Gyerekek felé	Szülők felé
Honlap	18%	9%	9%
Írásos tájékoztató (pl. szórólap, prospektus, plakát)	41%	91%	14%
Szóbeli tájékoztató (pl. megbeszélés, tantestületi értekezlet)	91%	9%	5%

A BESZÁLLÍTÓK JAVASLATAI

A beszállítók véleménye szerint az iskolák felé irányuló kommunikáció erősítésével, a pedagógusok aktivitásának növelésével több iskolát lehetne bevonni a programba. Fontos lenne, ha a programhoz eddig nem csatlakozó iskolák megismerhetnék a programban résztvevők tapasztalatait, jó gyakorlatait. Kevésbé tartják fontosnak a kísérő intézkedéseket, elsődleges szempont, hogy a gyerekek almához jussanak. A beszállítók szerint lenne lehetőség a termékkör bővítésére, pl. az őszibarack vagy a szilva 2-2 hetes periódusban történő beillesztésével. A programban való részvétel feltétele, hogy az iskolában biztosítottak legyenek az alma tárolási feltételei, amit nem minden iskola tudott teljesíteni, és emiatt nem csatlakoztak a programhoz. Véleményük szerint a program lebonyolításának ütemezésekor több időt lenne szükség biztosítani az iskolák megkeresésére és a szerződéskötésre. Az MVH-val történő kommunikációs csatornák erősítésére lenne szükség. Jelentősnek ítélték a programhoz kapcsolódó adminisztrációs terheket. E mellett a kifizetések csak 6-9 hónappal az elszámolást követően érkeznek meg, melyet szeretnének egy elfogadhatóbb időtartamra csökkenteni.

ÉRTÉKELÉS

Az iskolagyümölcs-program végrehajtásának folyamatát és a program eredményességét az eredmények alapján, az előírt szempontok szerint értékeltük.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM VÉGREHAJTÁSI FOLYAMATÁNAK ÉRTÉKELÉSE

Az iskolagyümölcs-program végrehajtási folyamatának értékelése során megvizsgáltuk, hogy a rendeletben leírt folyamat hogyan valósult meg, a program milyen mértékben érte el a célcsoportot, milyen kísérőintézkedések voltak és értékeltük a program kommunikációját

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAMOT A MAGYAR RENDELETBEN ELŐÍRT MÓDON ÉS A TERVEZETT IDŐBEN HAJTOTTÁK VÉGRE. Az értékelés eredményei alapján megállapítható, hogy a 2010/2011. tanév során az iskolagyümölcs-program valamennyi, az 58/2010. (V.7.) FVM rendeletben előírt tevékenységei (az előzetes jóváhagyással rendelkező beszállító szerződéskötése az iskolával, a gyümölcs kiosztása, az iskolagyümölcs-plakát kihelyezése, a program végrehajtásának ellenőrzése) az előírt módon és a tervezett időben megtörténtek.

A MAGYARORSZÁGI RÉSZVÉTELI ARÁNY KIEMELKEDŐEN MAGAS VOLT. A magyarországi iskolagyümölcs-program megadott szempontok szerinti elemzése alapján megállapítható, hogy a részvételi arány tekintetében kiemelkedő volt, ugyanis a rendelet által meghatározott célcsoport, azaz az 1-4. osztályos tanulók 77%-át, kb. 385000 tanulót ért el.

A HAZAI PROGRAM KIEMELKEDŐ GYAKORISÁGGAL ÉS IDŐTARTAMMAL BIZTOSÍTOTTA A GYÜMÖLCSÖT A GYEREKEK SZÁMÁRA. A gyerekek jelentős része hetente négyszer kapott gyümölcsöt, a kötelező minimum egy helyett. Ez a gyakoriság – figyelemmel az intervenció tartamára (átlagosan 41 hét) is – már hozzájárulhat a rendszeres gyümölcsfogyasztás iránti igény megnövekedéséhez, illetve a kívánatos táplálkozási szokások kialakításához. A gyümölcs - szórványos eseteket leszámítva - megfelelő minőségben és fogyasztásra előkészítetten került kiosztásra. Fontos hangsúlyozni azt is, hogy a jó minőségű gyümölcsöt a gyerekek el is fogyasztották, ugyanakkor a termékválaszték bővítése igényként jelent meg náluk.

AZ ISKOLÁK ÉS A BESZÁLLÍTÓK RÉSZVÉTELÉNEK MOTIVÁCIÓJA JELENTŐS, DE ELTÉRŐ VOLT. Mind az iskolák, mind a beszállítók jelentős motivációja fontos szerepet játszott az iskolák magas részvételi arányaiban. A pedagógusok főbb motivációs tényezői az egészséges táplálkozási szokások illetve a rendszeres gyümölcsfogyasztás gyerekek közötti elterjesztése, és a hátrányos helyzetű gyerekek gyümölcsfogyasztásának javítása volt. A beszállítók a programban való részvétel

elsődleges okaiként a helyi és környékbeli gyerekek helyben termett gyümölccsel történő ellátását, a biztos értékesítést és árbevételt, és az alma iránti kereslet növekedését jelölték meg.

A RÉSZVÉTELI ARÁNYOK FÖLDRAJZI ELOSZLÁSA EGYENLŐTLEN VOLT. Mind az iskolák, mind a gyerekek földrajzi egységek (kistérségek, Budapest kerületei) szerinti részvételi arányai nagy változékonyságot mutattak, 0% és 100% között ingadoztak.

A PROGRAM VÉGREHAJTÁSA SORÁN AZ ESÉLYEGYENLŐSÉG SIKERESEN ÉRVÉNYRE JUTOTT. A hátrányos helyzetű gyermekek azonos arányban vettek részt a programban, mint a megfelelő társadalmi-gazdasági környezetben élők. Fontosnak tartjuk, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek számára jelentős részben az iskolagyümölcs-program biztosította a napi gyümölcsfogyasztást. Ezt az iskolák a programhoz történő csatlakozás kiemelt szempontjának tekintették. A részvételi arány az iskola méretétől is független volt.

A PROGRAM MEGVALÓSÍTÁSÁNAK NEHÉZSÉGEIT A RÉSZTVEVŐK FŐKÉNT A KORLÁTOZOTT FORRÁSOKBAN ÉS AZ ADMINISZTRÁCIÓS TERHEKBEN LÁTTÁK. A program megvalósítását nehezítette a beszállítók és iskolák szerint a programhoz kapcsolódó, a gyümölcsök darabszám és tanulók szerinti nyilvántartásával járó adminisztrációs teher. Az iskolákban problémát okozott továbbá, hogy a felső tagozatosok nem kaphattak gyümölcsöt. Mindezek ellenére a részvételi arány azt bizonyítja, hogy a programhoz való kapcsolódás előnyei messze felülmúlták a várható és a program során jelentkező nehézségeket.

AZ ISKOLÁN BELÜL A PROGRAMÉRT FELELŐS SZEMÉLY MUNKAKÖRE IGEN VÁLTOZATOS KÉPET MUTATOTT. A programban résztvevő iskolákon belül az iskolaigazgatótól a gondnokig terjedően szinte valamennyi, az iskolákban fellelhető munkakörhöz kapcsolható dolgozót megjelöltek felelős személyként. Feltehető, hogy a programmal összefüggő iskolai részfeladatok felelősségi köreinek részletesebb leírása a folyamat nyomon követhetőségén túl az iskolán belüli és a program többi résztvevője felé történő információáramlást erősíti.

A PROGRAM KOMMUNIKÁCIÓJA NEM VOLT ELÉGSÉGES. . A programban szereplők közötti információáramlás nem volt megfelelő. Még a programban résztvevő gyermekek és a szüleik számára sem volt elegendő információ az iskolagyümölcs-programról. Noha az előírt kísérő intézkedés megvalósult az iskolákban, ezt sem a gyerekek, sem a szülők nem kötötték a programhoz. A programban nem résztvevő iskolák az elégtelen kommunikációval és az iskolatej-program kapcsán tapasztalt nehézségekkel indokolták döntésüket.

A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEK TARTALMI ÉS HATÉKONYSÁGI ELLENŐRZÉSE NEM TÖRTÉNT MEG. A kísérő intézkedések megállapodás szerinti megtörténtét ellenőrizte ugyan az MVH, de tartalmának és hatékonyságának ellenőrzése nem volt feladata. Ez

érthető is, hiszen a kísérő intézkedésekre nem lehetett támogatást igénybe venni, így annak részletes ellenőrzésére sem állt rendelkezésre forrás.

A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEK MEGVÁLASZTÁSA NAGYON EGYSÍKÚ, VÉGREHAJTÁSA A VÁLLALÁS ALAPJÁN NAGYON EGYOLDALÚ VOLT. Az előírt kísérő intézkedések nagy része (69%) verseny, pályázat, jutalom volt. A kísérő intézkedések jelentős részéért (74%) egyedül a beszállító vállalt felelősséget. Csupán az iskolák negyede vállalt a beszállítóval közösen felelősséget a kísérő intézkedések végrehajtásában. Az oktatás csak 5%-ban, míg az oktatási segédanyag készítése 15%-ban szerepelt a kísérő intézkedések között. Az oktatási segédanyag készítéséért a beszállító vállalt felelősséget csaknem teljes mértékben. Mindezek alapján feltételezhető, hogy nem tükröződtek kellő mértékben a program egészségügyi hatásait erősítő célok.

A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEKRE FORDÍTOTT KÖLTSÉGEK ALACSONYAK VOLTAK. A magyarországi iskolagyümölcs-program kísérő intézkedéseire a beszállítók 30 millió Ft-ot fordítottak, mely kevésnek tűnik a program teljes költségvetéséhez illetve a résztvevő gyermekek számához képest. Mint ismert, a gyerekek körében végzett táplálkozási intervenciók hatékonyságát nagymértékben befolyásolják pl. a gyümölcs adásával párhuzamosan végzett oktató, ismeretátadó, attitűd és tudatosító intézkedések, melyek kifejlesztése speciális szakmai ismeretekre kell, hogy épüljön. Az ilyen hatékony eszközrendszerek kifejlesztése és alkalmazása feltehetően nagyobb költségigényű lenne.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM EREDMÉNYESSÉGÉNEK ÉRTÉKELÉSE

Az eredményesség értékelése során választ kerestünk arra, hogy a program megvalósította-e a kitűzött célokat, növekedett-e a gyerekek zöldség-, gyümölcsfogyasztása, változott-e a gyerekek tudása, attitűdje, a program befolyásolta-e a szülők ismereteit és zöldség-, gyümölcsfogyasztását, változott-e a gyerekkori túlsúly és elhízás aránya. Megvizsgáltuk, hogy a résztvevők eredményesnek tartják-e a programot és hogyan értékelték annak hatásait.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM NÖVELTE A GYEREKEK GYÜMÖLCSFOGYASZTÁSÁT. Az iskolagyümölcs-program szerepe a gyermekek gyümölcsfogyasztásának növelésében nem vitatható. A program keretében elfogyasztott gyümölcs egyértelműen növelte a gyerekek gyümölcsfogyasztást, melyet a kontroll iskolák válaszai is - mely szerint az ő iskolájukban csak hetente 1-2 alkalommal van gyümölcs - alátámasztanak. A szülők otthoni gyümölcsfogyasztása nem változott, de a gyerekek egy részénél kedvező irányú elmozdulás figyelhető meg. Az iskolagyümölcs-program az iskolai közétkeztetés, az iskolai büfé és automaták

kínálatát nem befolyásolta, azaz az iskolai táplálkozás-egészségügyi környezet nem változott.

A ZÖLDSÉG-, GYÜMÖLCSFOGYASZTÁS EGÉSZSÉGRE GYAKOROLT KEDVEZŐ HATÁSAI AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAMBAN TÖRTÉNŐ RÉSZVÉTELTŐL FÜGGETLENÜL ISMERTEK, DE AZ AJÁNLOTT MENNYISÉGEK ISMERETE HIÁNYOS. A zöldség-, gyümölcsfogyasztási szokásokra vonatkozó ismereteket illetően egyértelműen megállapítható, hogy az érintettek (gyerek, szülő, pedagógus) ismerik ennek összefüggéseit az egészséggel, azonban nincsenek tisztában a szükséges gyakorisággal és mennyiséggel. Mindezek miatt a vizsgálat eredményei – melyben a szülők általában azt gondolták, hogy elegendő gyümölcsöt fogyasztanak – csak óvatosan, ennek fényében értékelhetők.

AZ ISKOLAI ÉS AZ OTTHONI ZÖLDSÉG-, GYÜMÖLCSFOGYASZTÁS ELÉGTELEN. Az iskolai táplálkozás-egészségügyi környezetre vonatkozó korábbi vizsgálatok eredményei alapján megállapítható, hogy az iskolai büfék egy részében árusítanak ugyan gyümölcsöt, választékuk azonban messze elmarad a kívánatostól, és az érintett korosztályra az jellemző, hogy ha vásárol is a büfében, ott nem gyümölcsöt vásárol. Automatákból csak igen ritkán, elszórtan juthatnak gyümölchöz a gyerekek. Az iskolai közétkeztetés sem biztosít naponta gyümölcsöt, sőt a heti egyszeri gyakoriság is előfordul. Az otthoni gyümölcsfogyasztás – a hátrányos helyzetű családok kivételével – napi gyakoriságúnak tűnik, de ennek pontos mennyisége nem ítélt meg. Az iskolai és az otthoni gyümölcsfogyasztás elégtelen, melyen jelentősen javít a program által biztosított kínálat. Megjegyezzük, hogy a felnőtt lakosságra vonatkozó felmérések adatai, az iskolai és óvodai táplálkozás-egészségügyi környezetfelmérések eredményei is igazolják, hogy a magyar lakosság zöldség-, gyümölcsfogyasztása elmarad az ajánlott mennyiségtől.

A RÉSZTVEVŐK SIKERESNEK ÍTÉLIK A PROGRAMOT. Az iskolák, a szülők, a gyerekek és a szállítók körében is egyértelműen kedvező az iskolagyümölcs-program fogadtatása. Az iskolák azért tartják sikeresnek a programot, mert hozzájárult a gyerekek gyümölcsfogyasztásának növekedéséhez, kialakította a gyümölcsfogyasztás iránti igényt, és javította a hátrányos helyzetű gyerekek táplálkozását. A szállítók sikeresnek ítélték, hogy a gyümölcsöt helyben tudták értékesíteni, és a program stabil felvevőpiacot biztosított számukra. Mind az iskolák, mind a szállítók úgy gondolják, hogy minden iskolának részt kellene venni a programban.

A GYEREKEK ÉS A SZÜLŐK FOGYASZTÁSSAL KAPCSOLATOS ISMERETEI, ATTITÚDJE ÉS SZOKÁSAI NEM HOZHATÓK KÖZVETLEN KAPCSOLATBA AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAMMAL. Ezt magyarázza, hogy az iskolákban az egészséges táplálkozási ismeretek oktatása része a nevelési programnak, a szülők nem voltak tájékozottak az iskolagyümölcs-programról. A program ismeretekre és szokásokra gyakorolt hatásának objektív megítéléséhez célzott prospektív vizsgálat szükséges.

A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEK KÖZÜL AZ OKTATÁS NEM KAPOTT KELLŐ HANGSÚLYT. A választott kísérő intézkedések között a gyermekek (szülők) oktatása alig szerepelt. Az oktatás jelentőségét alátámasztják az OÉTI azon modellprogramjai, ahol az oktatás az egészséges választékkal együtt biztosította a leghatékonyabban az intervenció eredményességét. A szülők bevonása különösen ennél a korosztálynál nélkülözhetetlen a kívánt hatás eléréséhez. Említésre méltó, hogy a szülők is aktívabban bekapcsolódtak volna a programba, amennyiben megfelelő információ állt volna rendelkezésükre.

A PROGRAMNAK A TÚLSÚLY ÉS ELHÍZÁS ARÁNYÁRA KIFEJTETT HATÁSA NEM ÍTÉLHETŐ MEG. Ennek oka, hogy az erre irányuló, a túlsúly és elhízás prevalenciáját befolyásoló egyéb tényezők kiküszöbölését lehetővé tevő, célzott vizsgálat nem volt. Ugyanakkor, ha lett is volna, a táplálkozástudományi szakirodalom alapján megállapítható, hogy ez a hatás csak hosszútávon jelentkezik, így az értékelési periódus rövidsége miatt feltehetően nem is lehetett volna igazolni a program ilyen irányú hatását. A program másik kiemelt hosszú távú hatása lehet az egészséges táplálkozási szokások – ezen belül is a gyümölcsfogyasztás – rögzülése gyermekkorban, illetve átvitele („tracking”) a felnőtt korba. Ennek eredményeként a nem-fertőző krónikus betegségek – ezen belül a szív- és érrendszeri valamint daganatos betegségek – prevalenciája csökkenne. Ezen hosszú távú hatás megerősítése több évtizedes követéses vizsgálatot igényelne.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a 2010/2011. tanévi magyarországi iskolagyümölcs-program a magas részvételi arányokat figyelembe véve jól működik, hozzájárul a gyermekek gyümölcsfogyasztásának növeléséhez. Hosszú távú eredményességének megítéléséhez azonban több év, egységes értékelési szempontrendszer kidolgozása és megvalósítása szükséges.

JAVASLATOK

A táplálkozással kapcsolatos beavatkozások egészségmagatartásra gyakorolt hatásainak összefoglaló tanulmánya szerint³³ erős bizonyítékok szólnak amellett, hogy a szülők támogatását és bevonását célzó beavatkozások, valamint az iskolában végrehajtott programok növelhetik a gyerekek gyümölcsfogyasztását és egyéb kedvező hatást fejthetnek ki a gyerekek táplálkozási szokásaira. A tartós, egész iskolára kiterjedő intervenciók, melyek az egészséges táplálkozást szorgalmazzák, valószínűleg hatékonyak, különösen a lányoknál. Ugyanakkor a rendelkezésre álló bizonyítékok szerint a beavatkozások hosszának hatása és az egészséges táplálkozásból származó egészségnyereség nagysága bizonytalan, azonban egyes vizsgálatok szerint a legalább 12 hónapig tartó programok tartós változásokat idéznek elő a táplálkozási szokásokban³⁴.

Magyarországon az iskolai közétkeztetés általában nem biztosítja a zöldség és gyümölcs szükséges mennyiségét a gyerekek számára. Emiatt az iskolagyümölcs-program jelentősen hozzájárul ahhoz, hogy a gyerekek gyümölcsfogyasztása megközelítse az ajánlott értéket. A program fontosságát az is kiemeli, hogy az iskolában biztosított egyéb étkezési lehetőségek, mint pl. az iskolai büfék és az étel vagy ital automaták kínálata legtöbbször nem felel meg az egészséges táplálkozás irányelveinek. Figyelembe véve továbbá azokat a tapasztalatokat, melyek szerint a hátrányos helyzetű családokban az otthon elfogyasztott gyümölcs mennyisége rendszerint elmarad a kívánatostól, az iskolagyümölcs-program nagymértékben hozzájárulhat a hátrányos helyzetű gyerekek egészséges táplálkozásához is.

Hangsúlyozni kell, hogy a program hatásának értékeléséhez olyan célzott vizsgálatokra van szükség, melyek alkalmasak a program eredményeként a gyümölcsfogyasztásban bekövetkező változások mérésére, kiszűrve a gyümölcsfogyasztást befolyásoló más tényezők hatását. Ehhez érdemesnek látszik rendszeresen felmérni a gyerekek táplálkozási szokásait és az azt befolyásoló tényezőkről - mint pl. a közétkeztetés és az iskolabüfé kínálata, az egészséges élelmiszerekhez való hozzáférés, ezen belül az élelmiszerárak, a gyerekek és a szülők ismeretei, tudása - információt gyűjteni hosszú távon, a programban résztvevő és az újonnan belépő iskolák esetében is.

JAVASLATOK AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM FOLYAMATÁNAK JAVÍTÁSÁRA

ORSZÁGOS SZINTEN JAVASOLJUK

HOSSZABB IDŐKERET BIZTOSÍTÁSÁT a beszállítók és az iskolák közötti szerződések megkötésére, mely a részvételi arány emelésén túl, a kísérő intézkedések előkészítését és az iskolákkal történő egyeztetését is szolgálja.

AZ ISKOLÁN BELÜLI FELELŐSSÉGI KÖRÖK RÉSZLETEZÉSÉT, azaz a program egészéért felelős, a beszállítóval kapcsolatot tartó, a gyümölcs szétosztásáért, a hiányzók regisztrálásáért, és a kísérő intézkedések lebonyolításáért az iskolán belüli felelős személyek elkülönítését.

ISKOLAI AUTOMATÁK FELHASZNÁLÁSÁT AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAMHOZ. Ez csökkentené az iskolai személyzet adminisztrációs terheit.

A BESZÁLLÍTÓK KÖRÉBEN TUDATOSÍTANI A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEK FONTOSSÁGÁT ÉS JELENTŐSÉGÉT, a gyümölcsfogyasztás növelése érdekében.

AZ ISKOLA NAGYOBB SZEREPVÁLLALÁSÁT A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEKBEN. Nem vitatható, hogy az egészséges táplálkozással összefüggő szakmai ismeretek közvetítésére valamint a szülők bevonására az iskola a legalkalmasabb. Az iskoláknak a kísérő-intézkedésekben való nagyobb szerepvállalását biztosító megfelelő motivációs eszközrendszer segítené a program célkitűzéseinek megvalósítását. A beszállítók elsősorban olyan kísérő intézkedések végrehajtásában vállaljanak szerepet, melyek a gyermekek számára a zöldség-, gyümölcsszektor jobb megismerését teszik lehetővé.

A PROGRAM CÉLCSOPORTJÁNAK KITERJESZTÉSÉT A FELSŐ TAGOZATOS TANULÓKRA és az óvodás korosztályra, a helyes táplálkozási szokások tartós rögzülése érdekében, amennyiben az uniós forrás növelése és teljes hozzáférése ezt lehetővé teszi.

EURÓPAI UNIÓS SZINTEN JAVASOLJUK

A PROGRAM CÉLCSOPORTJÁNAK KITERJESZTÉSÉT A PEDAGÓGUSOKRA, mely lehetővé teszi, hogy a gyerekek a gyümölcsöt a pedagógusokkal együtt, szervezett keretek között fogyasszák el. A pedagógusok példamutató magatartása mintaként szolgál a gyerekek számára, különösen a fiatalabb korosztályokban.

AZ ADMINISZTRÁCIÓS TERHEK CSÖKKENTÉSÉT. A darab szerinti szigorú elszámolás felülvizsgálatával és a hosszabb időszakra vonatkozó nyilvántartási kötelezettség bevezetésével.

A PROGRAM HUMÁNERŐFORRÁS RÁFORDÍTÁSÁNAK PÉNZÜGYI TÁMOGATÁSÁT AZ ISKOLÁBAN.

A programhoz való csatlakozás, a kísérő intézkedés és az adminisztráció többletfeladatot jelent, mely a pedagógusok illetve az iskolai személyzet számára – a párhuzamosan zajló egyéb programokat is figyelembe véve – már nehézséget okoz. Ez a programhoz való csatlakozás eldöntésénél visszatartó erő lehet. Ezért munkájuk díjazása jelentősen erősítheti motivációjukat és szerepvállalásukat a programban.

A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEK ANYAGI TÁMOGATÁSÁT a jobb ellenőrizhetőség és a program hatékonyságának növelése céljából.

A MAGYARORSZÁGI ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAMRA FORDÍTHATÓ FORRÁSBŐVÍTÉS LEHETŐSÉGÉNEK FELÜLVIZSGÁLATÁT a program országos lefedettségének növeléséhez, a programnak az egész iskolára és az óvodás korcsoportot is magába foglaló kiterjesztéséhez. Ehhez eszköz lehet az iskolagyümölcs-programban meghirdetett teljes forrás felhasználásának biztosítása. A tagállamok által a program keretében fel nem használt forrás teljes egészében hozzáférhető legyen az azt igénylő tagállamok számára.

JAVASLATOK AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM EREDMÉNYESSÉGÉNEK JAVÍTÁSÁRA

ORSZÁGOS SZINTEN JAVASOLJUK

A MULTISZEKTORIÁLIS EGYÜTTMŰKÖDÉS ERŐSÍTÉSÉT, az egyes szektorokban megjelenő civil szervezetek erőteljesebb bevonását, az egészségügyi szektoron belüli hálózatok hatékonyabb bevonását, mely nem csak a program kommunikációjának, hanem eredményességének javítását is elősegítheti.

A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEK PALETTÁJÁNAK FEJLESZTÉSÉT, BŐVÍTÉSÉT ÉS MINŐSÉGBIZTOSÍTÁSÁNAK KIÉPÍTÉSÉT. AZ OKTATÁSI JELLEG HANGSÚLYOSABBAN JELENJEN MEG A KÍSÉRŐ INTÉZKEDÉSEKBEN. A gyerekek megfelelő egészségmagatartásának kialakításához - a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján - az ismeretátadás megerősítése mellett az egészséges táplálkozáshoz szükséges készségek, valamint az egészséggel kapcsolatos attitűd és motiváció fejlesztése is a kísérő intézkedések része kell, hogy legyen. Célszerű lenne minden egyes kísérő intézkedés végrehajtását támogató, szakmai alapon elkészített, úgynevezett eszközkészlet kidolgozása. Az eszközkészlet tartalmazná az adott intézkedéssel kapcsolatos háttérinformációkat, útmutatót a végrehajtáshoz és a szükséges segédanyagokat. A résztvevők az így előkészített eszközkészlet felhasználásával választhatják ki

maguk számára a kötelező kísérő intézkedést, melyet egységesen, az útmutató szerint hajtának végre.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM SZAKÉRTŐI BIZOTTSÁGÁNAK KIBŐVÍTÉSÉT olyan szakemberekkel, akik az egészség-marketing, kommunikáció és az egészségmonitorozás területén tapasztalatokkal rendelkeznek. E szakterületek speciális ismeretei segítenék a program eredményességét.

A MAGYAR NEMZETI TÁPLÁLKOZÁSPOLITIKÁVAL HARMONIZÁLÓ EGYSÉGES, CÉLCSOPORT SPECIFIKUS ÜZENETEK, AJÁNLÁSOK KIDOLGOZÁSÁT, mely tovább növelné a program eredményességét.

A SZÜLŐK AKTÍV BEVONÁSÁT AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAMBA. A gyerekek táplálkozási szokásainak formálása nem nélkülözheti az otthoni környezet, a család támogatását és adott esetben az otthoni zöldség-, és gyümölcsfogyasztási szokások változását. Ehhez nélkülözhetetlennek tartjuk a szülők tájékoztatásán, ismereteik bővítésén túl a programban, például a kísérő intézkedésekben történő aktív részvételüket.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM ÖSSZEHANGOLÁSÁT MÁS, AZ EGÉSZSÉGES TÁPLÁLKOZÁST ÉS HELYES EGÉSZSÉGMAGATARTÁST CÉLZÓ PROGRAMOKKAL, INTÉZKEDÉSEKKEL. A programok összehangolása egymás hatását erősítheti, kiegészítheti, így hatékonyságuk növekszik. Ezáltal, az iskolagyümölcs-program céljai – az egészséges táplálkozási szokások elterjesztése, a túlsúly és elhízás arányának visszaszorítása az iskolások körében – nagyobb eséllyel teljesülnek.

MEGTEREMTENI ANNAK A LEHETŐSÉGÉT, HOGY A PROGRAMHOZ CSATLAKOZÓ ISKOLA ÉRVÉNYESÍTSESSE AZ EGÉSZSÉGES TÁPLÁLKOZÁS IRÁNYELVEIT SAJÁT TÁPLÁLKOZÁS-EGÉSZSÉGÜGYI KÖRNYEZETÉBEN. Ez azért lényeges, mert az egészségtelen választék alááshatja az iskolagyümölcs-program törekvéseit. Amennyiben az iskolagyümölcs-programhoz történő csatlakozással az iskola kifejezi elkötelezettségét az egészséges táplálkozás mellett, legyen lehetőség arra, hogy az iskolai menza, büfé, étel és ital automata kínálatában is érvényre juttathassa ezt. Ennek megvalósításához az egészséges táplálkozást célzó programok, intézkedések összehangolása, a multiszektoriális együttműködés erősítése és Magyarország Táplálkozáspolitikájának megvalósítását célzó Cselekvési Terv kormányzati szintű jóváhagyása szükséges.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAMHOZ KAPCSOLÓDÓ ORSZÁGSZERTE ISMERT, AZ EGÉSZSÉGES TÁPLÁLKOZÁST MEGJELENÍTŐ MÁRKA FELÉPÍTÉSÉT (egyedi logóval és frappáns megnevezéssel jelzett, saját internetes megjelenésekkel rendelkező „brand”). A program hatását ez nagymértékben növelné, mert a programban való részvétel

egy nagyra tartott, vonzó márkát megjelenítő, kitüntető értéket jelentene az iskolák, a tanulók és szüleik valamint a beszállítók számára is.

A KOMMUNIKÁCIÓ ERŐSÍTÉSÉT, melynek egyik eszköze lehet a minden érintett bevonásával országos illetve regionális konferenciák szervezése, mely a kommunikáció erősítésén túl, a jó gyakorlatok megosztásához is hozzájárul.

AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM HATÉKONYSÁGÁNAK ÉRTÉKELÉSÉHEZ MEGFELELŐ MONITORING RENDSZER KIÉPÍTÉSÉT, mely lehetővé teszi a hazai program rendszeres értékelését és továbbfejlesztését.

EURÓPAI UNIÓS SZINTEN JAVASOLJUK

A PROGRAM EREDMÉNYESSÉGÉT, SIKERESSÉGÉT FOLYAMATOSAN MONITOROZÓ ÉS ÉRTÉKELŐ RENDSZER KIÉPÍTÉSÉT. Ez segíti a program fejlesztését, a források hatékonyabb felhasználását, végső soron a célkitűzések nagyobb eséllyel történő elérését. Ehhez a program végrehajtásának folyamatát és eredményességét mérő, uniós szinten egységes indikátorrendszer, adatgyűjtés és monitorozási eljárás, valamint értékelési módszertan kifejlesztése és alkalmazása szükséges. Az ötévenkénti uniós értékeléshez, amennyiben ez egységes indikátor- illetve monitoring rendszer alapján történik a tagállamokban, szükséges mihamarabb a prioritások szerinti minimumot meghatározni, mely így alkalmas lesz a program hosszú távú eredményességének értékeléséhez.

A MONITOROZÓ RENDSZER TERJEDJEN KI AZOKRA A MUTATÓKRA, MELYEK ALAPJÁN AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM JELENLEGI CÉLJAI ÉRTÉKELHETŐK. Így ki kellene terjednie a gyerekek és a szülők tápláltsági állapotára, táplálkozási szokásaira, illetve az egészséges táplálkozással kapcsolatos ismereteire, készségeire, attitűdjére, továbbá azokra a környezeti tényezőkre, amelyek a táplálkozási szokásokat jelentősen befolyásolhatják.

MÁS EURÓPAI LEFEDETTSÉGŰ PROGRAMOKKAL TÖRTÉNŐ HARMONIZÁCIÓT. Ezzel a program költséghatékonysága javulhatna, illetve azonos időkereten belül olyan adatok, mérési eredmények állnának rendelkezésre (pl. WHO COSI), melyek jól használhatók az eredményesség megítéléséhez.

AZ EURÓPAI UNIÓS KERETPROGRAMOKON BELÜL KIEMELT TÁMOGATÁST ÉLVEZZENEK AZ ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM EREDMÉNYESSÉGÉNEK ÉS HOSSZÚ TÁVÚ HATÉKONYSÁGÁNAK VIZSGÁLATÁT CÉLZÓ PÁLYÁZATOK. Ez lehetővé teszi, hogy az előírt ötéves értékelési perióduson belül tagállami konzorciumok jöjjenek létre részben az egységes értékelési rendszer kidolgozására, részben az eredményesség értékelésére.

ÁBRÁK, TÁBLÁZATOK ÉS MELLÉKLETEK JEGYZÉKE

1. Ábra: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő iskolák aránya megyék szerint, 2010/2011. tanév.....	31
2. Ábra: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő iskolák aránya kistérségek szerint, 2010/2011. tanév.....	32
3. Ábra: Az iskolák kistérségi részvételi arányainak egyenlőtlensége, 2010/2011. tanév.....	32
4. Ábra: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő iskolák aránya Budapest kerületei szerint, 2010/2011. tanév.....	33
5. Ábra: Az iskolagyümölcs-programban kistérségenként résztvevő iskolák aránya és a kistérségi deprivációs index összefüggése.....	34
6. Ábra: A kísérő intézkedések megvalósítási formái, 2010/2011. tanév.....	39
7. Ábra: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő tanulók aránya megyék szerint, 2010/2011. tanév.....	44
8. Ábra: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő tanulók aránya kistérségek szerint, 2010/2011. tanév.....	45
9. Ábra: A tanulók kistérségi részvételi arányainak egyenlőtlensége, 2010/2011. tanév.....	45
10. Ábra: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő tanulók aránya Budapest kerületei szerint, 2010/2011. tanév.....	46
11. Ábra: Az iskolagyümölcs-programban kistérségenként résztvevő gyermekek aránya és a kistérségi deprivációs index összefüggése.....	47
12. Ábra: A túlsúly és elhízás* gyakorisága 7 éves iskolás gyerekek körében, 2010.....	48
13. Ábra: Egyes kórképek gyakorisága 2. és 4. osztályos gyerekek körében, 2010/2011.....	49
14. Ábra: A napi étkezések száma a 7 éves iskolások körében, 2010.....	50
15. Ábra: A 7 éves iskolások cukros szénsavas üdítőital fogyasztása, 2010.....	50
16. Ábra: A testnevelés órán kívül sportoló gyerekek sportolási gyakorisága (nap/hét), 2010.....	51
17. Ábra: A túlsúly és elhízás gyakorisága a felnőtt lakosság körében, OTÁP2009.....	57
18. Ábra: A felnőtt lakosság friss zöldség-, és gyümölcsfogyasztása, OTÁP2009.....	58
19. Ábra: A napi 400 grammnál kevesebb friss zöldséget, gyümölcsöt fogyasztók aránya, OTÁP2009.....	58
20. Ábra: A beszállítók székhely szerinti területi elhelyezkedése, 2010/2011. tanév.....	64

1. Táblázat: Az iskolák fenntartó szerinti megoszlása, 2010/2011. tanév.....	34
2. Táblázat: Az iskolagyümölcs-programba való belépés indokai, 2010/2011. tanév.....	35
3. Táblázat: Az iskolagyümölcs-program iskolán belüli felelőseinek beosztás szerinti megoszlása, 2010/2011. tanév.....	36
4. Táblázat: A gyümölcs kiosztásának ideje, 2010/2011. tanév.....	36
5. Táblázat: A tanulónként kiosztott termék heti mennyisége, 2010/2011. tanév.....	37
6. Táblázat: A kísérő intézkedések száma, 2010/2011. tanév.....	37
7. Táblázat: A kísérő intézkedések típusa, 2010/2011. tanév.....	38
8. Táblázat: Az egyes kísérő intézkedésekért vállalt felelősség megoszlása a beszállítók és az iskolák között, 2010/2011. tanév.....	38
9. Táblázat: A kísérő intézkedések megvalósítási szintjei a felelősök szerint, 2010/2011. tanév.....	39
10. Táblázat: A beszállítók száma a kísérő intézkedések költségei és a megvalósítási szintek szerint, 2010/2011. tanév.....	40
11. Táblázat: Az iskolában a közétkeztetésen kívül hozzáférhető italok és ételek, 2010.....	41
12. Táblázat: Az iskolák véleménye az iskolagyümölcs-program eredményességéről, 2010/2011. tanév.....	42
13. Táblázat: Az iskolák részvételi aránya az iskola mérete (létszám) szerint, 2010/2011. tanév.....	47
14. Táblázat: A 7 éves iskolások reggelizési szokásai, 2010.....	49
15. Táblázat: A beszállítók iskolagyümölcs-programba való belépésének indokai, 2010/2011. tanév.....	65
16. Táblázat: Az iskolagyümölcs-program eredményei a beszállítók véleménye alapján, 2010/2011. tanév.....	65
17. Táblázat: Az iskolagyümölcs-program nehézségei a beszállítók véleménye alapján, 2010/2011. tanév.....	66
18. Táblázat: A beszállítók kommunikációs eszközei, 2010/2011. tanév.....	67

1. Melléklet: Az egy főre jutó élelmiszerfogyasztás mennyisége* (kg)	81
2. Melléklet: Az iskolagyümölcs-program során alkalmazható kísérő intézkedések, 2010/2011. tanév	82
3. Melléklet: Az értékeléshez felhasznált adatforrások összefoglaló táblázata.....	83
4. Melléklet: A Vidékfejlesztési Minisztérium és a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal fókuszcsoporthoz kérdőíve	84
5. Melléklet: Az Általános Iskolai Igazgatók Országos Szövetsége elnökségi tagjai fókuszcsoporthoz kérdőíve.....	85
6. Melléklet: Az Agrártudományi Kutató Intézet beszállítói kérdései.....	86
7. Melléklet: Az Agrártudományi Kutató Intézet iskolai kérdései.....	87
8. Melléklet: A szülői és a gyermek fókuszcsoportok vezérfonala.....	88
9. Melléklet: A fókuszcsoporthoz vizsgálatban résztvevő iskolák és a hátrányos helyzetű tanulók aránya.....	91
10. Melléklet: A beszállítói telefonos interjú kérdőíve.....	92
11. Melléklet: Az iskolagyümölcs-program szakértői munkabizottság tagjai 2010 és 2011 évben	93
12. Melléklet: Tájékoztató a 2010/2011. tanévi iskolagyümölcs-programról az iskolák számára.....	94
13. Melléklet: A 2010/2011. tanév iskolagyümölcs-program plakátja.....	95
14. Melléklet: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő iskolák száma és aránya megyék szerint, 2010/2011. tanév	96
15. Melléklet: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő iskolák száma és aránya Budapest kerületei szerint, 2010/2011. tanév.....	97
16. Melléklet: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő gyerekek száma és aránya megyék szerint, 2010/2011. tanév.....	98
17. Melléklet: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő gyerekek száma és aránya Budapest kerületei szerint, 2010/2011. tanév.....	99

MELLÉKLETEK

1. Melléklet: Az egy főre jutó élelmiszerfogyasztás mennyisége* (kg), 2008

Jövedelmi tizedek	Gyümölcsök	Zöldségek**
1	19,0	28,9
2	28,7	37,9
3	27,0	37,7
4	34,4	46,9
5	38,9	51,1
6	41,5	53,5
7	48,1	61,9
8	53,0	63,7
9	57,4	65,8
10	72,1	75,8
A legmagasabb és a legalacsonyabb jövedelműek fogyasztásának aránya	3,8	2,6

* Csak a háztartásban fogyasztott mennyiség.

**Burgonya nélkül

2. Melléklet: Az iskolagyümölcs-program során alkalmazható kísérő intézkedések, 2010/2011. tanév

1. Az iskolagyümölcs-programmal kapcsolatos interaktív **honlap** létrehozása.

Minimális kötelező tartalom:

- a) A vonatkozó jogszabályok ismertetése;
- b) Tájékoztatók az iskolagyümölcs-programról az iskolának, a szülőknek és a gyermekeknek
  - ba) Iskolának: megállapodás minta, szállítási feltételek, vállalt feladatok (pl. kísérő intézkedés),
  - bb) Szülőknek: a program főbb jellemzői, a szállított termék, minőségi leírás és a minőség garanciája, a termék beltartalmi értékei és az egészséges táplálkozásban betöltött szerepe, egy napi adag, kiosztási gyakoriság stb.,
  - bc) Tanulóknak: az iskolagyümölcs-program főbb jellemzői (a korosztály számára érthető tartalommal és formában);
- c) Tájékoztató anyagok a zöldségek és gyümölcsök beltartalmi értékeiről, egészséges táplálkozásban betöltött szerepéről (tanulók részére elkészíteni kötelező, szülők tanárok részére opcionális);
- d) Oktatási segédanyagok: az alma (mint növényfaj) bemutatása, almafajták leírása, almatermesztés bemutatása, az almatárolás, csomagolás bemutatása, az almatermőtájak bemutatása;
- e) A szállítóval megállapodást kötött közoktatási intézmények felsorolása;
- f) Kapcsolattartó személy(ek) és az elérhetőségeik.

2. Zöldség-gyümölcs termelői csoportokhoz, termelői szervezetekhez, termelőkhöz szervezett **tanulmányutak**. Minimális követelmények: az adott iskolában valamennyi az iskolagyümölcs-programban résztvevő tanuló részére biztosítani. A tanulók ismerjék meg a gyümölcstünetet, a szüretet, a posztharvest munkákat (csomagolás, válogatás, tárolás, szállítás) vagy a zöldségnövény termesztését, betakarítását és a posztharvest munkáit.

3. **Oktatási anyag, oktatási segédlet** készítése/készíttetése és annak alkalmazása az egészséges étkezési szokásokat érintő ismeretek fejlesztése érdekében.

4. Az egészséges étkezési szokásokat, illetve gyümölcs- és zöldségágazatot érintő ismeretek **oktatása** valamennyi az iskolagyümölcs-programban részt vevő tanuló részére legalább három foglalkozási alkalommal.

5. A tanulók zöldség-, gyümölcsfogyasztásának és egészséges életmódjának ösztönzése érdekében szervezett **verseny, pályázat, adott jutalom** (apró ajándékok, pl. póló, matricák, kitűzők, írószerek, órarend, naptár, uzsonnás doboz, sportszer stb.). Minimális követelmény: az intézkedés a programban részt vevő összes tanuló részére nyitva álljon, az adott jutalom tartalmazzon az egészséges táplálkozást vagy a zöldség-, gyümölcsfogyasztást vagy az almafogyasztást népszerűsítő feliratot, ábrát.

6. **Kóstoltatás**: legalább egy alkalommal 4 gyümölcs- és 4 zöldségféle biztosítása tanulónként és gyümölcs- és zöldségféleségenként a rendeletben meghatározott mennyiségben.

3. Melléklet: Az értékeléshez felhasznált adatforrások összefoglaló táblázata

Feldolgozott téma	Adatok forrása
A program jellemzői	58/2010. (V.7.) FVM rendelet
<i>Vidékfejlesztési Minisztérium, Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal</i>	Módszerek 3. pont
<i>Iskolák</i>	Módszerek 1. pont
Iskolatípusok	Módszerek 1. pont
Az iskolák kistérségi részvételi arányainak egyenlőtlensége	Módszerek 9. pont
Társadalmi-gazdasági háttér és a résztvevő iskolák aránya	Módszerek 1. és 10. pont
A részvétel indoklása	Módszerek 5. pont
Felelős személy az iskolában	Módszerek 1. pont
A gyümölcs kiosztásának gyakorisága, helye és ideje	Módszerek 1. pont
A kiosztott gyümölcs mennyisége	Módszerek 1. pont
Kísérő intézkedések	Módszerek 1. pont
A kísérő intézkedések tervezett költségei	Módszerek 1. pont
A zöldség-, gyümölcsfogyasztáshoz kapcsolódó egyéb tevékenységek	Módszerek 2. pont
Egyéb élelmiszerek az iskolában	Módszerek 2. pont
Az iskolagyümölcs-program kommunikációja	Módszerek 4. pont
Az iskolagyümölcs-program eredményessége	Módszerek 5. pont
Az iskolagyümölcs-program nehézségei	Módszerek 4. pont
Az iskolák javaslatai	Módszerek 4. pont
<i>Gyerekek</i>	Módszerek 1. pont
A gyerekek kistérségi részvételi arányainak egyenlőtlensége	Módszerek 1. és 9. pont
Társadalmi-gazdasági háttér és a résztvevő gyerekek aránya	Módszerek 1. és 10. pont
Egészségi állapot	Módszerek 2. és 11. pont
Táplálkozás, testmozgás	Módszerek 2. pont
Ismeretek	Módszerek 7. pont
Kommunikáció	Módszerek 7. pont
<i>Szülők</i>	
Tápláltsági állapot, táplálkozás	Módszerek 6. és 7. pont
Ismeretek	Módszerek 7. pont
Kommunikáció	Módszerek 7. pont
<i>Beszállítók</i>	Módszerek 1. pont
A részvétel indoklása	Módszerek 5. pont
Az iskolagyümölcs-program eredményessége	Módszerek 5. pont
Az iskolagyümölcs-program nehézségei	Módszerek 10. pont
Kommunikáció	Módszerek 8. pont
A beszállítók javaslatai	Módszerek 8. pont

4. Melléklet: A Vidékfejlesztési Minisztérium és a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal fókuszcsoporthoz kérdőíve

Milyen az ágazatnak az iskolagyümölcs-programmal kapcsolatos felfogása és a program megítélése?

Mekkora erőfeszítést igényelt az iskolagyümölcs-stratégia kialakítása?

Mekkorának becsülik a jól működő iskolagyümölcs-programhoz szükséges teljes forrást?

Hogyan működik a program ellenőrzésének folyamata?

Jól működő iskolagyümölcs-programot hoztak-e létre?

Milyen erőfeszítéseket tettek a kísérő intézkedések megvalósítása érdekében?

Milyennek ítélik a kísérő intézkedések költségeit?

Ki készítette a 2010/2011. tanévi iskolagyümölcs plakátot?

Milyen az iskolagyümölcs-programra vonatkozó kommunikációs és tájékoztatási gyakorlatuk?

Milyen javaslatokat tennének az iskolagyümölcs-program sikerességének további növeléséhez?

Milyen feladatok várhatók a következő időszakra?

**5. Melléklet: Az Általános Iskolai Igazgatók Országos Szövetsége elnökségi tagjai
fókuszcsoport kérdőíve**

A program végrehajtása növeli-e a gyermekek zöldség-, gyümölcsfogyasztását?
Van-e a program végrehajtásának hatása a gyermekek étrendjére?
Kiosztás gyakoriságát megfelelőnek tartják-e?
Ismerik-e a zöldség, gyümölcs forrását?
Jól működő iskolagyümölcs-programot hoztak-e létre?
Milyen erőfeszítéseket igényelt a kísérő intézkedések megvalósítása?
Milyen az iskoláknak az iskolagyümölcs-programmal kapcsolatos felfogása és a program megítélése?
Mekkora és milyen jellegű terhet jelentett az iskolagyümölcs-program végrehajtása?
Mekkora és milyen jellegű terhet jelentett a kísérő intézkedések megvalósítása?
Hogyan tájékoztatták a gyermekeket és a szülőket az iskolagyümölcs-programtól?
Melyek voltak az értékelési időszak fő tanulságai?

6. Melléklet: Az Agrártudományi Kutató Intézet beszállítói kérdései

Milyen okok ösztönözték az iskolagyümölcs-programban való részvételét?

Kérjük, jelölje meg 1-től 7-ig tartó skálán, hogy az iskolagyümölcs-programba való belépéskor **az alábbiakban felsorolt okok mennyire voltak igazak, érvényesek**. Ha kevésbé volt igaz, akkor 1-hez közeli számot, ha jobban igaz, akkor 7-hez közeli számot írjon.

Az iskolagyümölcs-programba való belépés okai	Érvényesség számmal jelölve
Biztos értékesítést jelent	
Kedvező árbevételt biztosít	
Helyi és környékbeli gyerekek ellátása helyben termett gyümölccsel	
Az elvárt minőség rendszeresen biztosítható	
A kiszállítás könnyen megoldható	
Növeli a termelői csoport/termelői szervezet/társulás/termelő ismertségét	
Növeli az alma iránti keresletet	
Hozzájárulhat a felesleg levezetéséhez	
Nem növeli jelentősen az adminisztrációs terheket	
Szívesen veszek részt a kísérő programokban	

Az iskolagyümölcs-program eredménye

Kérjük, jelölje meg 1-től 7-ig tartó skálán, hogy **mennyire ért egyet a következő állításokkal**. Ha kevésbé, akkor 1-hez közeli számot, ha jobban, akkor 7-hez közeli számot írjon.

Az iskolagyümölcs-program eredménye	Érvényesség számmal jelölve
Javult az értékesítés biztonsága	
Nőtt az árbevétel	
Az elvárt minőséget rendszeresen biztosítottuk	
A kiszállítás problémamentes volt	
A termelői csoport/termelői szervezet/társulás/termelő ismertsége nőtt	
Nőtt az alma iránti kereslet	
Hozzájárult a felesleg levezetéséhez	
Nem növelte jelentősen az adminisztrációs terheket	
Szívesen vettünk részt a kísérő programokban	
Minden iskolának részt kellene vennie az iskolagyümölcs-programban	

7. Melléklet: Az Agrártudományi Kutató Intézet iskolai kérdései

Milyen okok ösztönözték az Önök iskolájának az iskolagyümölcs-programban való részvételét?

Kérjük, jelölje meg 1-től 7-ig tartó skálán, hogy az iskolagyümölcs-programba való belépéskor **az alábbiakban felsorolt okok mennyire voltak igazak, érvényesek**. Ha kevésbé volt igaz, akkor 1-hez közeli számot, ha jobban igaz, akkor 7-hez közeli számot írjon.

Az iskolagyümölcs-programba való belépés okai	Érvényesség számmal jelölve
Egészségesebb táplálkozási szokásokat alakíthat ki	
Elősegíti a gyerekek rendszeres gyümölcsfogyasztását	
Segíti a túlsúlyosság, elhízás elleni küzdelmet	
Hátrányos helyzetű gyerekek aránya	
Segítséget jelenthet a családoknak	
Erősíti az iskola és a szülők közötti kapcsolatot	
A kísérő programok (pl. plakátverseny, termelők meglátogatása) hozzájárulnak a gyerekek érdeklődési körének bővítéséhez	
Az iskolagyümölcs-program hatására a gyerekek kevesebbet fogják látogatni az étel-, italautomatákat, büféket	

Az iskolagyümölcs-program eredménye

Kérjük, jelölje meg 1-től 7-ig tartó skálán, hogy **mennyire ért egyet a következő állításokkal**. Ha legkevésbé, akkor 1-hez közeli számot, ha jobban, akkor 7-hez közeli számot írjon.

Az iskolagyümölcs-program eredménye	Érvényesség számmal jelölve
Egészségesebb táplálkozási szokásokat alakított ki	
A gyerekek rendszeresebben fogyasztanak gyümölcsöt	
Hozzájárult a túlsúlyosság, elhízás elleni küzdelemhez	
A hátrányos helyzetű gyerekek táplálkozása javult	
Segítséget jelent a családoknak	
Javult az iskola és a szülők kapcsolata	
A kísérő programok (pl. plakátverseny, termelők meglátogatása) bővítették a gyerekek érdeklődési körét	
Az iskolában lévő étel, ital automatákat, büféket kevesebbet látogatják a gyerekek	
Minden iskolának részt kellene vennie az iskolagyümölcs-programban	

8. Melléklet: A szülői és a gyermek fókuszcsoporthoz vezető út

I. Szülői fókuszcsoporthoz vezető út

Zöldség- és gyümölcsfogyasztási szokások kérdéscsoport

A. blokk – fogyasztási szokások

Miként jellemezhetjük az Önök családjának zöldség- és gyümölcsfogyasztási szokásait, ha egy átlagos hetet tekintünk?

A családban élő felnőttek és a gyermekek fogyasztási szokásai eltérőek, vagy azonosak?

Az Önök zöldség- és gyümölcsfogyasztásának gyakorisága – ha más családokhoz hasonlítják – átlagosnak tekinthető-e, vagy attól inkább eltérő? Ha eltérő a gyakoriság, miben ragadható meg ez az eltérés?

Miként jellemeznék családjuk zöldség- és gyümölcsfogyasztását, ha a mennyiséget tekintjük?

Az Önök zöldség- és gyümölcsfogyasztásának mennyisége – ha más családokhoz hasonlítják – átlagosnak tekinthető, vagy attól inkább eltérő? Ha eltérő a mennyiség, miben ragadható meg ez az eltérés?

A zöldség- és gyümölcsfogyasztás mennyiségében a felnőttek és a gyermekek fogyasztását tekintve vannak eltérések, vagy azonoságok?

Melyik étkezéshez kapcsolódik elsősorban a gyümölcsök fogyasztása a családban? (főétkezéshez vagy inkább tízóraihoz, uzsonnához)

Melyik étkezés során fogyasztanak inkább zöldségeket? (reggeli, ebéd vagy vacsora)

Önök általában milyen zöldséget, gyümölcsöt tartanak otthon?

B. blokk – zöldség-, gyümölcsfogyasztás, forma

Az Önök családjában melyek a legkedveltebb gyümölcsök? Melyek azok a gyümölcsök, amelyeket leginkább kedvelnek a felnőttek, és melyeket a gyermekek?

A zöldség- illetve a gyümölcsfogyasztás mely formáját részesítik előnyben (friss, előkészített, feldolgozott, darabolt termék, műanyag csomagolásban adott termék, zöldség-, gyümölcslevek, fagyasztott termékek stb.)

C. blokk – zöldség gyümölcs beszerzése, vásárlási szokások egyes aspektusai

Jellemző módon Önök hol szokták megvásárolni a család által elfogyasztott zöldséget, gyümölcsöt? (piacon, élelmiszerboltokban, közvetlenül termelőtől, vagy saját termést fogyasztanak)

Milyen gyakran szoktak zöldséget és gyümölcsöt vásárolni, ha egy tipikus hetet tekintünk?

Az Önök zöldség- és gyümölcsvásárlási szokásai átlagosnak tekinthetők-e más családokhoz viszonyítva, vagy attól inkább eltérőek? Ha igen, miben ragadható meg ez az eltérés?

D. blokk – a zöldség és gyümölcsfogyasztás lehetőségei az iskolában, illetve otthon

Tapasztalataik szerint gyermekeik zöldség- és gyümölcsfogyasztásának inkább az iskola, vagy inkább az otthoni fogyasztás adja a nagyobb részét?

Elegendő-e az a mennyiség zöldségből, gyümölcsből, amit az iskolában kapnak, vagy ezt ki kell egészíteni az otthoni étkezések során?

Tudomásuk szerint milyen ételeket fogyasztanak elsősorban a gyerekek

- az iskolai menzán

- a büfében (pl. ott kapható zöldség, gyümölcs, pl. saláta, alma stb.)

- az automatából (pl. ott kapható zöldség, gyümölcs, pl. saláta, alma stb.)

Az egészséges táplálkozás egyes elemeire vonatkozó ismeretek

Tudják-e, hogy az egészséges táplálkozás része a rendszeres zöldség-, gyümölcsfogyasztás? Miért kell zöldséget, gyümölcsöt fogyasztani?

Önöknek mi a véleménye? Milyen gyakorisággal és milyen mennyiségben ajánlott zöldséget, gyümölcsöt fogyasztani a gyermekeknek?

Mit gondolnak arról, hogy a gyermekek zöldség és gyümölcsfogyasztásának vannak különösen fontos okai? (Miért fontos, hogy a gyermekek sok zöldséget és gyümölcsöt fogyasszanak?)

Megítélésük szerint a zöldségek és gyümölcsök fogyasztásának fontosságáról, és azok előnyeiről a gyerekek elegendő ismerettel rendelkeznek?

Szeretik a gyerekek a zöldségeket, gyümölcsöket? Melyeket? Tudja ezeket akár az iskola, akár a családi környezet mindig biztosítani? Ha nem, miért nem?

És mely zöldséget, gyümölcsöt nem kedvelnek a gyerekek?

A programban részt vevő iskolák esetében

Ebben az iskolában ahová az Önök gyermekei járnak, volt iskola-gyümölcsprogram?

Hallottak Önök erről a programról? Mit hallottak róla? Mit gondolnak, jó, hasznos, szükséges ez a program?

Hallottak a programot kísérő intézkedésekről?

Tapasztalataik szerint ez a program változtatott-e valamit az Önök gyermekeinek zöldség- és gyümölcsfogyasztási szokásain?

Jobban kedvelik a gyerekek a zöldségeket, gyümölcsöket?

Gyakrabban fogyasztják, vagy keresik akár otthon, akár az iskolában?

Többet beszélnek-e arról, hogy egészséges ezen élelmiszerek fogyasztása stb.?

Ha több zöldséget, gyümölcsöt fogyasztanak a gyerekek, ez változtatott-e az egyéb étkezési szokásaikon (pl. kevesebb édességet, chipset, cukros üdítőt fogyasztanak, vagy nem?)

A gyerekeknél tapasztalt pozitív változások (ha voltak) hatottak az Önök, azaz a gyermekek szüleinek, a családnak az étkezési szokásaira is? Ha igen, hogyan, ha nem, miért nem?

Az étkezési szokások változásával együtt tapasztaltak-e más változást is? (Pl. a gyermekük sportolásában, szabad levegőn való tartózkodásában, az egészséges életmóddal kapcsolatos ismereteik növekedésében stb.)

Mit gondolnak, a program hatásai megmaradnak hosszabb távon is, illetve az iskolán kívül is (hétvégeken, hosszabb iskolai szünetekben stb.)?

Mi a véleményük, egy ilyen program hathat olyan gyermekkori egészségi problémákra, mint például az elhízás? Esetleg vannak konkrét tapasztalataik is ezen a területen?

II. Gyerek fókuszcsoport vezérfonala

Zöldség- és gyümölcsfogyasztási szokások kérdéscsoport

Mi a zöldség, mi a gyümölcs? (meg tudják-e különböztetni?)

Kinek mi a kedvenc zöldsége? Mikor evett ilyet utoljára?

Kinek mi a kedvenc gyümölcse? Mikor evett ilyet utoljára?

Emlékeztek, mikor ettetek itt az iskolában utoljára valamilyen zöldségféléket? És mi volt ez?

Az iskolában milyen gyakran esztek zöldségféléket?

Honnan kapja a zöldségeket az iskolában? (menza, veszi a büfében, automatában – ez nagyon ritkán, de előfordulhat)

És arra emlékeztek, itt az iskolában mikor ettetek valamilyen gyümölcsöt?

Az iskolában milyen gyakran esztek gyümölcsöt?

Honnan kapja a gyümölcsöt az iskolában? (menza, veszi a büfében, automatában)

Otthon, ha hazamentek az iskolából, szoktatok zöldséget enni? És milyen gyakran?

Otthon milyen gyakran esztek gyümölcsöt? És milyen gyakran?

Ha szívesen ennétek valamilyen gyümölcsöt vagy zöldséget, általában van otthon?

Hasonlítsátok össze, hol esztek gyakrabban zöldségféléket? Inkább otthon vagy inkább az iskolában? És gyümölcsöt? Inkább otthon, vagy inkább az iskolában?

Az egészséges táplálkozás egyes elemeire vonatkozó ismeretek

Mit gondoltok, fontos az, hogy a gyerekek sok zöldséget és gyümölcsöt egyenek? Miért fontos ez? És milyen gyakran kell zöldséget enni?

Mit gondoltok, milyen gyakorisággal ajánlott zöldséget, gyümölcsöt fogyasztani? Ha könnyebb, akár kiválaszthatják az alábbiak közül is: legalább hetente 1x, legalább hetente 4x, naponta 1-2 alkalommal, naponta 3 vagy több alkalommal

Az iskolagyümölcs-programról

Hallottatok az iskolagyümölcs-programról? (Mit hallottatok?)

Mit gondoltok jó, hogy van az iskolagyümölcs program?

Csak a programban érintett iskolák tanulói esetében!

Mi ez az iskolagyümölcs-program? Meg tudnátok fogalmazni?

Mit gondoltok, az iskolagyümölcs-program miatt több zöldséget, és gyümölcsöt ettetek, mintha nem lett volna ilyen program?

És mit gondoltok, azért, mert van ez a program, más ételekből is másként esztek, mint korábban? (Olyan más ételekre gondolunk, ami nem zöldség és nem gyümölcs. Például ha gyümölcsöt esztek, akkor kevesebb édességet, chipset, cukros üdítőt fogyasztotok?)

A szüleitek tudják, hogy az iskolában van ez az iskolagyümölcs-program? Mit meséltetek róla?

Azóta, amióta van ez az iskolagyümölcs-program, otthon is több zöldséget, gyümölcsöt esztek, vagy ugyanannyit, mit korábban?

Hogy érzitek, változott valami bennetek azért, mert van ez az iskolagyümölcs-program? Például ügyesebbek, gyorsabbak vagytok a tornaórán, vagy más változást éreztek-e?

Mit gondoltok, az iskolagyümölcs-program segíti, hogy egészségesek legyetek, ne hízzatok el?

9. Melléklet: A fókuszcsoporthoz vizsgálatban résztvevő iskolák és a hátrányos helyzetű tanulók aránya, 2012

A programban résztvevő iskolák	Társadalmi-gazdasági háttér
Városközponti Óvoda, Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény Baranya megye, Pécs	A tanulók egyharmada hátrányos helyzetű, vagy veszélyeztetett gyermek.
Jerney János Általános Iskola Csongrád megye, Szeged	Középosztálybeli szülők gyermeki járnak az iskolába, a hátrányos helyzetű tanulók aránya alacsony.
Vörösmarty Mihály Ének-Zenei Nyelvi Általános Iskola és Gimnázium Budapest	Középosztálybeli szülők gyermeki járnak az iskolába, a hátrányos helyzetű tanulók aránya alacsony.
Általános Iskola és Óvoda Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Csaholc	A hátrányos helyzetű gyermekek aránya 65%, a szülők nagy többsége legfeljebb 8 általánossal rendelkezik, nagyon magas a munkanélküliek aránya.
PIOK Petőfi Sándor Általános Iskola Tagintézménye Pest megye, Pécel	A tanulók 30-35%-a hátrányos helyzetű, nagyon szerény anyagi körülmények között élnek, a szülők között egyre nagyobb arányban találhatók munkanélküliek
Cogito Általános Művelődési Központ Nógrád megye, Somoskőújfalu	Hátrányos helyzetű tanulók aránya 51%.

Kontroll iskolák	Társadalmi-gazdasági háttér
Móra Ferenc Általános Iskola Budapest	A hátrányos helyzetű tanulók aránya 40%, érezhető az elszegényedés tendenciája.
Klapka György Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény Pest megye, Isaszeg	A tanulók 29%-a hátrányos helyzetű, a halmozottan hátrányos diákok aránya 9%, a szülők zöme legfeljebb középfokú végzettséggel rendelkezik.
Gregor József Általános Iskola Csongrád megye, Szeged	Kertvárosi elit iskola, ahol a hátrányos helyzetű gyermekek aránya mindössze 5,7%.
Mohács Térségi Általános Művelődési Központ Széchenyi Iskola Baranya megye, Mohács	A hátrányos helyzetű gyerekek aránya 60% feletti.

10. Melléklet: A beszállítói telefonos interjú kérdőíve

Az iskolagyümölcs-program nehézségei a 2010/2011. tanévben

Kérjük, jelölje meg 1-től 7-ig tartó skálán, hogy mennyire ért egyet a következő állításokkal. Ha kevésbé ért egyet az állítással, akkor 1-hez közeli számot, ha jobban egyetért az állítással, akkor 7-hez közeli számot írjon.

Az iskolagyümölcs-program nehézségei	Érvényesség számmal jelölve
Nem állt rendelkezésre elegendő információ az iskolagyümölcs-programról	
Nem sikerült kapcsolatot kiépíteni iskolákkal	
A gyümölcs tárolása nehézséget jelentett	
A gyümölcs kiszállítása nehézséget jelentett	
Jelentősek az adminisztrációs terhek	
A pedagógusok nem támogatják az iskolagyümölcs-programban való részvételt	
A kísérő intézkedések végrehajtása jelentős többletfeladattal jár	
A gyerekek nem eszik meg a gyümölcsöt	
Egyéb nehézség megnevezése:	
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	

Kérem, jelölje meg, milyen kommunikációs eszközökkel végzett tájékoztatást az iskolagyümölcs-programmal kapcsolatosan a 2010/2011. tanévben!

Az iskolák felé

- 1 honlap
- 2 írásos tájékoztató (pl. szórólap, prospektus, plakát)
- 3 szóbeli tájékoztató (pl. megbeszélés, tantestületi értekezlet)
- 4 egyéb: .....

A gyerekek felé

- 1 honlap
- 2 írásos tájékoztató (pl. szórólap, plakát)
- 3 szóbeli tájékoztatás (pl. tanóra, tanulmányi kirándulás)
- 4 egyéb: .....

A szülők felé

- 1 honlap
- 2 írásos tájékoztató (pl. szórólap, prospektus, plakát)
- 3 szóbeli tájékoztatás (pl. szülői értekezlet)
- 4 egyéb: .....

Javaslatok az iskolagyümölcs-program eredményességének növelésére:

11. Melléklet: Az iskolagyümölcs-program szakértői munkabizottság tagjai 2010 és 2011 évben

Az iskolagyümölcs-program szakértői munkabizottság tagjai (2011):

- VM Agrárpiaci Főosztály,
- FVM Élelmiszerlánc-biztonsági Főosztály,
- Oktatási és Kulturális Minisztérium,
- Egészségügyi Minisztérium,
- Önkormányzati Minisztérium,
- Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet,
- Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal,
- Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal,
- Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetsége,
- Magyar Gazdakörök és Gazdaszövetkezetek Szövetsége,
- AGRYA Fiatal Gazdák Magyarországi Szövetsége,
- FruitVeB Zöldség-Gyümölcs Szakmaközi Szervezet és Terméktanács.

Az iskolagyümölcs-program szakértői munkabizottság tagjai (2011):

- VM Agrárpiaci Főosztály,
- VM Élelmiszer-feldolgozási Főosztály,
- NEFMI Közoktatás Fejlesztési Főosztály,
- NEFMI Egészségpolitikai Főosztály,
- BM Önkormányzati Feladatok Főosztálya,
- Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet (OÉTI),
- Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal (MgSzH),
- Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH),
- Agrárgazdasági Kutató Intézet (AKI)
- Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetsége (MOSZ),
- Magyar Gazdakörök és Gazdaszövetkezetek Szövetsége (MAGOSZ),
- AGRYA Fiatal Gazdák Magyarországi Szövetsége (AGRYA),
- FruitVeB Zöldség-Gyümölcs Szakmaközi Szervezet és Terméktanács (FruitVeB),
- Általános Iskolai Igazgatók Országos Szövetsége (ÁIIOSZ),
- Magyarországi Pedagógusok Egyesülete,
- Magyar Nevelők és Tanárok Egyesülete,
- Tanítók Egyesülete.

12. Melléklet: Tájékoztató a 2010/2011. tanévi iskolagyümölcs-programról az iskolák számára

A program célja:

Az általános iskolák 1-4. évfolyamos tanulóival megkedveltesse a gyümölcsök fogyasztását, ezáltal hosszú távon emelje a korosztály gyümölcsfogyasztását, így hozzájáruljon az egészséges táplálkozási szokások kialakításához, valamint a túlsúlyosság és az elhízás elleni küzdelemhez.

A program kedvezményezettjei:

A közoktatási törvény 20. § (1) bekezdés b) pontja és (2) bekezdése szerinti általános iskola 1-4. évfolyamán tanuló gyermekek.

A program időtartama:

Legalább két hónap az 1. és a 2. félévben egyaránt. Legfeljebb a 2010/2011. tanév teljes időtartama.

A program tartalma:

Hetente legfeljebb 4 db. de foglalkozási naponként legfeljebb 1 db I. osztályú, de legalább 60 mm átmérőjű étkezési alma tanulóként (tértismentesen), valamint az egészséges étkezési szokásokat, ill. a gyümölcs- és zöldségfogyasztást érintő ismeretek fejlesztése érdekében végrehajtott kísérő intézkedés.

Támogatás mértéke:

Bruttó 37 Ft minden egyes kiosztott alma után (a beszállító veheti igénybe).

Kommunikáció:

Iskolagyümölcs-plakát elhelyezése a közoktatási intézmény főbejáratánál.

Beszállítók és egyben a támogatás igényelői:

Zöldség-gyümölcs termelői csoportok és termelői szervezetek, a termelői szervezetek társulási, valamint az almatermelők (min. 10 ha almatertület).

Az iskolagyümölcs-programban való részvétel feltétele:

A program végrehajtásáról szóló rendelet szerinti megállapodás (megállapodás-minta a rendelet mellékletében található).

TÁJÉKOZTATÁS ISKOLAGYÜMÖLCS-PROGRAM 2010/2011. TANÉV

Az iskolagyümölcs-program 2010/2011. tanévi végrehajtását szabályozó FVM rendelet várható megjelenése:

2010. május eleje (Magyar Közlöny)

Feladatok

Közoktatási intézmény:

- Megállapodás megkötése a beszállítóval.
- Az alma átvétele, átmeneti tárolása a tanulóknak való kiosztásig.
- Az alma kiosztása a tanulóknak.
- Legalább egy kísérő intézkedés végrehajtása (önállóan vagy a beszállítóval közösen).
- Adminisztráció (a programban résztvevő, valamint a kísérő intézkedésben résztvevő tanulók számaról és a kiosztott alma mennyiségéről).
- Kérésre a program értékelésében való közreműködés.

Beszállító: Megállapodás megkötése; a programban való részvételnek a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) általi jóváhagyásával kapcsolatos feladatok; az alma kiszállítása és átadása a közoktatási intézménynek (legalább heti egyszeri szállítás); közreműködés legalább egy kísérő intézkedés végrehajtásában (megállapodás alapján); kommunikáció (plakát), adminisztráció; támogatással kapcsolatos feladatok.

Lehetséges kísérő intézkedések

- a) Iskolagyümölcs-honlap
- b) Tanulmányutak (tanulók részére)
- c) Oktatási anyag és segédanyag készítése/készíttetése és annak alkalmazása (egészséges táplálkozás)
- d) Oktatás (gyümölcs- és zöldségfogyasztás, egészséges táplálkozás)
- e) Verseny, pályázat, jutalmak (apró ajándékok)
- f) Kóstoltatás (4 gyümölcs + 4 zöldség)

Figyelem!

Az MVH az iskolagyümölcs-programban részt venni jogosult beszállítók listáját 2010. május 28-ig a honlapján közzéteszi. Kérjük, hogy csak az e listában szereplő beszállítókkal szíveskedjék megállapodást kötni, mivel az MVH csak a listán szereplő beszállítókkal kötött megállapodást fogadja el.

Egy közoktatási intézmény csak egy beszállítóval köthet megállapodást. Tagintézmény önállóan nem köthet megállapodást.

A megállapodások megkötése kizárólag 2010. május 28-tól 2010. június 20-ig történhet.

Hasznos címek, telefonszámok

Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (letölthető a rendelet a megjelenése után: baloldali menüsor RSS/Jogsabályok):
www.fvm.gov.hu

Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (letölthető megállapodás-nyomtatvány a rendelet hatálybalépése után):
www.mvh.gov.hu

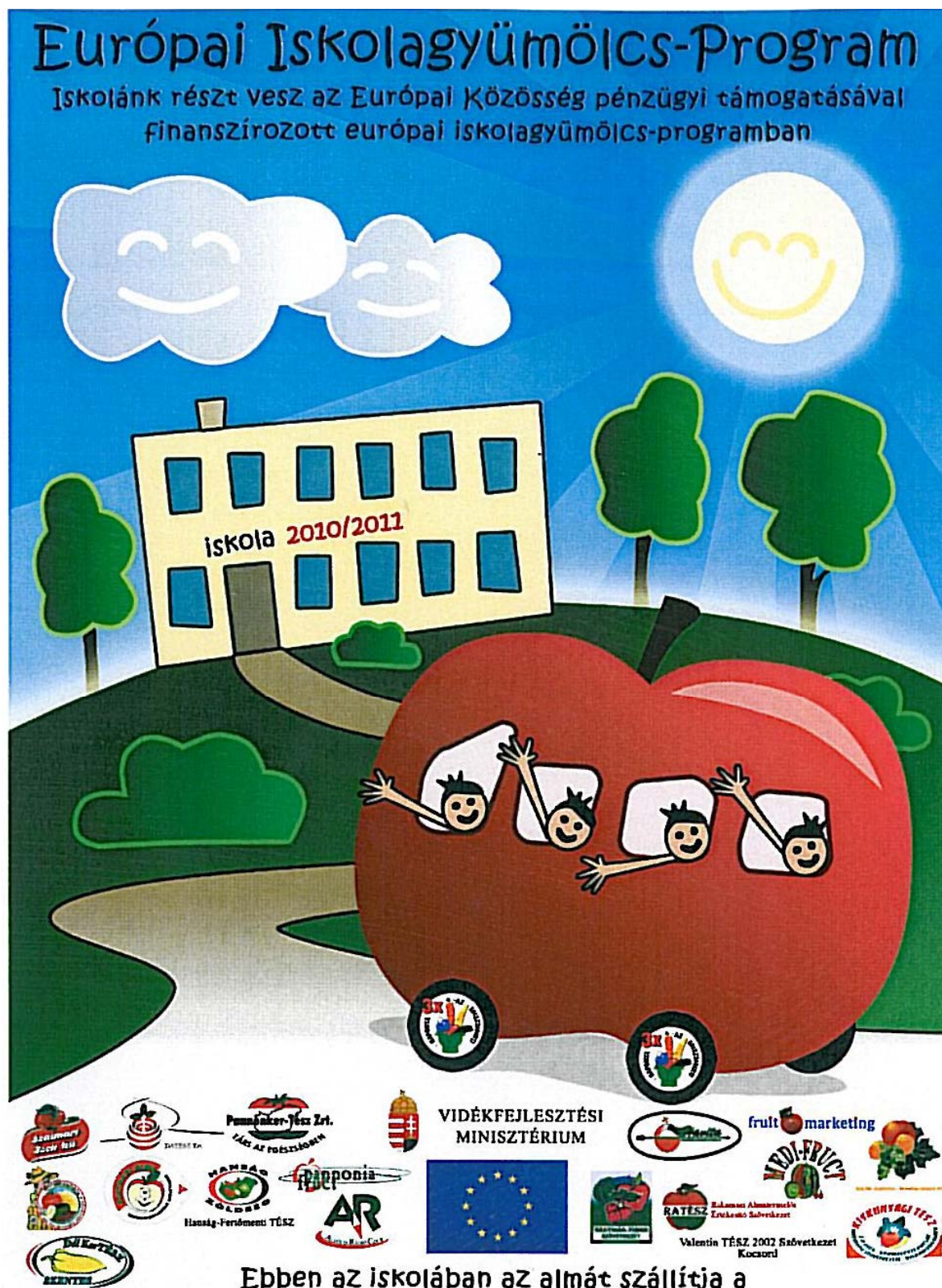
Európai Bizottság iskolagyümölcs honlapja:
http://ec.europa.eu/agriculture/markets/fruitveg/sfs/index_en.htm

Érdeklődni:

Molnár Marianna (FVM): 06 1/301-4511

13. Melléklet: A 2010/2011. tanév iskolagyümölcs-program plakátja

14. Melléklet: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő iskolák száma és aránya megyék szerint, 2010/2011. tanév

Megyék	Iskolák száma	Iskolagyümölcs-programban résztvevő iskolák	
		száma	aránya
Hajdú-Bihar	114	108	95%
Győr-Moson-Sopron	117	110	94%
Szabolcs-Szatmár-Bereg	169	155	92%
Vas	66	60	91%
Nógrád	60	53	88%
Somogy	72	63	88%
Zala	83	72	87%
Fejér	103	87	84%
Jász-Nagykun-Szolnok	82	69	84%
Borsod-Abaúj-Zemplén	184	147	80%
Komárom-Esztergom	73	58	79%
Békés	76	58	76%
Heves	83	63	76%
Tolna	45	33	73%
Pest	259	187	72%
Veszprém	94	66	70%
Bács-Kiskun	93	64	69%
Budapest	321	203	63%
Csongrád	71	35	49%
Baranya	72	34	47%
Összesen	2237	1725	77%

15. Melléklet: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő iskolák száma és aránya Budapest kerületei szerint, 2010/2011. tanév

Kerületek	Iskolák száma	Iskolagyümölcs-programban résztvevő iskolák	
		száma	aránya
V. kerület	6	6	100%
XVII. kerület	12	12	100%
XXIII. kerület	5	5	100%
XX. kerület	10	9	90%
III. kerület	23	20	87%
VIII. kerület	12	10	83%
X. kerület	18	15	83%
XVIII. kerület	20	16	80%
XXI. kerület	17	13	76%
IX. kerület	12	9	75%
XV. kerület	12	9	75%
VI. kerület	6	4	67%
IV. kerület	17	10	59%
XII. kerület	19	11	58%
II. kerület	20	11	55%
XI. kerület	22	12	55%
XIV. kerület	25	13	52%
VII. kerület	9	4	44%
XVI. kerület	15	6	40%
XXII. Kerület	10	4	40%
I. kerület	7	2	29%
XIII. kerület	11	1	9%
XIX. kerület	13	1	8%
Összesen	321	203	63%

16. Melléklet: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő gyerekek száma és aránya megyék szerint, 2010/2011. tanév

Megye	Tanulók száma	Iskolagyümölcs-programban résztvevő tanulók	
		száma	aránya
Hajdú-Bihar	23583	22896	97%
Győr-Moson-Sopron	16729	15712	94%
Szabolcs-Szatmár-Bereg	26589	24952	94%
Zala	9535	8840	93%
Somogy	12717	11751	92%
Vas	9030	8301	92%
Borsod-Abaúj-Zemplén	30301	26347	87%
Jász-Nagykun-Szolnok	16243	13688	84%
Fejér	16144	13399	83%
Komárom-Esztergom	12209	10001	82%
Békés	13235	10453	79%
Bács-Kiskun	20018	15108	75%
Tolna	8545	6351	74%
Nógrád	8035	5906	74%
Heves	11977	8771	73%
Pest	51079	35379	69%
Veszprém	12351	8139	66%
Budapest	57634	37073	64%
Baranya	14018	8601	61%
Csongrád	15277	5992	39%
Összesen	385247	297659	77%

**17. Melléklet: Az iskolagyümölcs-programban résztvevő gyerekek száma és aránya
Budapest kerületei szerint, 2010/2011. tanév**

Budapest kerületei	Tanulók száma	Iskolagyümölcs-programban résztvevő tanulók	
		száma	aránya
V. kerület	993	993	100%
XVII. kerület	3242	3242	100%
XXIII. kerület	1044	1044	100%
III. kerület	4553	4309	95%
X. kerület	2745	2550	93%
XX. kerület	1856	1626	88%
IX. kerület	1551	1320	85%
VIII. kerület	1674	1411	84%
XVIII. kerület	3694	2881	78%
XV. kerület	2398	1858	77%
VI. kerület	890	661	74%
XXI. kerület	2946	2141	73%
IV. kerület	3472	2003	58%
II. kerület	4046	2320	57%
XI. kerület	4408	2395	54%
XIV. kerület	4463	2282	51%
XVI. kerület	2743	1155	42%
XXII. kerület	1826	759	42%
XII. kerület	2541	1026	40%
VII. kerület	1084	374	35%
I. kerület	731	169	23%
XIII. kerület	2501	361	14%
XIX. kerület	2233	193	9%
Összesen	57634	37073	64%

IRODALOMJEGYZÉK

¹ A Bizottság 2009/288/EK rendelete (2009. április 7.) az oktatási intézményekben tanuló gyermekeknek az iskolagyümölcs-program keretében gyümölcs-, zöldség-, feldolgozott gyümölcs- és feldolgozott zöldség-, valamint banántermékekkel való ellátásához nyújtott közösségi támogatás tekintetében az 1234/2007/EK tanácsi rendelet alkalmazásával kapcsolatos részletes szabályok megállapításáról.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:094:0038:0047:HU:PDF>

² WHO, Global Health Risks: Mortality and burden of disease attributable to selected major risks. WHO, Geneva, 2009.

³ Európai Közöség Bizottsága: Fehér Könyv. A táplálkozással, túlsúllyal és elhízással kapcsolatos egészségügyi kérdésekre vonatkozó európai stratégiáról. Brüsszel, 2007.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0279:FIN:HU:PDF>

⁴ Martos É, Kovács V.A., Bakacs M., Kaposvári Cs., Lugasi A.: Országos Táplálkozás- és Tápláltsági Állapot Vizsgálat – OTÁP 2009. I. A magyar lakosság tápláltsági állapota. Orvosi Hetilap, 2012. (közlésre elküldve)

⁵ European Childhood Obesity Surveillance Initiative (COSI) – first standardized, European-wide surveillance systems for nutrition policy development.

<http://www.euro.who.int/en/what-we-do/health-topics/disease-prevention/nutrition/policy/member-states-action-networks/childhood-obesity-surveillance/european-childhood-obesity-surveillance-initiative-cosi-first-standardized.-european-wide-surveillance-systems-for-nutrition-policy-development>

⁶ WHO European Action Plan for Food and Nutrition Policy 2007-2012. WHO, Copenhagen, Denmark. 2008.

⁷ Fruit and Vegetables for Health. Report of a Joint FAO/WHO Workshop, 1–3 September 2004, Kobe, Japan <http://www.fao.org/ag/magazine/FAO-WHO-FV.pdf>

⁸ European Nutrition and Health Report 2009. Ibrahim Elmadfa (editor), Karger, 2009.

⁹ Diethelm K., Jankovic N., Moreno L.A. et al: Food intake of European adolescents in the light of different food-based dietary guidelines: results of the HELENA (Healthy Lifestyle in Europe by Nutrition in Adolescence) Study. Public Health Nutr, doi: 10.1017/S1368980011001935 2011 Sep 22:1-13.

¹⁰ Yngve A., et al.: Fruit and vegetable intake in a sample of 11-year-old children in 9 European countries: The Pro Children Cross-sectional Survey. Annals of Nutrition and Metabolism, 2005; 49:236-245.

¹¹ Neumark-Sztainer D., Wall M., Larson N.I., Eisenberg M.E., Loth K.: Dieting and Disordered Eating Behaviors from Adolescence to Young Adulthood: Findings from a 10-

---

Year Longitudinal Study. Journal of the American Dietetic Association, 2011; 111(7):1004–1011.

¹² Lynch J. W., Kaplan G. A., Salonen J. T.: Why do poor people behave poorly: variation in adult health behaviours and psychosocial characteristics by stages of the socioeconomic lifecourse. Soc Sci Med, 1997; (44) 6: 809-819.

¹³ Darmon N., Drewnowski A.: Does social class predict diet quality? Am J Clin Nutr, 2008; 87:1107–17.

¹⁴ Lindstrom M., Hanson B.S., Wirfalt E., Ostergren P-O.: Socioeconomic differences in the consumption of vegetables, fruit and fruit juices. Eur J Public Health, 2001; 11(1):51-59.

¹⁵ De Irala-Estévez J., Groth M., Johansson L., Oltersdorf U., Prättälä R. and Martínez-González M.A.: A systematic review of socio-economic differences in food habits in Europe: consumption of fruit and vegetables. European Journal of Clinical Nutrition, 2000; 54: 706-714.

¹⁶ Martos É., Kaposvári Cs.: Táplálkozás-egészségügy. Népegészségügy, 2009; 87(4):301-308.

¹⁷ Központi Statisztikai Hivatal, Háztartás-statisztikai adatok, 2008 – táblázatok. Az egy főre jutó éves élelmiszer-fogyasztás mennyisége.
http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xtabla/haztfogy/tablhf08_01_05b.html?487

¹⁸ Hungarian Aqua Promoting Programme in the Young (HAPPY) – Hungary. Report of the Meeting on community initiatives to improve nutrition and physical activity. WHO, Berlin, 21-22 February, 2008.
http://ec.europa.eu/health/nutrition_physical_activity/docs/implementation_report_a1c_en.pdf

¹⁹ Dánielné Rózsa Á., Greiner E., Mihály K.: Az egészséges is lehet finom! Jó étkezési gyakorlat az iskolákban. Élelmezés, 2009; március: 19-21.

²⁰ DG AGRI Working Document for managing the EU School Fruit Scheme. European Commission, Directorate-General for Agriculture and Rural Development.
http://ec.europa.eu/agriculture/fruit-and-vegetables/school-fruit-scheme/documents/documents/guidelines_en.pdf

²¹ 58/2010. (V.7.) FVM rendelet az iskolagyümölcs-program 2010/2011. tanévi végrehajtásáról

²² 2200/96/EK, 2201/96/EK és az 1182/2007/EK rendeletre vonatkozó végrehajtási szabályok megállapításáról szóló, 2007. december 21-i 1580/2007/EK bizottsági rendelet.

²³ Tolonen H., Koponen P., Aromaa A.: Review of Health Examination Surveys in Europe. FEHES Project Report. National Public Health Institute, Helsinki, 2008.

²⁴ NutriComp Étrend Sport 3.0 (OÉTI Módosított változat)
http://www.nutricomp.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=56&Itemid=58

-
- ²⁵ Juhász A., Nagy Cs., Páldy A.: A magyar lakosság társadalmi-gazdasági státusz index alapján meghatározott helyzete és a korai halálozás közötti összefüggés 1998-2004. Népegészségügy, 2009; (87) 3:195-203.
- ²⁶ Juhász A., Nagy C., Páldy A., Beale L.: Development of a Deprivation Index and its relation to premature mortality due to diseases of the circulatory system in Hungary 1998-2004. Soc Sci Med, 2010; 70(9):1342-9.
- ²⁷ Molnár M. (Vidékfejlesztési Minisztérium): Az EU által társfinanszírozott iskolagyümölcs-program, FruitVeB Magyar Zöldség-Gyümölcs Szakmaközi Szervezet és Terméktanács TÉSZ Főbizottságának ülése. Budapest, 2009. június (előadás)
- ²⁸ Molnár M. (Vidékfejlesztési Minisztérium): A 2010/2011. tanévi iskolagyümölcs-program. Szatmári Ízek Kft, Budapest, 2010. május (előadás)
- ²⁹ Szabó A. (Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal): Az iskola és a beszállító közötti megállapodások, a program ellenőrzése. Szatmári Ízek Kft, Budapest, 2010. május (előadás)
- ³⁰ Greiner E., Dánielné Rózsa Á., Kovács V.A.: Országos Iskolai MENZA Körkép 2008, Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet, 2009. ISBN: 978-963-7137-07-5 <http://oeti.hu/download.php?fid=474>
- ³¹ Cole T.J., Bellizzi M.C., Flegal K.M., Dietz W.H.: Establishing a standard definition for child overweight and obesity worldwide: international survey. BMJ, 2000; 320:1-6.
- ³² Sport and Physical Activity. Special EUROBAROMETER 334/Wave 72.3. - TNS Opinion & Social, Belgium, 2010.
- ³³ Taylor D., Bury M., Campling N., Carter S., Garfield S., Newbould J., Rennie T.: The influence of social and cultural context on the effectiveness of health behaviour change interventions in relation to diet, exercise and smoking cessation. NHS National Institute for Health and Clinical Excellence, 2009.
- ³⁴ Knai C., et al.: Getting children to eat more fruit and vegetables: A systematic review. Preventive Medicine, 2006; 42(2):85-95.